

Дзмітрый Падбярэзскі

БРЫДКІЯ АПОВЯДЫ

ЗМЕСТ

1. ТАЯ, ЯКАЯ ЗБІРАЕЦЦА НА БАЛЬ <i>Жаночае апавяданне</i> Свінг	5
2. ЗАСТАЕЦЦА РЭЧКУ ПЕРАЕХАЦЬ... <i>Журналістскае апавяданне</i>	12
3. ШЭРЫФ НІКОЛІ НЕ ПАМЫЛЯЕЦЦА <i>Гісторыка-рэвалюцыйнае апавяданне</i> ...	22
4. МАЙСТАР ПРЫЙШОЎ ЗАПОЗНА <i>Хранічна-дакументальнае апавяданне</i> ..	37
5. БЕГ ТРАМВАЙ ДВАЦЦАТЫ НУМАР... <i>Футуралагічнае апавяданне</i>	52
6. РЭПАРТАЖ З ТАГО СВЕТУ <i>Неверагоднае апавяданне</i>	65
7. КНІГАЎКА НІКОЛІ НЕ ПЛАЧА <i>Канспіратыўнае апавяданне</i>	94
8. СТАЛЁВАЯ ПОЎНЯ <i>Неправільнае апавяданне</i>	108
9. ПАМЫЛКА 404 <i>Сумная аповесць</i>	131
10. ТОЙ, ЯКІ ЎЖО НІКУДЫ НЕ СПЯШАЕЦЦА <i>Мужчынскае апавяданне.</i> Бібоп	188

ТАЯ, ЯКАЯ ЗБІРАЕЦЦА НА БАЛЬ

Жаночае апавяданне

Свінг

Марыне Вішнеўскай на дзень нараджэння

Усё павінна быць проста і гожа. Нізкі стол перад люстрам, застаўлены парфумамі ды шкатулкамі з біжутэрыяй, дзве свечкі, што стаілі дыханне па абодва бакі ад люстранога шкла, масіўнае крэсла з высокай спінкай, на якім зараз сядзіць яна — тая, якая збіраецца на баль.

Гэта павінен быць першы баль у яе жыцці. Не таму першы, што яна яшчэ занадта маладая, а таму нідзе ніколі не бывала, не выезджала ў свет; не таму першы, што яна толькі цяпер, у сталыя гады, дамаглася таго грамадскага становішча, калі яе нарэшце пачалі запрашаць; не таму першы, што гэты баль — наогул першы за ўсю гісторыю яе гораду. Гэта проста самы першы баль у яе жыцці, і яна мусіць на ім быць, мусіць паказацца на ім так, каб потым яшчэ доўга людзі згадвалі яе імя ў размовах, каб пасля таго балю вакол яе асобы разыходзіліся чуткі ды плёткі, каб ужо ніхто і ніколі, ладзячы ў сябе нешта падобнае да балю, і ў думках не мог дапусціць, каб гэтае свята абыходзілася без яе — той, якая збіраецца на баль.

Яна толькі што вярнулася з вялікай, заглыбленай у блакітны мармур ванны. Яна скідае з сябе цёплы халат і ў каторы раз уважліва разглядае сваё цела ў люстры. Цела не можа ёй не падабацца ўжо хоць бы таму, што яно належыць ёй, а не якой іншай, чужой кабеце, таму што яна ведае ўласнае цела так, як яго не ведае ніхто. І не таму, што яна не надта ўхваляла, каб нехта яшчэ, апрача яе самой, мог гэтак жа

ахвяраваць гадзінамі жыцця, бясконца вывучаючы вуснамі яе прыгожае цела, падарожжы па якім — бясконцыя і поўныя нечаканасцей, азартныя і ўсёпажэрныя, калі часам, у канцы таго падарожжа, не стае нават паветра, глытнуўшы якога, можна толькі праз пэўны час апытомнець, а таму кроплі поту яшчэ доўга будуць збягаць па яе пругкай скуры, быццам бы першыя шарыкі ліпеньскай залевы па гарачым прыдарожным пыле. Не, яна безумоўна любіць тыя падарожжы, але далёка не кожнага дапускае падзяліць з сабой той багаты на прыгоды і ўражанні шлях. І не таму, што сама яна капрызная ды пераборлівая, хоць і без каліўца ўсяго гэтага, здаецца, ніводнай кабеце жыць проста немагчыма. Яна жадае, каб у гэтыя гадзіны яе спадарожнік-мужчына забываў часам пра тое, хто ён ёсць, дзе жыве і кім сябе пачувае, а моўчкі, безадказна падпарадкоўваўся б кожнаму яе ледзь прыкметнаму капрыз, жаданню, жэсту — той, якая цяпер збіраецца на бал.

Яе доўгія, тонкія ногі прагнуць музыкі і танца, таму што яна выдатна ведае, на што здатныя гэтыя ногі; яе мускулістыя, трэніраваныя зацятымі падарожжамі клубы выпраменьваюць энергію маладосці, здольную спыніць раз'юшаны натоўп; яе лона загадкавае і трывожнае, як начное возера, у якім хвошчуць хвастамі ментузы; яе живот — гэта святочны стол з незлічонай колькасцю страў, убачыўшы якія, мала хто не захлынецца слінаю; яе грудзі — два дзёрзкія стварэнні, якія, нібы магніты, заўсёды прыцягваюць позірк мужчын, што цалкам зразумела, і кабет таксама, што зразумела яшчэ больш; яе рукі — адначасова і цёплыя ручнікі, і халодныя, абыякавыя кайданкі; яе шыя з пушком на патыліцы — неацэнная каштоўнасць, бо колькі было тых, ахвочых, гатовых за адзін дотык вуснамі да таго

жоўтага пушка закласці, аддаць, спаліць усё, што яны маюць свайго; яе непрадказальныя вусны, якія могуць ці то падараваць пацалунак, ці то адкрыць шлях вострым, бы лязо, бялюткім зубам; яе нос, які імгненна адгукаецца на пах гатовага да падарожжа мужчыны; яе вочы, што звычайна безуважныя, але гэты спакой збольшага нагадвае разліты па зямлі бензін: дастаткова маленькай іскры, каб адбыўся выбух; яе вушы — празрыстыя і ружовыя, асабліва ў той момант, калі з імі свавольць веснавое сонца; яе ідэальнай формы бровы, што самі па сабе нагадваюць схіленыя віхурай бярозы. Не, гэта ўсё здаўна і добра знаёмае ёй, але яна ў каторы ўжо раз не ў сілах адарваць ад сябе вачэй — ад той, якая працягвае збірацца на баль.

Яна падыходзіць да шафы і няспешна пачынае пераглядаць сукні. Гэтая вось, цёмна-зялёнага колеру восеньскай елкі, з доўгімі рукавамі і ніжэй за калені, прыдатная да дзелавых сустрэчаў, але ніяк не для балю, хоць швачка і ўклала ў сукню ўсё сваё ўменне, каб дагадзіць ёй, бо каму, як не жанчыне, падчас дзелавых перамоваў выпадае пераконваць суразмоўцаў не толькі словам, але і рухамі прыхаванай тканінаю плоці? Гэтая вось сукенка — з няважкай тканіны, празрыстая, адкрытая кожнаму позірку, падабаецца ёй тады, калі яна плануе выбрацца ў падарожжа, бо яе галоўная вартасць — лёгка, без затрымак адасобіцца ад цела і, пырхнуўшы, як матыль крыльцамі, растаць у абдымках ночы. Гэтая, глыбока-чырвонага колеру, безумоўна ўплывае на мужчын тады, калі яна жадае паказаць ім, хто сапраўдны гаспадар становішча: мужчына, які траціць розум і аддаецца толькі эмоцыям, робячыся бездапаможным, бы неразумнае ягня, ёй ужо нічым не цікавы, аднак калі нехта вытрымлівае вар'яцкую

атаку гэтай чырвані, той робіцца ёй роўным партнёрам па прыгодах. Але яна ўсё ж выбірае доўгую, амаль да падлогі, строга чорнага колеру сукню з кароткімі рукавамі і глыбокімі выразамі па баках, пашытую з багатай, цяжкай тканіны, якая дазваляе ёй спакойна пачуваць сябе літаральна ў кожнай сітуацыі: калі яна, напрыклад, у гэтай сукні ганарліва, знешне нядбайна, але з вытанчаным разлікам апусціцца ў мяккае крэсла, закінуўшы нагу за нагу, з-пад гэтага разрэзу на баку імгненна паласне па вачах усіх прысутных яркае святло яе белых ног, ад якога многія па страчаным назаўсёды розуме гэтак жа лёгка губляюць і зрок; а глыбокае дэкальтэ тае сукні выклікае ў мужчын звычайна неўласцівую ім фантазію, калі яны пачынаюць ліпнуць уратаванымі вачыма да невялікага чырвонага каменьчыка, які гуляецца з праменьчыкамі святла на канцы тонкага залатога ланцужка паміж грудзей і гэтак прыемна казыча іх — два дзёрзкія стварэнні той, якая збіраецца на балі.

Яна пад'едзе да палацу на чацверыку ў карэце адмысловай работы з двума жоўтатварымі лёкаямі на прыступках. Яна падкоціць проста да ганку, і чалавек ля ўваходу ў залу гучна ўдарыць жазлом па падлозе, і зала імгненна перастане гудзець, як толькі высока пад столь узляціць яе імя, і састарэлы маэстра, які дагэтуль кахае маладзенькіх скрыпачак і, дарэчы, карыстаецца ўзаемнасцю, убачыўшы яе, згубіць вострую, бы джала, палачку, а музыкі аркестру забудуцца на ноты і пачнуць іграць толькі таму, што нічога іншага рабіць не могуць, бо выконвалі тую музыку гадоў з трыста, і кельнеры з разносамі, на якіх у высокіх бакалах сваволіць шампанскае, стануць, аслупянеўшы, не зважаючы на тое, як пародзістыя ганчакі цягаюць са сталоў вэнджанае мяса. І сам

гаспадар палацу наблізіцца да яе, пацалуе, нізка нахіліўшыся, руку, правядзе да пачэснага месца пад балконам, дзе знаходзіцца разгублены аркестр, і толькі тады жэстам рукі дазволіць прысутным аднавіць гутаркі, маэстра — падняць з падлогі страчаную палачку, музыкам — звярнуць нарэшце ўвагу на ноты, кельнерам — разнесці свавольнае шампанскае, а ганчакам — разадраць спецыяльна для іх засмажанага парсюка. Тады яна, якая з'явілася на балі, пачне чакаць, хто першы запрасіць яе на танец.

Гэта можа быць вось гэты малады, але, па ўсім відаць, ужо нахабны мужчына, што прывык да лёгкіх падарожжаў, якіх ён паспеў зрабіць ужо шмат і штораз — з новай спадарожніцай, аднак усе ягоняя жаданні напэўна выйдуць навідавок, як толькі ён убачыць той чырвоны каменьчык на канцы залатога ланцужка, што працягвае цалавацца з двума дзёрзкімі стварэннямі, і таму ёй адразу ж зробіцца з ім сумна, бо аніякай інтрыгі ў агульным з ім падарожжы знайсці будзе проста немагчыма. Яе партнёрам па танцы можа зрабіцца вунь той ваенны, чые скроні падмарозіла ўжо сівізна, але цела дагэтуль выдае жаданне ўладарыць і загадваць, а таму кожнае падарожжа ён здольны разглядаць адно як ваенную аперацыю з нязменным для сябе выйгрышным заканчэннем. Гэта можа быць той хударлявы, з доўгімі валасамі мастак, але цела кабеты для яго — усяго толькі абавязковы атрыбут майстэрні, якіх ён пабачыў ужо столькі, што не ў сілах, калі будзе карыстацца імі як фарбай, стварыць шэдэўр нават для самога сябе. Яе можа запрасіць на тур той таўставаты, з іранічным выразам твару вядомы журналіст, які з задавальненнем вып'е з ёй па танцы кубачак кавы, але нават не зверне ўвагі ані на яе

чырвоны каменьчык, ані на празрыстыя намёкі адносна магчымасці зрабіць непаўторнае падарожжа, бо ягоная галава занятая не далёкімі, неспазнанымі краінамі, а выключна справамі фракцыяў зануднага парламенту. Да яе, праўда, можа наблізіцца падцягнуты дыпламат з далёкага афрыканскага кантыненту і ветліва ўсміхнуцца, дэманструючы, што ў ягоных вуснах не заходзіць сонца, а зубы адпачываюць у снягах Кіліманджара; падарожжа з ім можа стацца святам экзотыкі і непаўторных эмоцый, але яна не дасць аніводнага шанцу ягонаму сэрцу ацалець, калі ён, абняўшы яе і паклаўшы ёй руку на спіну крыху ніжэй за талію, праз колькі імгненняў — а іначай і быць не можа! — пасуне руку яшчэ крыху долу і раптам адчуе, што ў яе пад гэтай чорнай, здрадлівай, такой прыцягальнай сукняй больш нічога не апранута! І гэта напэўна зробіцца апошнім імгненнем жыцця дыпламата-мужчыны — таго, што праз такую далячынь адважыўся з'явіцца на яе баль.

Вось чаму яна будзе танчыць сама. Яна раскіне ў бакі свае свежыя рукі, якія, быццам крылы, панясуць яе па зале, і тады яна закруціцца, узняўшы галаву, а яе валасы падобна рыжай лавіне абрынуцца на спіну, і недзе там высока, пад самае столлю, яна ўбачыць маленькага аголенага хлопчыка з бялуткімі кудрашамі на галаве і ледзь прыкметнымі крыльцамі за спінай, які, смеючыся, палое на людзей з лука і пускае ў залу адну па адной нябачныя стрэлы; яна ўбачыць безліч галубоў, якія плюхаюцца ў вялікіх кашах, поўных белых рамонкавых пялёсткаў, і тыя лёгкімі сняжынкамі апускаюцца на прысутных, уражаных гэкім незвычайным відовішчам; яна ўбачыць крылатага каня, які ўголас чытае на лацінцы вершы, і з тузін нейкіх неакрэсленага полу нябесных жыхароў, што іграюць на струнах вясёлкі быццам на

агромністай шыкоўнай арфе — іграюць для яе, той, якая зараз танчыць на балі...

Яна нацягвае лінялыя джынсы і проста на голае цела апранае стары, тоўсты швэдар. Яна перакрыжоўвае шыю шалікам і ў зношанай куртцы збягае сходамі ў краму. Яна нарадзілася дакладна ў гэты самы дзень колькі ўжо гадоў таму і хоча святкаваць тую падзею, выдатна разумеючы, што на належнае свята грошай у яе ўсё адно не хопіць. Купляе пачак пельменяў — а можа, тым вечарам тут з'явіцца муж і па завяздзёнцы пачне нешта шукаць у лядоўні? Потым у падземным пераходзе прыцэньваецца да кветак і нарэшце купляе сама сабе падарунак — чырвоную ружу на доўгай галіне і хавае яе пад курткай. На вуліцы парыў ветру выдзірае з рук парасон і нясе яго проста праз дарогу, ажно пакуль не шпурляе пад колы тралейбуса. Яна падымаецца на пяты паверх пад'езду, дзе заўсёды жывуць невынішчальныя пахі. Яна кладзе ружу на ложка, дастае бутэльку не надта дарагога віна і, ламаючы пазногці, адкаркоўвае пітво. Налівае поўную гранёную шклянку і выпівае ўсё, не спыняючыся. Віно здаецца ёй залішне кіслым. Яна глядзіцца ў цмянае люстра і моўчкі віншуе сябе з днём нараджэння. Потым пачынае спяваць. Яна спявае адной ёй вядомую мелодыю, слоў якой ужо і сама не памятае. Слёзы б'юцца аб донца шклянкі з рэшткамі віна. Але ж ёй вельмі хочацца свята, і таму яна праз колькі хвілінаў пачынае чуць высокую, урачыстую музыку, а разам з тым тое, як за шыбамі ўжо грукачуць па брукаванцы колы, іржуць коні, яна бачыць, як два жоўтатварыя лёкаі адкінулі прыступкі, што вядуць у карэту, гатовыя падаць ёй руку ў любое

імгненне, калі толькі яна вырашыць паехаць. Карэта будзе чакаць яе столькі, колькі трэба будзе ёй.

Яна выдатна разумее: мара — гэта заўсёды самае меншае як мэта, да якой неабходна імкнуцца. Таму яна кіруецца да шафы і пачынае пераглядаць сукні. І хутка выбірае з іх адну, тую, у якой яна некалі абавязкова паедзе на баль...

5.04.2000

ЗАСТАЕЦЦА РЭЧКУ ПЕРАЕХАЦЬ...

Журналісткае апавяданне

Гадзіннік нагадваў аб пачатку пятай вечара. Менавіта таму журналіст Падбярэзскі, закінуўшы за плячо вядомую ўсім у гэтым горадзе жоўтага колеру сумку, пабег да аўтобуснага прыпынку. Каса зачынялася праз якія пяцьдзесят хвілінаў, але ганарар ён мусіў атрымаць менавіта сёння. Ён даў слова вярнуць пазычаныя грошы якраз у дзень выплаты, а зманіць даўнім сябрам было звыш ягоных правілаў.

Аўтобус — зрэшты, адзіны, які хадзіў наўпрост да Дому прэсы з ягоным заповітным акенцам касы — здавалася, чакаў толькі яго аднаго. Журналіст ускочыў на прыступку, ухапіўся за парэнчу і, аддыхваючыся (гады ўсё ж згадвалі пра сябе), задумаўся: "Значыць, так... Хачыку трэба аддаць, Майсееву... гэты можа пачакаць, Гаўрону... абавязкова! Ну, і праставіцца. Усё ж — выратавалі хлопцы, дзякуй ім".

Аўтобус крануўся, але абвестка пра наступны прыпынак не прагучала. Журналіст не звярнуў на гэта ўвагу і кінуў позірк на гадзіннік: здаецца, усё ў парадку, ён не спозніцца. І толькі тады павярнуўся

тварам да салону, шукаючы кампосцер. Тое, што ён убачыў, прымусіла Падбярэзкага, па меншай меры, задумацца.

Найперш звярнула на сябе ўвагу тое, што, апрача яго ды нейкага пакамечанага з выгляду мужыка, у салоне аўтобусу нікога больш не было. Па-другое, замест звыклых падрапаных, парэзаных крэслаў у салоне скрозь знаходзіліся труны. Розных памераў, рознай аздабы і выгляду, але — труны!

Тым не менш рука журналіста аўтаматычна пацягнулася з талончыкам да кампосцеру. Але ў гэты самы момант ягоны рух перапыніў мужчынскі голас:

— Кінь тое! Дарога аплачана ўжо.

Журналіст не зразумеў:

— Гэта які маршрут?

— Твой, твой, — адказаў мужчына і павярнуўся да журналіста.

Выглядаў ён сапраўды на самага звычайнага бяздомніка: зашмальцаванае паліто на ўсе сезоны, зношаныя не адным пакаленнем джынсы, такія ж самыя красоўкі. Адно, што не пасавала ягонаму выгляду, — гэта тоўстая амбарная кніга, занадта чыстая што да ягонай знешнасці.

— Я на цябе спецыяльна чакаў, — патлумачыў мужчына.

— Што значыць — спецыяльна? — не зразумеў журналіст, — Я, здаецца, зусім не таксі замаўляў.

— Наше таксі прыходзіць без замовы, — адказаў мужчына. — Ведаеш, у жыцці кожнага чалавека надыходзіць час, калі ён не мусіць сам замаўляць, куды ехаць. Проста яму звыш кажуць: час збірацца ў дарогу. Настаў час кінуць усё да рэшты і выпраўляцца.

— Мне здаецца, што я не ў той аўтобус ускочыў, — прамармытаў журналіст.

— А іншыя на цябе сёння і не чакалі, — усміхнуўся мужчына.

Усмешка гэтая была нейкая дзіўная. Ёсць усмешкі адкрытыя, шчырыя, калі праз іх нібыта відаць усю душу чалавека. Ёсць усмешкі крывыя, быццам даніна сітуацыі, калі за той усмешкай хаваецца не прыязнь, не гатоўнасць прыйсці да згоды, а нейкія падводныя камяні. Ёсць, зрэшты, усмешкі дзяжурныя, пратакольныя, за якімі наогул нічога не хаваецца.

Мужчына ўсміхаўся так, як бацька, бывае, усміхаецца, упершыню пабачыўшы свайго першынца.

— Спыніце аўтобус, я выйду, — запатрабаваў журналіст.

— Тое немагчыма, — развёў рукамі мужчына. — Так бы мовіць — экспрэс. Адсюль — і туды. Без прыпынкаў.

Праз шыбы аўтобуса ва ўсю біла сонца, цёплае веснавое паветра залятала ў салон праз адчыненыя вокны, і журналіст раптам адчуў усю недарэчнасць сітуацыі. Ён ведаў: аўтобусы іншых маршрутаў тут сапраўды не ходзяць, ён мусіць паспець да закрыцця касы, атрымаць ганарар, вярнуць пазычанае і, урэшце рэшт, адзначыць гэты святы для кожнага журналіста ганарарны дзень з сябрамі ў якой знаёмай кавярні. Дык чаму тады гэты мужык загадвае яму гэтак раптоўна змяніць усе планы?!

— Так, стоп! — крыкнуў журналіст. — Што такое?! Куды мы едзем?

— Якія ж вы ўсе, людзі, дзіўныя, — мужык пачухаў патыліцу. — Дзіўныя вы людзі, калі яшчэ жывыя. А як час надыходзіць — ніяк сцеміць не можаце.

— Што — сцеміць?! — зароў журналіст, як пабачыў, што аўтобус звярнуў у зусім адваротны, чым яму было патрэбна, бок.

— А тое, што — усё, — неяк сумна ўсміхнуўся мужчына. — Мяне, дарэчы, Харонам завуць. Але як для цябе — Хароныч.

— Я выходжу. Хопіць жартаў, — сказаў журналіст. — Во табе прабіты талон, спыняй аўтобус і — бывай здаровы.

Хароныч засмяяўся. Смех гэты быў нейкі дзіўны: сухі, патрэсканы, але неўзабаве ён замяніўся на кашаль. Аўтобус стаяў на скрыжаванні, перад ім пераходзілі дарогу людзі, пра нешта гаманілі, маладыя нават цалаваліся, міліцыянт пасярод дарогі круціў паласатай палачкай. І ўсё гэта яшчэ больш дадавала сітуацыі неверагоднасці, нерэальнасці.

— Так, — паспрабаваў супакоіць сябе журналіст. — Давай спачатку. Мне трэба ў Дом прэсы. Там я атрымаю ганарар, вярну пазыку сябрам, з якімі мы потым возьмем па якой сотцы і разыйдземся па хатах. Узрост такі, што ўжо не па дзеўках лётаць. Што мне замінае не зрабіць гэта?

— Ды вось тое, — адказаў Хароныч і расчыніў перад тварам журналіста амбарную кнігу.

— Ведаеш, я ўвогуле не самы галоўны ў нашай канторы, — растлумачыў ён. — Я толькі выконваю тое, што мне спушчана кіраўніцтвам. А на гэты дзень сярод іншага мне дадзена каманда: журналіста Падбярэзскага даставіць па месцу прызначэння. Калі — не я вызначаю. Не я і вінаваты. Я толькі выконваю тое, што мне загадалі. Вось, сам зірні.

Хароныч паднёс да твару журналіста кнігу.

— Вось, бачыш, гэты дзень, спіс людзей. Вось тваё прозвішча сярод іншых. Значыць, ты мусіш ехаць не ў Дом прэсы, а са мной.

— Куды?! — крыкнуў журналіст.

— А куды яшчэ Хароныч людзей возіць? Ці не табе ведаць, журналіст?

Падбярэзскі ледзь паспеў учапіцца за парэнчу, каб не ўпасці. Не, сто грамаў каньяку, якія ён ужо выпіў у рэдакцыі газеты, дзе пакінуў заказаны артыкул, не маглі быць нагодай для такіх вось глюкаў. Безумоўна, узрост ужо не такі маладзецкі, каб вытвараць подзвігі, але, здаецца, чорныя коткі праз вочы яшчэ не сноўдаюць, папялушкі ў ложак не цягнуць, каб такое вось бачыць, як пры жыцці.

— Дык я што — памёр? — ледзь прашаптаў журналіст.

— Амаль, — адказаў Хароныч. — Табе засталося ўсяго нічога. Ды й ложак табе ўжо падрыхтаваны.

Ён паказаў на адну з трунаў.

— Сябры твае парупіліся. Добрую замовілі. Дрэва вытрыманае, не сырое, без праблем вынесуць. Абіўка фацэтная, немалыя грошы каштуе. Падушачка вось натуральная, не паралон табе які. Цябе й пры жыцці людзі паважалі. А таму, бачыш, усё зрабілі па поўнай праграме!

— Стоп, Хароныч! — запярэчыў журналіст. — Хлопцы што, загадзя заплацілі?

— Не, ты што? — адказаў мужчына. — Ты зараз знаходзішся быццам ва ўмоўным часе. Тое, што ты бачыш, — гэта нібыта праекцыя таго, што толькі неўзабаве адбудзецца. А засталося... зрэшты, не трэба табе ведаць, колькі засталося. Яно ж можа ў любы момант...

— Блін! — журналіст закруціўся па салону аўтобусу, як вугор на патэльні. — Што гэта значыць? Стоп, маўчы, мужык! А гэта значыць тое, што мае сябры, якім я сёння не змагу вярнуць пазыку, змушаныя будуць яшчэ й дадаць свае, каб мяне пахаваць?! Ну ты зусім збрэндзіў, Хароныч!

— Не. Ты памыляешся. Бо са мной яшчэ пагаманіць можна. Але вось я паглядзеў бы на цябе,

калі б на маім месцы апынулася тая кабета, што з касой на плячы ходзіць. Зменніца мая. Што б ты ёй казаў, як бы аргументаваў?

— Ідзі ты ў сраку, — адказаў журналіст і адварнуўся да акна.

— Ты ў мяне сёння апошні, — растлумачыў Хароныч. — Я ведаў, што фрукт ты — той яшчэ, вось і пакінуў на дэсерт. Прабач! Можна, калі б я раней прыехаў, менш бы эмоцый было.

— Я не пра эмоцыі! — адказаў журналіст. — Я — пра ўласны гонар. Ты што, сапраўды не мог загадзя папярэдзіць? Намякнуць нечым? Ды хоць бы якім сардэчным прыступам? Лядышкай з крышы? П'яным за рулём? Ну дык уяві сабе: што пра мяне цяпер будуць думаць сябры? Маўляў, зваліў у нябыт, а даўжок не вярнуў. Тым не менш я катэгарычна не хачу пайсці ў лепшы, як нехта сцвярджае, свет несумленным чалавекам. Бо гонар маю. Спяргаю мушу выканаць тое, што належыць, а ўжо потым — няхай гарыць мая адрына!

— Колькі я такога наслухаўся! — уздыхнуў Хароныч і зноў разгарнуў кнігу. — Вось, глядзі. Бізнесмэн. Прапаноўваў мне вялікія грошы. Калі зразумеў, што тое не жарт, прапанаваў адразу ўтрая больш. Заўваж — наяўнымі, каб толькі яшчэ тры дні яму даў, каб ён закрыў усе справы, з кампаньёнамі разлічыўся. Ну адкуль я вазьму тых тры дні? Вось суддзя. Працаваў не па сумленню, а так, як зверху казалі. Чорны чалавек! Столькіх засудзіў за п'яны грош! Ён наогул прасіў адзін толькі дзень, каб пакаяцца, для газеты напісаць усё, як было, назваць усіх, хто яго прымушаў засуджваць ні ў чым не вінаватых. Ты думаеш, мы там — нічога не бачым, не чуем, газет ваших не чытаем, у Сеціве не корпамся? Усё ведаем, усё мы разумеем і помнім. Таму дзе той

дзень для такіх, нават гадзіна? Паехалі! А вось тут ляжыць дыктар тэлебачання. Ведаеш, чым ён апраўдваўся? У мяне, маўляў, выйсця не было. Маўляў, мусіў чытаць тое, ад чаго самога ванітавала, але ж нідзе больш так не плацілі, як за такую хлусню. За хлусню вось і едзе цяпер заўчасна. Думаю, быў бы прыстойным чалавекам — далі б адтэрміноўку якую.

— А чаму раптам я?! — не зразумеў журналіст.

— Кампанію трэба разбавіць, відаць, — растлумачыў Хароныч. — Не адну ж поскудзь штодня на той свет сплаўляць. Там такой хапае. А план па прыстойных, прабач, у нас таксама існуе.

Тады журналіст не стрымаўся, і, паказваючы на маленькіх памераў труну, ледзь не схапіў Хароныча за грудкі:

— А гэта — што?! Добра, бізнесоўцы, вертыкальшчыкі, прадажныя дыктары... Я разумею: можа, й не самыя і не заўсёды лепшыя людзі. Але чаму ж ты, гад, дзяцей з намі цягнеш?! Яны — у чым вінаватыя?

Хароныч адрэагаваў на дзіва спакойна.

— Калі выпадае дзяцей забіраць, павер, у нас таксама не самы лепшы настрой. Аднак сёння ў маім спісе дзяцей няма.

— Дык што ж гэта? — не зразумеў журналіст.

— Сам паглядзі, — адказаў Хароныч і гучна захлопнуў амбарную кнігу.

Журналіст Падбярэзскі наблізіўся да маленькіх памераў труны і, збялеўшы, адкінуў вечка. Тое, што ён там убачыў, не магло не ўразіць: укладзеныя акуратна радкамі, у труне ляжалі кніжкі Купалы, Коласа, Багдановіча, Быкава, Мележа, Някляева, Сыса, Глёбуса...

— Ты, гэта... што такое? — не зразумеў журналіст.
— Чаму гэта тут?!

— Ды таму, — растлумачыў Хароныч, — што сёння памерла беларуская мова. І я мушу справядзіць яе ў лепшы свет — свет мёртвых мой. Туды, дзе здаўна латынь жыве.

— Как — памерла?! — не зразумеў журналіст.

— Да вот так, элементарно, благодаря государственной политике и молчаливому согласию самих же белорусов, — растлумачыў Хароныч. — Мне, честно говоря, весьма жалко. Я сам потеряю добавку к зарплате. Нам ведь доплачивали еще и за знание языков. А коль нет языка — нет и доплаты.

— Бред какой-то! — журналіст схапіўся за галаву. — Этот ваш городской транспорт — полная чума!

— Прости, я не отвечаю за ваши общественные маршруты, — адказаў Хароныч. — Мне действительно очень жаль. Я люблю белорусские песни. Таких плачей над умершими, как в Беларуси, я нигде в мире не слышал.

Журналіст рвануў на сабе куртку. Гузікі разбегліся на салону аўтобуса, як прусакі. Ён мусіў нешта зрабіць, таму што абсурднасць сітуацыі дасягнула апагею. Гэта проста не ўпісвалася ні ў якія рамкі. Добра, былі выпадкі, калі яны сапраўды з сябрамі перабіралі ўсё магчымае, траплялі ў міліцыю, потым раніцай разбіраліся з жонкамі, тлумачылі нешта на рабоце. Але ў параўнанні з тым, што здарылася сёння, увесь сусветны абсурд разам узяты адступаў на задні план. Толькі таму, што ўсё гэта немагчыма было уявіць нават у самых вар'яцкіх трызненнях. Проста таму, што такіх трызненняў наогул не існавала.

— Хароныч, — сказаў журналіст. — Я тебя прошу. Честь для меня — главное. Я никогда в жизни не врал. Стой! Не так! Точнее: старался не врать. Я всегда старался держать слово. И очень не хочу уйти

в мир иной другим. Человеком, который не сдержал слово. Я очень тебя прошу: дай мне полсуток.

— Ты, Подберезский, как и все другие, — просишь. Вы все одинаковые.

— Да, прошу! Денег вот тебе — не обещаю. Нет их у меня и никогда не было. Потому что не воровал. И не предавал. И все, что мне остается, — это сдержать слово, вернуть долги. А вот уж после — что хочешь! Забирай меня в любой момент. Но, поверь, я не могу уйти, не выполнив данного слова.

Хароныч задумаўся. Ён пагартая сваю кнігу, нешта прамармытаў пад нос, пазначыў асадкай, потым спуsciў акуляры на кончык носа і ўважліва паглядзеў на журналіста.

— Так... Как говорят, возможны варианты. Завтра я должен забирать из Дома прессы твоего коллегу. Русского. Очень мне он, признаться, не нравился. Приехал из России, работал на киностудии, снимал фильмы о белорусской культуре, а когда оказался не у дел, пошел в газету и начал гадить на белорусов. Заберу-ка я его сегодня, вне плана. А ты... Считай, получил отсрочку. Только вот распишись здесь. Мол, ознакомлен, предупрежден. Со всем согласен. И до встречи завтра. Учти: в виде исключения. Только на сей раз — без душещипательных бесед. Я приехал и забрал, без предупреждения.

На тым яны і вырашылі. Аўтобус павярнуў і праз нейкія дваццаць хвілінаў падруліў да будынку. Журналіст Падбярэзскі вываліўся з аўтобуса, уздыхнуў на поўныя грудзі і скіраваўся на ватных нагах да Дому прэсы, ля ўваходу ў які стаяла карэта хуткай дапамогі. Ён яшчэ пачуў: "Женечка только включил чайник, как — бабах!"

Але каса на шчасце яшчэ працавала. Журналіст атрымаў ганарар, падняўся на паверхі, раздаў пазыкі,

пасля чаго разам з сябрамі пайшоў у бліжэйшую кавярню, дзе праз не адну чарку звыклага напою хутка забыўся на ўсё тое, што здарылася з ім у апошнія гадзіны.

Прафесія журналіста не вымагала Падбярэзкага адзначыцца на прахадной дакладна а восьмай раніцы. Ён прачнуўся на пачатку адзінаццатай і заўважыў, што пакінутых на фартэпіяна грошай — рэшткі ганарару — не было. Значыць, жонка пайшла ўжо на працу.

"Хорошо вчера посидели", — адзначыў сам сабе журналіст і раптам адчуў: нешта не тое. Неяк няўтульна яму зрабілася. Быццам нехта ў роце язык яму памяняў. І думаў ён не так, як штодня. "Это же, блин, привидилась вчера какая-то херня невообразимая!", — падумаў журналіст. Тады ён, спрабуючы ўжо ні пра што не згадаць, пайшоў чысціць зубы. Згатаваў каву, прагледзеў тэленавіны, апрануў свежую кашулю, прычасаўся. Можна было кіравацца на працу.

Каб сесці ў тралейбус, журналіст Падбярэзскі мусіў перайсці шырокую вуліцу. Крочыць да светлафору было далёка, дый мала хто тут, насупраць прыпынку, зважаў на тыя правілы. І як толькі журналіст адзначыў пэўны разрыў у руху аўтамашын, ён стрымгалоў кінуўся праз вуліцу, каб паспець на патрэбны маршрут.

А ў гэты час якраз набірала хуткасць цяжкавагавая фура міжнароднай фірмы перавозак "Стыкс"...

1.04.2005

ШЭРЫФ НІКОЛІ НЕ ПАМЫЛЯЕЦЦА

Гісторыка-рэвалюцыйнае апавяданне

Уласна кажучы, ён і дагэтуль не мог зразумець, чаму не застаўся там, ва ўтульным і ціхім Цурыху. Там бы ён па-ранейшаму без усялякай мітусні выконваў сціплыя партыйныя даручэнні, прымаў таварышаў з Расіі, быў бы на сваім, адведзеным яму партыйй месцы — знешне непрыкметным, але абавязковым чалавекам, які працуе дзеля будучыні. Ды аднойчы...

Яго выклікаў да сябе таварыш Ленін — невысокага росту рыжаваты мужчына з ранняй лысінай, прапанаваў яму рэзка змяніць стыль быцця і выканаць адказнае партыйнае заданне. Яго чакала работа ў Пецярбургу, дзе ён мусіў узмацніць прапагандысцкую дзейнасць сярод прыгнечаных слаёў грамадства. Ды сітуацыя складвалася так, што практычна ўсе ганцы з гэтага боку, перасякаючы мяжу Расіі, траплялі ў лапы паліцыі. Ён жа мусіў дабрацца да Пецярбургу з гарантыяй, вось чаму Ленін і прапанаваў варыянт не самы блізкі, але цалкам надзейны. Ахранка ніяк не магла чакаць, што ганец з Цурыху можа з'явіцца не з захаду, а з усходу. Ленін уручыў яму квіток на параход, які адпраўляўся з Гаўра праз Атлантычны акіян, а там... Далей ён мусіў на сціплыя партыйныя грошы з пакункам асобных нумароў “Іскры” перасекчы амерыканскі кантынент, на Заходнім узбярэжжы Амерыкі знайсці магчымасць пераправіцца на Далёкі Ўсход і адтуль ужо праз усю Сібір прыехаць у Расію, прыйсці на патрэбную вуліцу ў Пецярбургу, назваць пароль, пасля чаго ўліцца ў сістэму змагання за светлую будучыню расійскага ды сусветнага пралетарыяту.

З першых жа хвілінаў ён пачаў дакладна трымацца інструкцый. У чацвёртым класе бруднага параходу разам з натоўпам эмігрантаў-жабракоў ён пераплыў Атлантыку, выйшаў на тлумным, галаслівым узбярэжжы Гудзону, зарыентаваўся па сонцу і ўпэўнена рушыў далей на захад, у неабсяжныя прасторы яшчэ дзікай Амерыкі. Дзень па дні ён паглыбляўся ў самае сэрца кантыненту, і чым далей прасоўваўся на захад, тым радзей сустракаў белых людзей. Неўзабаве ён наогул пачаў хавацца ад кожнага, хто пехам альбо конна перасякаў прэрыі.

Усё больш дзікай, некранутай рабілася прырода. Ён крочыў па мясцінах, дзе жывёла амаль не палохалася ягонага цёмнага, далёка не свежага касцюму і некалі белае кашулі. Пры ім была зброя — партыйны наган, з дапамогай якога ён зрэдку здабываў сёе-тое на харчаванне. Звычайна ён пачынаў рухацца з самага ранку, пакуль не так моцна прыпякала сонца, сярэдзіну дня праводзіў дзе-небудзь пад шатамі дрэваў і бліжэй да вечара працягваў шлях. Міналі дні, тыдні, і чым далей ён крочыў, тым большую нянавісць выклікала ў яго магутная, манументальная прырода. Ён пакутаваў па мятным парашку для зубоў, бялоткай ванне з мяккай вадой, кубку кавы па-венску, па манатоннай, уладкаванай працы ў цурыхскім цэнтры сацыял-дэмакратаў.

У адзін з дзён, бліжэй да вечару, ён увайшоў у вялікі лес, думаючы пра тое, дзе спыніцца на начлег. На высокім беразе ціхай рачулікі ён адшукаў прыгожую паляну, паклаў свае рэчы ў высокую, духмяную траву, прысеў і, стомлены, адкінуўся спінай да ствала гонкай яліны. Недзе вельмі высока плавалі птушкі, шапацела лісце асін, і вакол было настолькі лагодна, ціха, што ў ягонай галаве раптоўна прамільгнула думка: а навошта? Навошта

гэтае бясконцае падарожжа, навошта ўсе выпрабаванні, што, у рэшце рэшт, ён адзін можа зрабіць дзеля агульнай справы там, куды яму яшчэ ісці ды ісці? Заходзячае сонца прабівала рэдкі лес вострымі чырвонымі промнямі, і ён настойліва пераконваў сябе ў тым, што абавязаны дайсці да Расіі, мусіць зрабіць дзеля прыгнечаных усё, на што ён здатны.

Паглыбіўшыся ў душэўныя змаганні з самім сабой, ён заплюшчыў вочы, а калі адкрыў іх, адчуў, што лоб пакрыўся халодным потам. Проста перад сабой ён убачыў некалькі мужчын пагрозлівага выгляду са зброяй у руках. Дзіды, стрэлы, рулі вялікіх ружжаў, скіраваныя яму ў лоб, не пакідалі сумненняў: ён трапіў у рукі індзейцаў.

У аднаго з іх на галаве быў умацаваны прыгожы вянок з мноствам белых пер'яў, і па тым, як звярталіся да яго іншыя індзейцы з размаляванымі тварамі, ён здагадаўся, што бачыць перад сабой самага галоўнага. Перакідваючыся незразумелымі, кароткімі фразамі, усе індзейцы глядзелі на белага чалавека сваімі глыбокімі, чорнымі вачыма. Рэвалюцыянер адчуў, што ягонае сэрца, калі толькі сітуацыя не зменіцца, перастане яму падпарадкоўвацца. Не, ён не спужаўся. Але грозны выгляд смуглых мужчын з амаль голымі мускулістымі целамі зрабіў на яго надзвычайнае ўражанне.

— Прашу прысесці, таварышы! — нарэшце прапанаваў ён.

Таварышы не паварухнуліся.

— Прашу вас! — паўтарыў ён і зрабіў жэст рукой.

І зноў у адказ яму была цішыня.

Адчуваючы няёмкасць, ён вырашыў падняцца на ногі, ды толькі пазначыў рух, як адзін з воінаў зрабіў ледзь прыкметны жэст, і невялічкая баявая сякерка са

смакам упілася ў ствол дрэва крыху вышэй за ягоную галаву.

— Сядзець! — шапнуў той, з пер’ем на галаве.

Рэвалюцыянер сцёк уздоўж ствала на ранейшае месца.

— Хто ты такі, бледнатвары? — ціха запытаў правадыр. — З якой мэтай парушыў межы нашай зямлі — зямлі вялікіх каманчаў?

— Цікавае пытанне... — задумаўся рэвалюцыянер. — Як жа вам растлумачыць? Ведаеце, я — прафесійны рэвалюцыянер.

— Прафесійны — хто? — не зразумеў правадыр каманчаў.

— Рэвалюцыянер! — пасунуўся наперад той, але насустрач яму імгненна ўскінуліся дзіды і стрэлы.

— Хо! — выдыхнуў галоўны індзеец. — Не ведаю такіх. Ведаю перасяленцаў, каўбояў, бандытаў, салдат, місіянераў. А ты хто?

— Як бы вам дакладна растлумачыць, таварышы... — прамармытаў падарожнік. — Гэта чалавек, які вядзе за сабой іншых, які... нясе святло!

— А! — па твары правадыра каманчаў прабег цень разумення. — Значыць, місіянер. Ды нам, каманчам, місіянеры непатрэбныя. Яны абражаюць нашых багоў.

— Вы сядайце, чаго стаяць, таварышы! — рэвалюцыянер зноў зрабіў рух, але гэтым разам усе індзейцы паслухмяна паселі на траву.

— Ты — адзін, таму не зробіш нам шкоды, — зазначыў правадыр каманчаў. — Ды мы добра ведаем, што ўслед за місіянерамі прыходзяць перасяленцы, салдаты, жалезныя коні, якія дыхаюць агнём. Яны пачынаюць вырубачь нашыя лясы, араць нашыя землі, забіваць воінаў, нішчыць паселішчы. Мы змушаны адступаць углыб лясоў, да балот, дзе

гібеюць нашыя дзеці, дзе нам усім жыць немагчыма. У нас мала зброі, якая страляе жалезнымі каменьчыкамі, і мы не можам бараніць землі сваіх багоў.

— Такі самы лёс і майго народа, — адзначыў рэвалюцыянер.

— Вось як?! Дык адкуль ты ідзеш, бледнатвары, і куды?

— З Еўропы ў Расію.

— Што такое Расія? Дзе твая зямля?

— Расія — там! — рэвалюцыянер няпэўным жэстам паказаў у той бок, адкуль ён ішоў. — Вельмі далёка адсюль. Спачатку трэба ісці да таго месца, дзе канчаецца зямля, потым на вялікай лодцы плыць шмат дзён праз акіян...

— Дык ты з-за вялікай ракі? — здагадаўся правадыр. — Чаму ж ты ідзеш у іншы бок, калі твая Расія — там?

— Разумееце, таварышы, калі ісці так, — рэвалюцыянер паказаў туды, дзе хавалася сонца, — таксама можна трапіць у Расію. На гэтым шляху ў мяне амаль няма ворагаў. А вам не варта думаць, быццам усё самае дрэннае прыходзіць да вас з-за вялікай ракі. У свеце ёсць шмат людзей, якія думаць пра тое, каб такім, як вы, жылося лепш. Ёсць партыя, якой неабыхавы лёс кожнага чалавека.

— Некалі мы былі магутным народам, — засумаваў правадыр каманчаў. — У нас было шмат воінаў, зямлі, ды ўсё да таго часу, пакуль тут не пачалі з'яўляцца бледнатварыя. Пачаліся войны, палілася кроў. Што нашы лукі супраць іх стрэльбаў? Як нам быць без тэорыі? Цяпер нас засталася зусім мала, але мы не скорымся. Лепш загінем, чым зробімся слугамі бледнатварых!

— Але! — узрадаваўся рэвалюцыянер. — Вы, таварышы, згадалі адсутнасць тэорыі. Тое ж было і з маім народам, калі ён не меў баявы авангард, тэорыю барацьбы за лепшую долю.

— Як?! — уразіўся правадыр. — І ў Расіі ёсць каманчы?

— Вы, таварышы, не так мяне зразумелі. У нас ёсць царызм, які прыгнятае ўвесь народ, але я заняў сваё месца сярод тых, хто прысвяціў жыццё змаганню супраць царызму за правы народа жыць годна.

— Што такое царызм? — не зразумеў індзеец.

— Царызм — такая ўлада, на чале якой цар — крывавы кат народа.

— А цар — ён хто?

— Каб вам, таварышы, было зразумела... Цар — дзікі звер, які сядзіць на нарабаваным у народа золаце, п'е з народу кроў, абапіраючыся на зброю сатрапаў. Ён — самы галоўны правадыр улады ў Расіі.

— Той, хто выступае супраць правадыра, мусіць быць пакараны, — цвёрда заявіў індзеец. — Які б дрэнным не быў той правадыр, але ён пасланы багамі. Ісці супраць багоў нельга. І я не магу зразумець, як адны бледнатварыя могуць здзекавацца з іншых? У нас наадварот: мы — гаспадары зямлі, але над намі здзекуюцца бледнатварыя. Таму мы з імі ваяем. А дзеля чаго вам са сваімі ваяваць?

— Таварыш, давайце глядзець на ўсё глыбей, — прапанаваў рэвалюцыянер і пачаў загінаць пальцы. — Раней у нас ва ўсіх была ўласная зямля — раз! Прыйшлі правадыры, якія падкупілі хцівых і сквапных, нанялі салдат і пачалі прыгнятаць простых людзей — два! Простыя людзі былі змушаныя ўтварыць партыю, каб з яе дапамогай вярнуць страчанае — тры!

— Што такое партыя?

— Партыя — найбольш адданыя і перадавыя людзі, — працягваў тлумачыць рэвалюцыянер. — Яны думаюць пра свой народ, гатовыя дзеля яго ахвяраваць уласным жыццём і бачаць далей за ўсіх.

— Значыць, шаманы?

— Не, разумнейшыя за ўсіх іншых.

— А ты таксама гатовы ахвяраваць уласным жыццём? — з павагай удакладніў правадыр каманчаў.

— Так! — горда адказаў рэвалюцыянер.

Ягонныя вочы ззялі, ён быў выразна ўзрадаваны гатоўнасцю слухаць, якая зыходзіла ад удзячнай аўдыторыі.

— Партыя дала мне заданне. Цяпер я іду на радзіму тым шляхам, адкуль мяне не чакаюць ворагі. Я, таварышы, лічу, што мы павінны аб'яднаць нашы намаганні, бо атрымліваецца, што вораг у нас — агульны! Вы, таварышы, памыляецеся, калі думаеце, што ў мяне няма зброі. Яна ў мяне, можа, больш грозная, чым усе ружжы і гарматы. Мая зброя — слова, ад якога запальваюцца сэрцы, рукі робяцца мацнейшымі, галовы — разумнейшымі. Мы адшукалі шляхі выратавання нашага народа.

Індзейцы зацікаўлена заварушыліся.

— Дарэчы, як вас завуць, таварыш? — спытаў рэвалюцыянер галоўнага індзейца.

— Я — вялікі правадыр каманчаў Імклівая Маланка.

— Дык вось, таварыш Імклівая Маланка, зараз я пакажу вам нашу зброю, перад якой бяссільна ўсё! Магу вам абяцаць, яна будзе вялікай нечаканасцю і для ваших ворагаў. Глядзіце!

Рэвалюцыянер палез у мех, дастаў з яго стос папер і раздаў па адной усім воінам.

— Мая зброя завецца газета “Искра”!

— Але, полымя! — бліснуў вачыма Імклівая Маланка. — Папера добра гарыць. Ды што яна можа зрабіць супраць жалезных каменьчыкаў?

У адказ рэвалюцыянер разгарнуў адзін з нумароў.

— Нашая газета здольная павесці за сабой мноства воінаў, цэлыя ўзброеныя атрады. А ўсё таму, што “Искра” гаворыць людзям праўду. Слухайце! “Газета не толькі калектыўны прапагандыст і калектыўны агітатар, але таксама і калектыўны арганізатар”. Уладзімір Ілліч Ленін, поўны збор твораў, выданне чацвёртае, том пяты, старонка чатырыста шэсцьдзесят дзевятая.

— Каму належыць цытата? — пацікавіўся Імклівая Маланка.

— Леніну. Ён — сапраўдны правадыр усіх пакрыўджаных.

— Ленін... — задумаўся Імклівая Маланка. — Ніколі не чуў пра такога правадыра.

— Ён вельмі разумны чалавек. Ён здолеў арганізаваць найбольш перадавы атрад нашых змагароў, вызначыў мэты і паставіў задачы. Ягоняя думкі цалкам прыдатныя і для вашай сытуацыі.

— Ну-ну, працягвай, мой бледнатвары брат!..

Рэвалюцыянер зноў схапіў газету.

— “Неабходна сабраць вялікую перавагу сіл у рашаючым месцы і ў рашаючы момант, бо інакш непрыяцель, які валодае лепшай падрыхтоўкай і арганізацыяй, знішчыць паўстанцаў”. Ленін, поўны збор твораў, том дваццаць шосты, старонка сто пяцьдзесят другая.

— Надзвычай разумная думка, — адзначыў Імклівая Маланка. — Мы павінны выкарыстаць гадзіны, калі пачне дзень, калі ў пасёлку белых

салдаты будуць спаць. І мы зробім тады з імі, што захочам.

Рэвалюцыянер працягваў чытаць.

— “Калі паўстанне пачалося, трэба дзейнічаць з найбольшай рашучасцю і безумоўна пераходзіць у наступленне. Абарона ёсць смерць узброенага паўстання. Трэба імкнуцца захапіць ворага знянацку, знайсці той момант, калі ягоныя войскі раскіданы”. Ленін, поўны збор твораў, том дваццаць шосты, старонка сто пяцьдзесят другая.

— Як пра нас сказана! — падхапіўся адзін з воінаў. — Амаль палова салдат пайшла з пасёлка, нам будзе значна лягчэй!

— Ваша праўда, таварыш! — захваляваўся рэвалюцыянер. — Заўтрашні бой з’явіцца нашым укладам у агульную справу вызвалення прыгнечаных ад прыгнятальнікаў.

— А што далей? — спытаў яго Імклівая Маланка.

— І на наступнае пытанне мы знаходзім адказ у таварыша Леніна, — хутка адказаў рэвалюцыянер. — Пасля перамогі паўстання мы пачнём будаваць новы тып дзяржавы, дзе не будзе прыгнечаных і багатых, дзе ўсе будуць працаваць для ўсіх, а агульная стваральная праца скіруецца ў будучыню. Ды перад гэтым усім мы павінны зарганізавацца.

— Кажы нам, як? — крыкнуў Імклівая Маланка. — Мае воіны гатовыя на ўсё!

— Разумею, — згадзіўся рэвалюцыянер. — Нам трэба стварыць тут, у сэрцы Амерыкі, сваю партыю прыгнечаных, правесці рэгістрацыю, наладзіць з’езд, які прыме дакументы, што зробіцца праграмай дзеянняў. А па-другое, пад наш сцяг варта далучыць воінаў іншых плямёнаў. Калі будзем разам, нас не пераможа ніхто!

Імклівая Маланка зрабіў знак, да яго наблізіліся некалькі воінаў. Правадыр каманчаў шапнуў ім колькі слоў, воіны ускочылі на коней і разляцеліся ў розныя бакі.

— Кожная партыя мае ўласную касу, з дапамогай якой праводзіць мерапрыемствы, закупляе зброю, — тлумачыў далей рэвалюцыянер. — З гэтай мэтай неабходна сабраць сяброўскія складкі.

— Я не разумею, пра што ты гаворыш, мой бледнатвары брат. Што такое каса, што такое складкі?

— Нам неабходна сабраць грошы, каб разгарнуць работу, — пачаў тлумачыць рэвалюцыянер.

— У нас няма грошай, — абарваў яго Імклівая Маланка.

— А як жа вы набываеце зброю?

— Мяняем на золата, — растлумачыў індзеец. — Калі твая партыя возьме золата, мы ўсе ўступім у яе. Золата ў нас — як пяску!

— Тады пачалі! — загадаў рэвалюцыянер, узяў аркуш паперы і аловак. — Хто першы? Так, таварыш Імклівая Маланка. Колькі?

Правадыр каманчаў адчапіў ад пояса невялікі скураны мяшэчак і перадаў яго рэвалюцыянеру, які ўзважыў складку на далоні.

— Добры прыклад. Хто наступны?

— Спрытны Ліс, — індзеец з доўгімі нагамі паклаў перад рэвалюцыянерам невялічкі каменьчык жоўтага колеру.

— Віншую з уступленнем... Наступны!

— Мяккі Макасін... Чуйны Грыф... Вялікая Гара...

Неўзабаве перад рэвалюцыянерам вырасла ладная горка з самародкаў і скураных мяшэчкаў з залатым пяском. Апошнім да яго наблізіўся нягеглага выгляду індзеец з натапыранымі вушамі.

— А можна, я складку прынясу заўтра, пасля перамогі паўстання? — сарамліва спытаў ён.

— Няхай заўтра, — згадзіўся рэвалюцыянер. — Я толькі пазначу вас у спісе. Якое вашае імя, таварыш?

— Абрам Бортнік, — адказаў індзеец і густа пачырванеў.

Рэвалюцыянер азірнуўся на Імклівую Маланку.

— Ну што ты паробіш?.. — развёў той рукамі. — У нас іх, што, не можа быць? Мы што, не людзі?..

Калі сцямнела і індзейцы распалілі вогнішчы, пачалі вяртацца ганцы.

— Нашы браты іракезы пажадалі нам поспехаў, — сказаў першы ганец. — Але яны памянлялі сякеры вайны на рыдлёўкі.

— Апошні з магіканаў піша мемуары, — паведаміў другі ганец. — Ён будзе назіраць за ўсім з высокага пагорку.

Трэці ганец кінуў на зямлю перад рэвалюцыянерам старую іржавую стрэльбу.

— Браты з племені сіў схіляюцца перад нашай адвагай і падтрымліваюць нас зброяй.

— Нягуста, — пачухаў патыліцу рэвалюцыянер. — Будзем разлічваць на ўласныя сілы, хоць мы і не пакідаем задачу “скіраваць усе намаганні на тое, каб сабраць, зарганізаваць і мабілізаваць пастаяннае войска”. Ленін, поўны збор твораў, том пяты, старонка чатырыста семдзесят шостая.

— Раніцай выступаем! — згадзіўся Імклівая Маланка.

Ранішняе сонца толькі пачало падмалёўваць край неба, а індзейцы ўжо завіхаліся вакол вогнішчаў. Рэвалюцыянер разбіў воінаў на пяцёркі, перад кожнай паставіў задачу. Адна пяцёрка павінна была авалодаць чыгуначнай станцыяй, другую ён скіраваў на банк, трэцяя мусіла захапіць тэлеграф, а чацвёртая

— шэрыфа. Найбольш малады воін, якога звалі Ранішня Зорка, ударыў у вялікі барабан, і адразу ж пасля сігналу смуглыя коннікі з крыкамі рушылі на пасёлак, які яшчэ моцна спаў.

Рэвалюцыянер баяўся коней, таму бег услед коннікам. Каб падбадзёрыць сябе і воінаў, ён час ад часу страляў з нагана і нешта нема крычаў. Ён вельмі спадзяваўся, што іх атака атрымае хоць нейкі адпор. Дарма... Пасёлак абыякава назіраў за набліжэннем невялікага, але грознага атрада. Індзейцы ўварваліся на вуліцы, разляцеліся ў розныя бакі. Задыхаючыся, рэвалюцыянер уваліўся ў пасёлак з вялікім спазненнем і адразу ж скіраваўся да тэлеграфу, трымаючы ў галаве тэкст дэпешы ў Цурых.

На тэлеграфі ён убачыў ідыліястычную карцінку. Індзейцы паселі вакол стала, тоўсты рыжы тэлеграфіст разліваў па шклянках нейкае пітво. У паветры пахла чым заўгодна, толькі не паўстаннем.

— Як жа так?! — закрычаў рэвалюцыянер. — Чаму не ізаляваны тэлеграфіст?

— Містэр, супакойцеся, — перапыніў яго рыжы мужчына. — Шклянак у нас хопіць на усіх. Прашу да стала!

— Не! — рука з наганам узяцела ўверх, і куля гучна ўбілася ў столь.

Рэвалюцыянер выскачыў з тэлеграфа і кінуўся да банка. Там пяцёра індзейцаў у кампаніі з упраўляючым за сталом зялёнага сукна распісвалі “дурня”. Нарэшце, з наганам нападатове рэвалюцыянер уварваўся ў дамок, каля дзвярэй якога была прымацавана шыльда з крывым надпісам парасійску: “Шериф”.

Шэрыф сустрэў яго асляпляльнай усмешкай.

— А мы вас ужо зачкаліся!

— Зброю на стол! — крыкнуў рэвалюцыянер.

— Супакойцеся, баценька! — сказаў шэрыф і абцягнуў на сабе ладна скроеную куртку. — Дазвольце назвацца: ротмістар Смірноў. Напраўлены сюды тры гады назад з мэтай дапамогі працаўладкаванню рэвалюцыйна настроеным асобам. Наш урад, як бачыце, глядзіць у будучыню і клапаціцца пра сваіх грамадзянаў.

Рэвалюцыянер павольна асунуўся ў крэсла.

— Як вас разумець? Тут што, нашых шмат?

— Ваших тут няшмат, — адказаў шэрыф. — Вы тут першы. Маю на ўвазе сацыял-дэмакратаў. А іншыя ўжо прыходзілі. Бундаўцы, напрыклад. Пры маёй дапамозе яны стварылі сельскагаспадарчую камуну імя Розы Люксембург, вырошчваюць гародніну. Бакунінцы займаюцца будаўніцтвам у сацыяльна-культурнай сферы. Кадэты пракладваюць камунікацыі. Нацыянал-сацыялісты ў кааператыве "Валасок" вырабляюць сувенірныя скальпы. У нас для кожнай партыі знаходзіцца занятак.

Недзе за пасёлкам раздаўся магутны выбух.

— Дарэчы, тое эсэры, — адзначыў шэрыф. — Кааператыў старацеляў "Фаіна Каплан энд кампані" паспяхова ўжывае свае бомбы, узрываючы пароду, і мые золата. Што да вас, сацыял-дэмакратаў... Сёе-тое магу прапанаваць! Вялікае шчасце, што сярод рэвалюцыянераў скрозь — людзі інтэлігентныя. Калі б сюды рушылі натоўпы люмпенаў, гаротную Амерыку разнеслі б на шматкі. Інтэлігенты — іншая рэч. Дай кожнаму з вас дакладную задачу, падмацаваную ідэяй, — касцёмі ляжаце!

— Як жа так? — разгублена мармытаў рэвалюцыянер. — Чаму таварышы не папярэдзілі мяне адносна таго, што тут адбываецца?

— Унутрыпартыйныя інтрыгі! — зарагатаў шэрыф. — Барацьба фракцыяў. Але калі вас сапраўды цягне ў

Расію, я маю інструкцыі не замінаць. Калі ласка! Работы вам і там хопіць. Таму далучайцеся да кадэтаў, якія цягнуць чыгунку на Заходняе ўзбярэжжа, і ідзіце далей.

— Да кадэтаў?! — закрычаў рэвалюцыянер. — Ніякіх кампрамісаў!

— Тады дабірайцеся самі. Там, на ўзбярэжжы, вам дапамогуць сесці на транспарт да Уладзівастоку, дзе вас сустрэнуць нашыя людзі. Яны ўжо маюць аплачаны білет у Сібір. Прабачце, толькі трэцяга класу. Дэфіцыт бюджэту, ведаеце...

— Сібір?.. — задумаўся рэвалюцыянер.

— Вы можаце выбіраць. Далучайцеся да майго бізнесу: я пад уласным імем вырабляю тут гарэлку. Альбо чаму б вам не ўзначаліць рэдакцыю мясцовай незалежнай газеты? Заставайцеся, вам будуць створаны ўсе ўмовы для працы!

Разгублены рэвалюцыянер нічога не адказаў. Ён толькі пакруціў галавой і нешта прамармытаў. Пахістваючыся, выбраўся на ганак і ўбачыў Імклівую Маланку, які сядзеў на кані і шырока ўсміхаўся.

— Не атрымалася! — сказаў ён. — Пакуль мы сядзелі ў лясах, бледнатварыя прынялі Дэкларацыю правоў чалавека, а сёння адзначаюць прафесійнае свята — Дзень індзейца. Будуць танцы і раздача гуманітарнай дапамогі, выступленні майстроў мастацтва. Не можам мы сёння рабіць узброенае паўстанне.

— А заўтра будзе позна! — сурова кінуў рэвалюцыянер.

— Тады як-небудзь іншым разам, — Імклівая Маланка паказаў на плошчу, дзе рэпетаваў дыксіленд “Рэд Хот Тэрар”. — Нават ліберальныя дэмакраты прыйшлі. Хіба ж можна ў такі дзень здымаць скальпы і гвалціць белых жанчын?

— Ну і чорт з вамі! — сплюнуў рэвалюцыянер. — Як самі хочаце, але я мушу працягваць барацьбу.

— Чакай, брат, а як жа цябе завуць?

— Таварыш Гапон, — адказаў рэвалюцыянер. — Я яшчэ вярнуся да вас і павяду за сабой. Да сустрэчы!

Па галоўнай вуліцы пасёлка рэвалюцыянер выйшаў на ўскраіну, ускараскаўся на свежы насып і пакрочыў па шпалах, пераступаючы праз адну. Міль праз дзесяць каляіна падвоілася. Рэвалюцыянер спыніўся каля рабочых, якія адпачывалі пад брызентавым навесам.

— Куды вядуць гэтыя дарогі? — спытаў ён.

— Улева — капіталістычны выбар. Управа — сацыялістычны, — адказалі яму.

Рэвалюцыянер накіраваўся на правую каляіну.

— Вернай дарогай крочыце, таварыш! — сказаў нехта з кадэтаў, і ўсе яны дружна зарагаталі.

“Канспірацыя, палітычная барацьба, легальная дзейнасць у парламенце, — думаў рэвалюцыянер, як крочыў насустрач сацыялізму. — Як можна жыць без усяго гэтага? Я мушу несці свой крыж, мушу быць разам з прыгнечанымі, каб сумесна заявіць пра ўласныя правы”.

Задыхаючыся, ён спыніўся і закрычаў на ўвесь голас:

— Аднак — нягледзячы на цэлую фалангу таленавіцейшых людзей, якія выкладаюць гэтыя ідэі, і найбольш перакананых сацыялістаў, — іх тэорыі заставаліся ўбаку ад жыцця, іх праграмы — убаку ад народных палітычных рухаў, пакуль буйная машынная індустрыя не ўцягнула ў вір палітычнага жыцця масы рабочага пралетарыяту і пакуль не быў знойдзены сапраўдны лозунг ягонай барацьбы. Уладзімір Ілліч Ленін, поўны збор твораў, том першы, старонка сто шэсцьдзсят восьмая!

Рэха далёка разнесла ягоняя крыкі...

У тэлеграме з Амерыкі шэрыф Смірноў прасіў міністра ўнутраных спраў Расіі: “У Гапона не страляць: таленавіцейшы чалавек. Ён нам яшчэ спатрэбіцца”.

Праз чатыры месяцы, пад самыя Каляды, рэвалюцыянер дасягнуў Пецярбургу. На канспіратыўнай кватэры ён здаў пад распіску сабранае золата, пераапрануўся, змяняючы аблічча, у царкоўнае і дзевятага студзеня, не вытрымаўшы адзіноты, выбраўся на вуліцу. Ён хутка знайшоў слухачоў і павёў іх за сабой вуліцамі горада...

На тое ён і шэрыф, каб ніколі не памыляцца.

1992 г.

МАЙСТАР ПРЫЙШОЎ ЗАПОЗНА

Хранічна-дакументальнае апавяданне

— Ну хто ж так фінішуе?! — Генеральны сакратар злосна шпурнуў на падлогу недачытаную газету “Правда”. — Ногі яму варта было б паадрываць! А разам з ім — і трэнеру...

— Лёнечка, ці ж варта гэтак хвалявацца? — сказала Галіна Канстанцінаўна, з’явіўшыся ў палаце са шклянкамі, поўнымі соку манга. — Было б з-за чаго! Беражыце здароўе. Яно патрэбнае радзіме.

— Галіна! Я колькі разоў прасіў вас не ўмешвацца ў мае дзяржаўныя справы! — Генеральны сакратар глынуў халоднага, смачнага напою. — Кожны залаты медаль працуе на прэстыж і аўтарытэт краіны.

— Добра, добра... — хуценька пагадзілася Галіна Канстанцінаўна і прысела наводдаль.

Генеральны сакратар зноў упіўся ў экран цяжкім позіркам.

На стадыёне далёкай краіны камеры пераклучыліся на сектар скачкоў у вышыню. Спартсмен у чырвонай майцы і вузкіх чорных акулярах пагойдваўся на месцы, не зводзячы вачэй з планкі. З тэлевізара прарэзаўся голас каментатара.

— Хто б мог падумаць?.. Рэкардсмен краіны, уладальнік лепшага выніку сезону затрымаўся на дзіцячай для яго вышыні... Апошняя спроба. Апошні шанц падтрымаць гонар вялікай спартыўнай краіны і па колькасці ўзнагарод апярэдзіць хвалёную амерыканскую каманду. Няўжо ў гэтай дысцыпліне “каралевы спорту” мы застанемся без узнагароды?

— Акуляры здымі, падшыванец! — гучна сказаў Генеральны сакратар. — Бач ты яго, выпендрываецца, бы тая малпа!

— Лёначка, гэта ж Мексыка, там такое сонца, памятаеце? — заўважыла Галіна Канстанцінаўна. — Там жа без акуляраў — як памерці...

— Я папрасіў бы вас, Галіна! — Генеральны сакратар ударыў кулаком па ручцы мяккага крэсла.

У палаце ўсталявалася напружаная цішыня, ажно было чуваць цяжкае дыханне спартсмена на далёкім, ахопленым спёкай стадыёне.

— Я ж табе сказаў: здымі акуляры! — Генеральны сакратар нават прыўстаў у крэсле, намацаваючы нагамі хатнія тапкі з бабровага футра.

Спартсмен зрабіў на месцы некалькі крокаў і нерашуча ўзяўся правай рукой за дужкі акуляраў.

— Ну! — рыкнуў Генеральны сакратар. Са шклянкі праліўся ярка-жоўты сок і паліўся па пальцах ягонай рукі.

Даўганогі юнак рэзка сарваў з твару акуляры і выпусціў іх з пальцаў. Акуляры ўдарыліся аб

сінтэтычнае пакрыццё стадыёна, падскочылі з пару разоў і леглі, недарэчна раскінуўшы чорныя дужкі. Спартсмен асцярожна зрабіў крок, другі, пабег вялікімі крокамі, адштурхнуўся ад зямлі, выпрастаўся ў струнку і мякка слізгануў па-над плянкай. Тая нават не гайданулася.

Генеральны сакратар адкінуўся на спінку крэсла.

— Выдатна! — радасна залемантаваў тэлекаментатар. — Я, прызнацца, верыў у нашага хлопца, адно не хацеў сурочыць. Так-так... Добра відаць, як захваляваліся хвалёныя амерыканскія спартсмены. Яны ўжо, відаць, лічылі, што ўсе медалі ў іх кішэнях. Не-е!.. Барацьба, па ўсім відаць, толькі пачынаецца. Планка ўздымаецца на чарговую вышыню, а наш спартсмен...

— Ну вось, Галіна, — лагодна сказаў Генеральны сакратар. — Такое жыццё... Да ўсяго трэба даходзіць самому. Літаральна да ўсяго! А нашто ж тады трэнеры, спартовыя камітэты, куды ідуць дзяржаўныя грошы? І немалыя! Што яны там усе робяць, калі без належнага кантролю нават дзіцячую вышыню самастойна адолець не могуць?!

— Леанід, я яшчэ раз прашу вас дарма не хвалявацца, — адгукнулася Галіна Канстанцінаўна. — У вас жа ёсць адпаведныя службы — міністэрствы, камітэты, упраўленні. Нельга ж усё вырашаць самому!..

— Такая ў нас работа... Пасада, на якую мы прызначаны народам. Ну што там? Чым адкажуць нам амерыканцы?

Голас спартыўнага каментатара быў стрыманы і ціхі.

— Ну што ж... Што ж... Застаецца толькі верыць, што наш малады рэкардсмен, якому выразна бракуе вопыту міжнародных спаборніцтваў, не разгубіцца ў

такой сітуацыі, збярэ ўсю сваю волю ў кулак і скіруе яе на новую вышыню. Пакуль жа... Як ні дзіўна, але ўсе тры амерыканскія спартсмены з першай жа спробы пераадолелі чарговы рубаж.

— Ясна... — прамармытаў Генеральны сакратар.
— Калі ласка, прынясіце мой пінжак, Галіна.

— Ад сіняга касцюма? — спытала Галіна Канстанцінаўна.

— Працоўны, чорны!

Генеральны сакратар падцягнуў да сябе тэлефон.

— Міхаіл Андрэевіч? Вы тэлевізар глядзіце?.. Вось і я пра тое ж... Давайце хуценька да мяне. Хуценька!

Пінжак быў пашыты ўсяго год назад. Генеральны сакратар павольна зашпіліў усе гузікі, паглядзеўся ў люстэрка.

— Зоркі ўсе на месцы, Галіна? — спытаў ён.

— Усе, усе!

— Мне чамусьці падалося, што адной не стае... Ці нават дзвюх... — сказаў Генеральны сакратар і сеў за вялікі дубовы стол.

— Ну, што тут можна сказаць... — сумна вымавіў з тэлевізару каментатар. — Яно і зразумела: колькасная перавага чорнаскурых прыгуноў не магла не падзейнічаць на нашага маладога атлета. Безумоўна, нельга выключаць і наркатыкі, анаболікі, допінгі, на якія суддзі яўна глядзяць скрозь пальцы. Так сказаць, наяве ўвесь букет заганаў капіталістычнага грамадства. Ці вытрымае ўсё гэта наш атлет, калі на стадыёне нельга нават пачуць знаёмае: “Шайбу, шайбу!” У яго застаюцца яшчэ дзве спробы...

Міхаіл Андрэевіч заляцеў у палату і адразу ж зірнуў на экран тэлевізару.

— Як наш?

— А!.. — Генеральны сакратар махнуў рукой. — Збіў! Што будзем рабіць?

— Думаю, трэба тэрмінова запрасіць сюды міністраў бяспекі, абароны, цяжкага машынабудавання, марскога флоту, сувязі і... І ўсіх іншых!

— Не пашкодзіць прысутнасць першага сакратара саюза моладзі, — скончыў за яго Генеральны сакратар. — Але перш чым мы выпрацуем лінію нашых паводзінаў, лічу неадкладным выслаць тэлеграму.

— Я пра гэта падумаў, — згадзіўся Міхаіл Андрэевіч. — Падрыхтаваў некалькі варыянтаў. Зачытаць?

Густыя бровы Генеральнага сакратара схавалі пад сабой вочы.

— Ай-яй-яй! — залемантаваў каментатар. — Ну канешне! Якраз у той момант, калі наш атлет разбягаўся, варожа настроеныя да яго гледачы пачалі гучна пляскаць у далоні. І як вынік — не хапіла некалькіх міліметраў.

— Трэба нешта нейтральнае, але каб усе добра зразумелі, — прапанаваў Генеральны сакратар. — Так, нейтральнае, але... Каб залішняга шуму ў свеце не нарабіць.

— Ёсць такі вось тэкст, — Міхаіл Андрэевіч ператасаваў у руках паперкі. — “Кіруючыся воляй савецкага народу, мы заклікаем нашых атлетаў да пераадолення новых гарызонтаў у спорце. Гэта з’явіцца вашым унёскам у будаўніцтва светлай будучыні”. І подпіс: “Вярхоўная Рада, Рада Міністраў і асабіста...”

— М-м... — скрывіўся Генеральны сакратар. — Зноў вы гэтае “асабіста”? Нельга! Як толькі там чуюць “асабіста”, адразу ж уздымаецца чарговая

прапагандысцкая кампанія. Дадайце паміж “новых” і “гарызонтаў” слова “высокіх”, а “асабіста” і далей — здыміце.

Міхаіл Андрэевіч усхапіўся з-за стала і застыў над ім — высокі і худы, падобны на цэп.

— “Высокіх гарызонтаў” — не зусім правільна з пункту гледжання граматыкі, — запярэчыў ён.

— Затое прымушае задумацца, — адрэзаў Генеральны сакратар.

— Добра!.. Але калі тэлеграма прыйдзе без подпісу “асабіста”, яна можа не падзейнічаць.

— Вы дрэнна ведаеце нашых атлетаў, — адзначыла Галіна Канстанцінаўна. — Яны і без дадатковых указанняў адразу ж адчуваюць на сабе клопат нашай партыі і асабіста...

— Я бы папрасіў вас, Галіна! — адгукнуўся дубовы стол.

— Ну што б вы папрасілі ў мяне, Леанід? — жанчына паказала на экран. — Вы ўсё вырашаеце, вырашаеце, а чалавек скочыць не можа без вашых дырэктыў.

І ўсё ж спартсмен у чырвонай майцы пачаў разбег. Генеральны сакратар на руках прыўзняўся над сталом, вытрашчыў вочы і гучна пракрычаў:

— Стоп!

Юнак спыніўся на паўдарозе і вярнуўся да таго месца, адкуль пачынаў разбег.

— Міхаіл Андрэевіч, тэлеграму адпраўце урадавай “маланкай”.

Міхаіл Андрэевіч выйшаў з палаты і праз якую хвіліну вярнуўся ў суправаджэнні некалькіх дзесяткаў мужчын у бездакорных чорных касцюмах. Генеральны сакратар стрымана кіўнуў, не адрываючы позірку ад экрану.

Да юнака падбег нейкі чалавек у спартыўным касцюме і ў гальштуку і разгарнуў перад вачыма спартсмена аркуш паперы. Твар юнака прасвятлеў, ён скончыў чытаць, азірнуўся на тэлекамеру, моўчкі, вельмі сур'ёзна паглядзеў проста ў аб'ектыў, пасля чаго, не вагаючыся, стрымгалоў кінуўся ў бок ямы для скачкоў у вышыню.

Тое, як ён пераляцеў над папярэчынай, камеры ў розных ракурсах паўтаралі бясконца. Каментатар аж заходзіўся, спрабуючы адшукаць усё новыя і новыя словы, каб з іх дапамогай пераказаць усе падрабязнасці скачка.

— Цікава, чым цяпер здолеюць адказаць нам амерыканцы? — паўтарыў Генеральны сакратар.

— Можа, дзеля таго, каб узняць маральны дух нашага атлета, ёсць сэнс даслаць на стадыён групу падтрымкі? — прапанаваў міністар культуры.

Генеральны сакратар згодна кінуў.

Над стадыёнам у Мехіка праляцеў вялікі чатырохматорны самалёт, з якога, бы гарох, пасыпаліся парашутысты. Праз якія тры хвіліны па бегавой дарожцы крочыў зводны духавы аркестр. Музыка Глінкі заглушала ўсё навокал. Зіхацелі на сонцы трубы, гулка бухалі барабаны, віск флейтаў высока ўразаўся ў паветра.

— Якія яшчэ будуць прапановы? — спытаў Генеральны сакратар.

— Па нашых каналах мы атрымалі інфармацыю, што адзін з амерыканскіх спартсменаў скача без красовак, басанож, — заўважыў міністр бяспекі. — Адносна яго мы можам разгарнуць шэраг аператыўных мерапрыемстваў.

— Згодны! — сказаў Генеральны сакратар.

Высокі амерыканец крочыў узад-уперад па беразе футбольнага поля і разгублена ўзіраўся ў аркестр.

Раптам гримаса болю перакруціла ягоны твар. Амерыканец паваліўся на траву, схпіўшыся за нагу. Тэлеаператар спрытна падскочыў да яго, на экране тэлевізара буйным планам з'явілася чорная пята, з якой тырчаў новенькі цвік.

— Як у дзiesiąтку! — задаволена сказаў міністр бяспекі і падсунуў Генеральнаму сакратару доўгі спіс.

— Трыццаць чатыры чалавекі? — узняў бровы Генеральны сакратар. — І кожнаму па ордэну? Ці не зашмат?

— Вы ж самі бачылі вынік спецаперацыі, — развёў рукамі міністр бяспекі.

Генеральны сакратар падпісаў указ. Амерыканца на насілках адцягнулі да машыны “хуткай дапамогі”. Два другія амерыканцы паслядоўна пераскочылі над планкай і чакалі, што будзе рабіць спартовец у чырвонай майцы.

— Няхай наш прапусціць чарговую вышыню, — загадаў Генеральны сакратар. — Мы мусім параіцца.

— Наш атлет вырашыў прапусціць гэты рубаж, — растлумачыў з экрану каментатар. — Гэтым ён, прызнацца, паставіў сваіх амерыканскіх супернікаў у тупік. Яны ведалі, што асабісты рэкорд нашага спартсмена — два метры трыццаць сантыметраў. А тут ён прапускае два трыццаць пяць. Амерыканцы выразна хвалююцца.

— Можа, землятрэс? — прамармытаў міністр геалогіі. — Там, у Мексіцы, землятрэс — рэч звычайная. Пусцім балаў з восем, папярэдзіўшы сваіх дыпламатаў. Думаю, на амерыканцаў тое падзейнічае.

— На колькі смяротных ахвяраў вы разлічваеце? — спытаў Міхаіл Андрэевіч.

— Колькі будзе неабходна для перамогі, — адказаў міністр геалогіі. — Думаю, тысяч восем-дзесяць дастаткова.

Адлюстраванне ў тэлевізары здрыганулася, глядачы з лямантам сарваліся з месцаў, высокая асвятляльная вежа нахілілася і заповолена завалілася на трыбуну стадыёну.

— Мне толькі што паведамілі, што адзін з амерыканскіх спартсменаў адмовіўся ад далейшага ўдзелу ў спаборніцтвах, — растлумачыў сітуацыю каментатар. — Справа ў тым, што пад рэшткамі асвятляльнай вежы санітары знайшлі цела ягонага бацькі. Што ж, такое непрадказальнае спартыўнае жыццё. Але ўвага! Наш чэмпіён пачаў разбег!

Спартсмен у чырвонай майцы ўзляцеў над планкай, упаў на спіну і імгненна ўскочыў на ногі з пераможным крыкам.

— Добра, — сказаў Генеральны сакратар. — Але спыняцца на дасягнутым не варта.

Камера выхапіла твар амерыканскага спартсмена, які трымаўся рукамі за галаву і недаўменна лыпаў вачыма.

— Наш атлет просіць падняць планку на вышыню два метры пяцьдзесят сантыметраў, — заходзіўся ад радасці і гордасці каментатар. — Гэта будзе новы сусветны рэкорд. Я кажу “будзе”, таму што ўпэўнены: такая вышыня па сілах славутаму прадстаўніку нашага спорту!

— Якія ў вас прагнозы? — Генеральны сакратар зірнуў на міністра спорту.

— У цэлым неблагія, — адказаў той і падсунуў на подпіс некалькі старонак з прозвішчамі.

— Чаму тут столькі людзей? — не зразумеў Генеральны сакратар. — Такое ўражанне, што пералічаны ўвесь штат вашага міністэрства.

— За выключэннем прыбіральшчыц і шафёраў. Яны праходзяць па асобным спісе: ганаровыя граматы, — растлумачыў міністр спорту.

Генеральны сакратар падпісаў паперы.

— Якія сілы сцягнутыя да ўзбярэжжа Мексыкі? — спытаў ён, гледзячы, як амерыканец другі раз запар разам з планкай цяжка плюхнуўся на маты.

— Ударны авіяносец, васемнаццаць караблёў суправаджэння, уключаючы дэсантную дывізію, шэсць атамных падводных лодак, — растлумачыў міністр абароны. — Апрача гэтага, уздоўж мяжы ў поўнай гатоўнасці ходзяць тры эскадрылі стратэгічнай авіяцыі з ядзернымі зарадамі.

— Тады нашаму можна смела скакаць, — загадаў Генеральны сакратар.

З першай жа спробы вышыня была пераадолена. Нібыта чырвоная маланка прамільгнула над планкай, і гледачы на стадыёне ўскочылі як адзін, уражаныя гэтым нябачным раней скачком.

— Неверагодна! — захлынаўся каментатар. — Можна сказаць вельмі шмат слоў, але дастаткова будзе, думаю, сказаць вычарпальна і коратка: гэта быў скачок у будучыню, у дваццаць першае стагоддзе! Вось што значыць на практыцы той клопат, з якім наш урад і асабіста Генеральны сакратар сочаць за развіццём айчыннага спорту!

Генеральны сакратар незадаволена скрывіўся, але прамаўчаў.

Тут у пакой забег чалавек гадоў за сорок з вялікай лысінай, на якой блішчалі кроплі поту.

— Прабачце, таварышы, за спазненне, але мы мусілі тэрмінова надзяліць адпаведнымі заданнямі ўсе нашы прывічныя маладзёжныя арганізацыі, — сказаў ён.

— І што? — пацікавіўся Міхаіл Андрэевіч.

— Мы арэндавалі ў Англіі лайнер “Куін Элізабэт” і на ягоным борце накіравалі ў Мексіку васемнаццаць тысяч піянераў, — сказаў першы сакратар Саюзу моладзі. — Наш бягун атрымае выдатную маральную падтрымку.

— Не бягун, а прыгун у вышыню, — паправіў яго міністр спорту.

— Якая розніца? Усё будзе ў парадку! — заўважыў міністр бяспекі. — Сярод піянераў шмат нашых людзей. Яны здольныя своечасова зарыентавацца. Сваё атрымаюць і тыя, хто бяжыць, і тыя, хто скача.

Між тым амерыканскі спартсмен пачаў разбег, але за два крокі ад планкі прытармазіў і, нават не сагнуўшыся, праскочыў пад ёй, спыніўся на матах, тупа гледзячы некуды перад сабой пустымі вачыма. Некалькі сектараў стадыёну выбухнулі чырвонымі колерамі: юныя піянеры размахвалі гальштукімі, свісцелі, кідалі ў амерыканца памідорамі.

— Нармальная падтрымка, — задаволена сказаў першы сакратар Саюзу моладзі. — Гэты чорны, хоць ён і наш класавы брат, назаўсёды забудзе дарогу на стадыён.

— Наш атлет просіць устанавіць планку на вышыні... — папярхнуўся каментатар. — Я... дрэнна бачу, але мне здаецца... Не, мне не здаецца! Тры метры восемдзесят сантыметраў! Неверагодна!

— Чаму неверагодна? Мала?.. — не зразумеў Генеральны сакратар.

— Ды таму, што на тры восемдзесят можна скачыць толькі пры дапамозе жэрдкі, — растлумачыў міністр спорту. — Звычайнаму чалавеку такі скачок не па сілах.

— Звычайнаму — магчыма. Але не нашаму. Прашу гэта запомніць, — строга сказаў Генеральны сакратар. — Таму давайце абмяркуем план

мерапрыемстваў па забеспячэнню гэтага скачка. Можа, заахвоціць яго у асабістым плане, матэрыяльна? Чаго яму не стае?

— Пасля сённяшняга скачка ў яго ўжо ёсць усё! — развёў рукамі міністр спорту. — Ён цяпер мае ўсё на ўзроўні першага сакратара райкаму.

— А што, калі падключыць да падтрымкі рэкорднага скачка нашы братнія дзяржавы? Напрыклад, таварыша Фідэля? — прапанаваў міністр замежных спраў.

— Варта тэрмінова накіраваць у Мексіку балетную трупу Вялікага тэатру, — выступіў з уласнай прапановай міністр культуры. — А для таго, каб усе акцёры вярнуліся з гастроляў назад, прымацуем да трупы ансамбль песні і танцу імя Аляксандрава.

— Мы можам вярнуць японцам адзін з Курыльскіх астравоў, — секануў паветра Міхаіл Андрэевіч. — Той самы, апошні, як яго... Такі наш жэст вельмі паўплывае на палітычны клімат ва ўсім свеце.

— У мяне таксама ёсць адна прапанова, — прыўзняўся з-за стала міністр рыбалоўнага флоту, але яму перашкодзіў гучны грукат у дзверы.

— Хто там? — спытаў Генеральны сакратар.

У дзверы прасунулася ўскалмачаная, даўно не мытая галава з чырвонымі вочкамі, у якіх яшчэ плёхаліся ўчарашнія ўцехі.

— Мужыкі, гэта Гранатавідная палата? — спытала галава.

— Гранатавітая, — паправіў Міхаіл Андрэевіч.

— Ды гэта ясна! — імгненна пагадзілася галава. — Я ж добра памятаю: нешта са словам “граната” звязана... Дык... пра што я? Ага! У вас тут нешта з тэлевізарам?

— Што з тэлевізарам? — не зразумеў Генеральны сакратар. — Усё нармальна. Алімпіяду паказваюць.

Наш атлет збіраецца штурмаваць планку на вышыні тры метры восемдзесят сантыметраў.

Мужчына ў брудным камбінезоне няўпэўненымі крокамі наблізіўся да тэлевізару і пачаў уважліва разглядаць экран.

— Дык гэта ж Сашку паказваюць! — раптам крыкнуў ён і павярнуўся да шаноўнага сходу. — То ж Сашка, мой сусед па камуналцы! Як ехаў у Мексіку, абяцаў мне скочыць на два трыццаць пяць ды пляшку тэкілы прывезці. Я яму кажу: ніколі! А ён мне: вазьму! Ну, тады я паспрачаўся з ім на два куфлі піва. І прастаўлю, калі толькі ён на два трыццаць пяць скочыць.

— Малады чалавек! — перапыніў яго Міхаіл Андрэевіч. — Нам вельмі прыемна, што наш атлет — ваш сусед. Але ў дадзены момант ён збіраецца скакаць на тры восемдзесят. Так што плакала вашае піва...

— Тры восемдзесят? — падзяляючы кожнае слова на склады, павольна прамовіў майстар. — Дыгназ мне зразумелы. Можна прыступаць да лячэння.

— Вы што ж гэта маеце на ўвазе? — спытаў Генеральны сакратар.

— Ды тое! — выпрастаўся майстар. — Ведаю аднаго такога, які плюеца на шэсць сорок тры. Сам замяраў. Дык Сашку скочыць на тры восемдзесят — што таму пераплюнуць вежу ў Астанкіне.

Сход дзяржаўных мужоў узрушана зашумеў.

— Увага! Увага! Наш атлет пачынае штурм нябачнай у гісторыі спорту вышыні! — выдыхнуў з тэлевізару каментатар.

— Тры восемдзесят, — сказаў майстар. — Во брэша! Ну нічога... Зараз мы паправім вашу бытавую тэхніку. Гэта робіцца элементарна.

Майстар ступіў крок наперад і з усяе моцы апусціў свой вялікі, мажны кулак на корпус тэлевізару. Экран здрыгануўся, і ўсе ўбачылі, як спартсмен у чырвонай майцы бездапаможна грывнуўся на маты. Збітая ім планка прутка падскочыла на ягоным жываце.

— Ну што ж... — сумна сказаў каментатар. — Наш спартсмен не здолеў выкарыстаць сваю апошнюю спробу на вышыні два метры трыццаць пяць сантыметраў. Такім чынам, ён займае ўсяго толькі чацвёртае месца ўслед за трыма амерыканскімі майстрамі скачкоў у вышыню.

— Што такое?! — закрычаў Генеральны сакратар.

— Ды нічога!.. — развёў рукамі майстар. — Проста Сашка ніколі ня скочыць вышэй за два трыццаць, таму два піва — мае. А што да тэлевізару, дык дэфект тут звычайны: збілася настройка па вертыкалі. Так што, мужыкі, калі ў наступны раз убачыце ў тэлевізары нешта неверагоднае, нейкае трызненне ды лічбы фантастычныя пачуеце, мяне можаце нават не выклікаць. Дзейнічайце самі: вось сюды кулаком раз-другі — і ўсё адразу наладзіцца, на месца стане.

Некаторы час мужчыны сядзелі за вялізным сталом ціха. Ніхто не адважваўся першым нешта сказаць, хоць усе разумелі, што шмат слоў прагучаць і не павінна было.

— Таварыш Генеральны сакратар! — нарэшце раскрыў рот міністр замежных спраў. — На вашае імя прыйшло два факсы. У першым Мексіка патрабуе неадкладна вывесці з яе тэрыторыі трэцюю ўдарную армію паўночна-амерыканскага напрамку. Сто дваццаць сем тысяч чалавек, не лічачы тэхнікі.

— Заўтра вырашым, — адказаў Генеральны сакратар. — Што яшчэ?

— Японія выказвае падзяку за востраў.

— Які востраў? — узняў галаву Генеральны сакратар.

— Апошні, як яго... — зморшчыўся Міхаіл Андрэевіч. — Чацвёрты ў Курыльскай градзе.

— Мы яго ўжо падарылі? Калі?! — закрычаў Генеральны сакратар. — Чаму так позна з'явіўся майстар?

— Сёння на секцыі ў Саюзе пісьменнікаў разглядалася ягоная недрукаваная проза, — растлумачыў першы сакратар праўлення Саюзу пісьменнікаў. — Ён затрымаўся, бо шмат часу пайшло на расшыфроўку і тлумачэнні сказанага аўтарам.

— Усе свабодныя, — стомлена сказаў Генеральны сакратар.

Калі прысутныя па чарзе нарэшце пакінулі Гранавітую палату, да стала наблізілася Галіна Канстанцінаўна ў сціплым вячэрнім халаціку і пяшчотна паклала сваю далонь на плячо Генеральнага сакратара.

— І даліся ж вам, Лёначка, тыя акуляры! — сказала яна.

— Я бы папрасіў вас, Галіна!..

— Ды годзе, годзе! Супакойцеся! Нікога тут няма, мікрафоны адключаны, стэнаграфісткі пайшлі дадому. Што ж да мяне, дык няхай бы скакаў у тых акулярах, ліха яго бяры!

— Мы мусім штохвіліны праяўляць клопат пра ўсіх нашых грамадзянаў! — сказаў Генеральны сакратар, зняў з сябе пінжак і аддаў яго жонцы.

— Клопат — рэч удзячная. А востраў нашто тады японцам аддалі? А!.. Кладзіцеся лепш спаць. У вас быў сёння вельмі напружаны дзень...

Генеральны сакратар цяжка ўскараскаўся на шырачэзны ложак і доўга ляжаў на спіне. Сон не ішоў

да яго. Толькі праз якую гадзіну ён прамармытаў: “Нічога! Заўтра востраў самі вернуць!” І адразу ж заснуў.

За высокімі мурамі Крамля стаяла спрыяльная пакуль што палітычная атмасфера. Ва ўсім свеце сціхлі тайфуны, змоўклі вулканы, стаіліся пажары. І толькі па вуліцах далёкага Мехіка праз усю ноч бадзяліся галодныя васемнаццаць тысяч піянераў, з якіх ніхто чамусьці не спяшаўся вяртацца на радзіму.

12.08.1992 г.

БЕГ ТРАМВАЙ ДВАЦЦАТЫ НУМАР...

Футуралагічнае апавяданне

— Наступны прыпынак — завулак Светлай будучыні, — прагучаў з дынамікаў рэзкі, надламаны голас важатага. Дзверы вагона з віскам зачыніліся.

Трамвай марудна прабіраўся па крывых, залітых дажджом вуліцах. Рэдкія ліхтары выхоплівалі з цемры постаці прамоклых прахожых, якія прыціскаліся спінамі да чорных сцен дамоў і насцярожана праводзілі вачыма гулкі вагон, што каціў, гручочучы, у ноч без спадзявання спыніцца калі-небудзь на апошнім прыпынку.

На завулку Светлай будучыні вагон прыпыніўся. Адчыніліся дзверы, але ніхто з пасажыраў не паварухнуўся. У расчыненыя дзверы разам з парывам халоднага паветру і кроплямі вострага восеньскага дажджу ўвайшлі двое ў чорных скураных камбінезонах з каскамі на галовах і аўтаматамі за плячыма.

— Грамадскі палявы кантроль, — сказаў той, што спыніўся на пярэдняй пляцоўцы. — Падрыхтаваць праязныя дакументы да праверкі.

Кантралёр на задняй пляцоўцы скінуў з пляча аўтамат. Вялікая папяроста знерухомела ў ягоных пагардліва сціснутых вуснах.

Каральчук, які сядзеў у сярэдзіне салону, азірнуўся. Двое маладых, што ўвесь час цалаваліся на задняй пляцоўцы, расчапіліся і ўтаропіліся ў чалавека ў чорным. Сталых гадоў афрыканец з саксафонам паранейшаму ледзь чутна іграў блюз. Малады хлопец у будзёнаўцы, які сядзеў насупраць Каралькова, асцярожна загарнуў тоўстую, у цвёрдай вокладцы, кнігу і павольна запіхаў яе за крысо ватоўкі. Старыя на сядзенні злева спераду паслухмяна палезлі ў кішэні. Заварушыліся і ўсе іншыя пасажыры, якіх, праўда, было ў вагоне не так і багата, але толькі адзін, апрануты ў цёплае белае паліто, сядзеў так, быццам нічога не змянілася: гледзячы некуды проста перад сабой, ён вуркатаў нейкую няхітрую мелодыю.

— Давай! — махнуў кантралёр важатаму.

— Наступны прыпынак — праход да вуліцы Ахвяраў жнівеньскага паўстання, — пачуўся ў салоне дрыготкі голас. Вагон крануўся з месца.

— Квіток! — кантралёр схіліўся да маленькага росту бабулі, што адразу ўсхапілася з сядзення.

— Вось ён, квіток, — працягнула яна паперку.

— Купон да квітка! — запатрабаваў чалавек у чорным.

— Тут ён, купон, тут...

— Картка спажыўца да купону!

— І картка... — рука ў старой трэслася.

Кантралёр уважліва зірнуў у вочы старой.

— У якім раёне жывеш, га? Адказваць!

— У... у Савецкім, — ледзь чутна вымавіла бабуля.

— Ясна!.. Вось таму і пойдзеш на зандаж.

— Чаму зандаж?! — старая схавала яго за руку. — Сыночак, не трэба зандаж!

Кантралёр шпурнуў ёй у твар паперкі. Бабуля павалілася на сядзенне.

— Парушэнне мяжы раённай аседласці. А гэта — зандаж! Твой квіток?

Дзяўчына-падлетак у парваных на каленях панчохх сціснулася ў камочак.

— У мяне бясплатны праезд. Мне восем гадоў... толькі...

Кантралёр працягнуў руку і паставіў дзяўчо на ногі. Агледзеў яе з галавы да ног і жорстка кінуў:

— Зандаж!

— Партыя казала, што да дзевяці гадоў усім бясплатна! — закрычала дзяўчо.

— Табе, манюка, больш за дзевяць. Да таго ж, едзеш адна без суправаджэння. А гэта — безумоўна зандаж!

— Я з цёткай! — дзяўчына ўчапілася за маладую жанчыну, што сядзела насупраць, праз праход. Тая гідліва адхіснулася.

— Я не ведаю гэтае малое! — рэзка сказала яна. — Не маё яно, не маё!

— Квіток! — запатрабаваў кантралёр.

Ён праверыў квіток, купон да квітка і картку спажыўца, а пасля змусіў жанчыну вытрусіць на сядзенне змест сумачкі. Кантралёр пагартаў пашпарт і спыніў свой позірк на твары збялелай жанчыны.

— Вы што ж сабе дазваляеце? — спытаў ён. — Хлусіць прадстаўніку ўлады? У зман уводзіць? Нас?!

У гэты момант трамвай спыніўся, зарыпелі дзверы, і гучны голас кантралёра пракаціўся па вуліцы.

— Прабачце, я гатова... гатова заплаціць кару, — мармытала жанчына, знізу гледзячы на цяжкую сківіцу чорнага чалавека.

— Тут запісана, — тыцнуў кантралёр у пашпарт, — што дзяўчо з імем Маргарыта заўсёды знаходзіцца пры вас. Узрост дзяўча — дзевяць з паловаю. Да таго

ж яна — дачка накіраваных на зандаж. Будуць пытанні?

— Не... — жанчына сцялася і асунулася на сядзенне, расплылася па ім бясформеннай масай жывога яшчэ цела і замызганных апранах.

— Дзверы зачыняюцца! Наступны прыпынак — алея Францішка Скарыны!

З задняй пляцоўкі ляснуў сухі стрэл, і лямпачка над галавою кіроўцы разляцелася на дробныя кавалкі.

— Прабачце! Наступны прыпынак — алея Правдыра сусветнага пралетарыяту.

— Квіток! — прагрымеў голас кантралёра.

— Вось, вось, — замітусіўся шыракатвары чалавек у кепцы з зашмальцованым казырком. — Квіток, купон, кніжка спажыўца, пропуск у раён і даведка ад патрыярха.

Кантралёр адсунуў руку з усімі працягнутымі яму паперамі і ўзяў толькі апошнюю.

— Што за даведка? — здзівіўся ён.

Каральчук здрыгануўся. Толькі цяпер ён пазнаў гэтага ў чорным. Але, Каральчук бачыў яго тады, калі ён, малады яшчэ адвакат-практыкант, прыносіў нейкія паперы на візу ў райкам. Менавіта тады гэты бамбіза з бачнай неахвотай адарваў свой зад ад крэсла, пацягнуўся і сказаў сакратарцы: “Значыцца, гадзін у восем я ў цябе. Суседку адпраў у кіно, да дванаццаці”. Хто-хто, а Каральчук добра ведаў: няма людзей больш ліслівых, чым шафёры райкамаўскага начальства, і больш жорсткіх, чым яны, штурманы чорных “Волг” з радыётэлефонамі і правам праезду ўсюды, нават у падземных пераходах.

— Гэта даведка аб змене веравызнання, — тлумачыў шыракатвары. — І, адпаведна, аб змене нацыянальнасці.

— Даведка... Выдадзена Цырульніку Эфроіму Вольфавічу ў тым, што ён... прыняў... праваслаўе?

— Але, — пацвердзіў той.

— Праваслаўе... Ну-ну! А што нацыянальнасць?

— Дык гэта... Тут такая гісторыя...

— Карацей!

— Цяпер я Парыкмахераў Эдуард Валянцінавіч, рускі. У даведцы маецца подпіс патрыярха, зацверджаны пашпартысткаю нашага ЖЭКа.

Кантралёр зноў уважліва агледзеў даведку.

— Не, усё роўна зандаж!.. — нарэшце сказаў ён.

— Дык жа подпіс патрыярха, зацверджаны подпіс! — закрычаў Парыкмахераў. — Клянуся труной гасподняй, сапраўдны подпіс!

— А вось подпіс пашпартысткі не зацверджаны! — спыніў яго кантралёр.

— Гэта не патрабуетца! — запярэчыў Парыкмахераў.

Куля, пушчаная з задняй пляцоўкі, растружчыла плафон над ягонай галавою.

— Чыя б карова мычала... — зарагатаў другі кантралёр.

У вагоне зрабілася ціха-ціха, і толькі нізкі голас саксафона спяваў нешта лагоднае, цёплае ў такт перастуку колаў.

Кантралёр наблізіўся да пары старых, што сядзелі проста перад Каральчуком.

— Вось нашыя партыйныя дакументы, — ледзь картавічы, з годнасцю сказаў стары ў кепцы і дыхтоўным паліто з футравым каўнерам.

— І нашыя пасведчанні “150 гадоў у Партыі”, — дадала ягоная спадарожніца, дастаўшы з сумкі чырвоныя кніжачкі.

— Даведка аб месцазнаходжанні ў Дні гнеўнага жніўня? — запытаў кантралёр.

— Але... Пры такіх нашых дакументах... Якая яшчэ даведка патрэбная? — замітусілася старая. — Хіба ж гэтага ўсяго недастаткова? Нам жа, ветэранам, Пар-

тыя гарантуе праезд усюды, нават у асобным вагоне з Цурыха праз Германію. Ці ня так, Уладзімір Ілліч?

— Вы не захапілі тую даведку? — рыжая бародка старога здрыганулася.

— Я... я забылася на яе... — праплакала старая. — Але, таварыш! Мы маем даведку! Хочаце, паедзем разам, яна ў нас дома!

— Зандаж! — у адзін голас крыкнулі кантралёры.

Старая самлела і спаўзла па плячы суседа. Той сядзеў скамянелы і адно мармытаў: “Не хвалюйцеся, Надзея Канстанцінаўна! Гэтыя таварышы памыляюцца, а там таварышы хутка разбяруцца, хто мы такія, і нас адвязуць дадому...”

— Наступны прыпынак — Бульвар памяці Генеральных сакратароў! — сказаў у мікрафон вагонаважаты. — Выхад толькі праз пярэднія дзверы, працуе дэтэктар пошуку металаў.

Мужчына ў белым паліто не чакаў, пакуль кантралёр наблізіцца да яго, а сам дастаў з кішэні тоўсты пачак грошай.

— Вось мой білет, — сказаў ён і працягнуў грошы чалавеку ў чорным.

— Ха, рублёўкі! — зарагатаў кантралёр. — Туалетная папера ў мяне яшчэ ёсць. А таму — прашу на зандаж!

— А што калі даляры? — не паварушыўся мужчына.

— Там ты і даляры аддасі. Зандаж!

— Ну і казёл! — гучна сказаў мужчына і адварнуўся да акна.

У той жа момант другі кантралёр прыкладам аўтамата ўдарыў яго па галаве. З-пад норкавай вушанкі на цёплае белае паліто пырснула кроў, і мужчына паваліўся тварам на мокрую падлогу.

— Рублі забраць? — спытаў другі кантралёр у першага.

— Спатрэбяцца... — адказаў той і павярнуўся да хлопца, які сядзеў праз праход ад Каральчука. — Як завуць?

— Павал Карчагін! — з гонарам адказаў хлопец і паправіў на галаве будзёнаўку.

— Ясна... Што чытаем, Павал Карчагін?

— Дазволенае ўладамі. “Трывожнае шчасьце” Івана Пятровіча Шамякіна, — хлопец выцягнуў з-пад ватоўкі кнігу і паказаў яе вокладку.

Кантралёр узяў кнігу і ператрос яе старонкі. З кнігі выпаў пісаны ад рукі сшытак.

— Дык вось дзе сабака зарыты... — усміхнуўся кантралёр. — Вершыкі нейкія? “Аддайце песню нашу нам! Нашто схавалі-расхапалі?” Купала?!

Хлопец маўчаў.

— А за Купалу — зандаж! — крыкнуў кантралёр і шпурнуў сшытак у твар хлопцу.

— Я буду скардзіцца ў ЦК сусветнага камсамолу! — заявіў хлопец.

Кантралёр як не пачуў ягоныя словы.

Каральчук глядзеў на кантралёра і ліхаманкава разважаў, што мусіць яму адказаць, але той чамусьці прамінуў яго і наблізіўся да афрыканца.

— А гэта што за пудзіла? — спытаў ён.

— Маё імя Джон Калтрэйн, — адказаў афрыканец.

— Бачу, што не Іваноў, — зарагатаў кантралёр. — А што мы іграем? Гэта з дазволенага Міністэрствам правільнай культуры?

— Блюз, — коротка адказаў Калтрэйн. — Вечную музыку.

— А ты лепш сыграй мне наш гімн — песню лепшага кампазітара краіны на словы Анатоля Лук’янава, — загадаў кантралёр.

— Я іграю джаз! — з гонарам адказаў афрыканец. — А песенькі вашыя дурныя няхай іграюць белыя лабухі.

— Ты ведаеш, што такое зандаж?

— Пустое! — кінуў Калтрэйн. — Джаз — музыка вечная. Пры чым тут нейкі зандаж?

— Сёння ты з ім пазнаёмішся, — паабяцаў кантралёр і павярнуўся да пары маладых.

— Вось нашыя квіткі, — хлопец паказаў яму паперкі. — Тут і дазвол мясцовых органаў сацыялістычнага ўпраўленьня на шасцігадзіннае спатканне без сексуальных зносінаў.

Кантралёр зірнуў на гадзіннік.

— Ваш дазвол ужо несапраўдны, — сказаў ён і разарваў паперку. — Яшчэ паўгадзіны назад вы павінны былі развітацца.

— Я не мог кінуць яе адну ў начным горадзе, — кінуў хлопец у бок дзяўчыны. — Мне трэба было праводзіць яе дадому.

— Мяне тое не датычыць, — суха заўважыў кантралёр. — Закон парушаны, таму вы пойдзеце з намі.

— Зандаж?! — жахнулася дзяўчына. — Але ж мы з ім нават не спалі!

Кантралёр усміхнуўся, ды нічога не адказаў. Ён вярнуўся да кабіны вжатага і сарваў стоп-кран. Колы вагона завішчэлі, і трамвай рэзка спыніўся.

— Выхад праз пярэднія дзверы! — загадаў кантралёр і першым выкінуў з вагона вжатага.

— Мяне за што? — крычаў той, спрабуючы вярнуцца.

— Зашмат бачыў, — адказаў кантралёр і адшпурнуў кволага вжатага ад трамваю.

Па чарзе, моўчкі, пасажыры выйшлі з вагону і сталі гуртам перад ім на рэйках.

Каральчук, здзіўлены, глядзеў на ўсё гэта, і толькі пасля таго, як у вагоне не засталася больш нікога, апрача яго і кантралёраў, не вытрымаў.

— А я? Чаму вы мне нічога не казалі? Чаму ў мяне нічога не праверылі?

Кантралёры зарагаталі.

— І ты, і ты, а як жа! — Каральчук пачуў, як дула аўтамата прыціснулася да ягонай спіны крыху ніжэй за левую лапатку.

Толькі тады Каральчук узняўся з сядзення, выйшаў з трамваю і стаў ззаду невялічкай калоны, якую ўтварылі пары пасажыраў. У напарнікі яму трапіў афрыканец.

— Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся! — шапнуў Каральчук Калтрэйну.

— Я не ведаю гэтай тэмы, — адказаў саксафаніст. — Я іграю толькі джаз — несмяротную музыку.

Кантралёры загадалі ўсім узяцца за рукі. Потым на чале калоны паставілі Уладзіміра Лыча і Надзею Канстанцінаўну і пагналі пасажыраў пасярэдзіне вуліцы ў цэмуру. Мужчына ў цёплым белым паліто крочў няўпэўнена, трымаючыся за руку бабулі, што сядзела ў трамваі наперадзе яго. Як толькі калона зрушыла з месца, Каральчук зноў пачаў горача перашэптвацца з Джонам Калтрэйнам.

— Дык ты што, так і пойдзеш на зандаж, як баран на бойню?

— Мне цяпер усё роўна, — адказаў музыкант. — Ці зандаж, ці яшчэ якая халера, але я сваё сыграў, маё імя ўсё роўна застанецца ў гісторыі музыкі.

Калтрэйн, не спыняючыся, схапіў вуснамі муштук саксафону і пачаў імправізаваць на тэму “Раўнд міднайт”.

— Добра, — суняўся Каральчук. — Тамака паглядзім. Але, калі што, ты са мною?

Калтрэйн, не спыняючыся іграць, згодна кіўнуў.

Хвілін праз сорок калона наблізілася да вялікага, змрочнага будынку з цэглы, акружанага высокім плотам. Па-над уваходам у будынак было напісана: “Мясакамбінат №3”, а яшчэ вышэй быў прымацаваны транспарант “Мы прыйдзем да перамогі!” З розных

бакоў да будынку падыходзілі калоны ў суправаджэнні людзей у чорным, пад'язджалі машыны, якія выплёўвалі з сябе пакорлівыя постаці. Пасля хады па знявечаных вуліцах, пасля засыпаных смеццем завулкаў і праспектаў з лужамі, пасля перабежак групамі ад дому да дому пад віск куль і звон разбітых імі шыбаў, Каральчук адчуў нават палёжку, калі атрымаў нарэшце загад сесці на зямлю. Ён усеўся, выпрастаўшы ногі, на мокры, халодны жвір і нават падміргнуў Калтрэйну. Той працягваў іграць нешта шчымліва-аднастайнае.

Каральчук агледзеўся. Дзе-нідзе людзям, пасаджаным у купкі, дазвалялі развесці вогнішча, і па тым, як шмат было на плошчы перад будынкам народу, Каральчук зразумеў, што чакаць сваёй чаргі ім даўдзецца яшчэ шмат гадзін. Тым часам адзін з кантралёраў, склаўшы спіс пасажыраў, скіраваўся да будынку, а другі стаяў, шырока расставіўшы ногі і паклаўшы рукі на аўтамат, што вісеў у яго на грудзях.

— Курыць маеш? — спытаў Каральчук музыку.

Той, не перастаючы іграць, працягнуў Каральчуку тоўстую кубінскую цыгару.

— Выдатна! — узрадаваўся Каральчук.

Ён адкусіў кончык цыгары, растрэшчыў яго ў далонях і ціха загадаў Калтрэйну:

— Гатоўнасць нумар адзін!

— Чаго? — не зразумеў Калтрэйн.

— Ахтунг, гатоўнасць намба ўан! — паўтарыў Каральчук, і толькі тады саксафаніст шырока ашчэрыўся.

— Гэй! — гукнуў Каральчук кантралёра і для вернасці паманіў яго пальцам.

Калі кантралёр наблізіўся і нахіліўся да Каральчука, жменя ядра нага вострага кубінскага тытуню паляцела яму ў вочы.

— Привітаньне ад таварыша Кастра! — крыкнуў Каральчук і павярнуўся да Калтрэйна. — Но пасаран, партагас! Бяжым!

І яны кінуліся ў цемру ўздоўж высокага плоту. За імі ўсхапіўся і пабег Павал Карчагін. Іхнія ўцёкі маглі б скончыцца і больш удала, калі б не аўтаматная куля, якая дастала юнака ў будзёнаўцы. Павал Карчагін павольна апусціўся на карачкі, потым лёг на жывот, прыціснуўшыся правай шчакою да восеньскага лісця. На ягонай спіне распаўзалася цёмная пляма.

— Я вас прашу, таварыш... — прашаптаў Карчагін. — Абавязкова адшукайце Мікалая Астроўскага і перадайце яму, што ён... ён...

— Што перадаць? — схіліўся да Карчагіна музыка.

— Ён... вельмі памыляўся... — выдыхнуў Карчагін і сціснуў пальцамі мокрае лісце...

Ззаду яшчэ чуліся рэдкія стрэлы, калі Каральчук і Калтрэйн шпарка пайшлі, трымаючы ў полі зроку справа высокі плот, за якім густа дыхалі тоўстым дымам высокія коміны.

— Далей пойдзем паасобку, — сказаў Каральчук, і саксафаніст згадзіўся.

— Мы мусім выканаць волю нябожчыка, — спыніў ён Калтрэйна на скрыжаванні, дзе дагараў вішнёвага колеру шыкоўны лімузін. — Запомні: Мікалай Астроўскі. Трэба перадаць, што ён вельмі памыляўся.

— О кей! — згадзіўся Калтрэйн і пайшоў на скрыжаванні налева. Каральчук скіраваўся прама па вуліцы Прадаўжальнікаў Генеральнай Лініі, якая павінна была прывесці яго ў цэнтр горада.

Ад таго, што ён здолеў выратавацца, пазбегчы куль і кантралёраў у чорным, Каральчук не стрымаўся. Ён дастаў з кішэні агрызак кубінскай цыгары, са смакам прыкурыў і пайшоў шырокімі крокамі, забыўшыся, што вось ужо амаль год ён, як толькі выходзіў з дому,

перасоўваўся ў горадзе надзвычай асцярожна, перабягаючы ад дому да дому, ад адной падваротні да другой, ні на хвіліну не губляючы пільнасці. Ён усё гэта проста забыў і, паддаўшы нагою пустую бляшанку з-пад аўтаматных патронаў, амаль тварам у твар сутыкнуўся з нарадам начной санітарнай службы.

— Стаяць! — крыкнулі Каральчуку, але ягоны інстынкт самавыратавання кінуў яго ў праход паміж дамамі. Па сценах заскакалі кулі, пагналі Каральчука ўглыб двара, да аднапавярховага будынку. Каральчук ускочыў у дзверы, прабег праз пустыя пакоі, засумаваў і вярнуўся да дзвярэй. Вялікая трэска адламілася ад касяка і вострым краем упілася яму ў далонь. Адразу ж побач з галавою джыганулі яшчэ дзве кулі, і тады Каральчук упаў на карачкі, споўз па прыступках у невялічкае сутарэнне, зашыўся ў кут і пачаў тоненька, як загнаны сабакамі кот, вішчэць.

— Сюды, таварыш Астроўскі, ён тут, — пачуў Каральчук узбуджаны голас.

— Дзе? — коратка спытаў Астроўскі.

— Тут ён, начны пацук, у падвал зашыўся! — з гатоўнасцю падказалі яму. — Вы толькі асцярожна, Мікалай Аляксеевіч! Можа, у яго ёсць нешта са зброі.

— Гранату! — загадаў Астроўскі.

Каральчук кінуўся да падвальнага акна.

— Таварыш Астроўскі! — закрычаў ён. — Вам нешта прасіў перадаць Павал Карчагін! Ён сказаў, што вы вельмі памыляліся!

Астроўскі вырваў з гранаты кальцо.

— Карчагін, — сказаў ён і на імгненне задумаўся. — Карчагін... Але ж не было ніякага Карчагіна!

— А як жа вузкакалейка? — уразіўся Каральчук. — Як жа — па пояс у ледзяной вадзе? Я ж сам чытаў!

— Навыдумляў я ўсё з лёгкай рукі Аляксея Максімавіча, буравесніка рэвалюцыі.

— Але ж Павал Карчагін памёр сёння на маіх руках з вераю, што ён жыў!.. — не здаваўся Каральчук. — Ён сапраўды быў, жыў, ён прасіў вам перадаць...

— Хопіць! — рэзка сказаў Астроўскі. — Карчагін быў патрэбны нам толькі на пэўны прамежак часу, каб замацаваць уладу. І тады я выдумаў яго. А цяпер на ягонае месца прыйшлі іншыя героі — начная санітарная служба! Каб расчысціць завалы, каб згрэбсці бруд, каб пракласці новыя дарогі да яшчэ больш светлай будучыні!

Астроўскі размахнуўся і зашпурнуў гранату дакладна ў падвальнае акно. Граната ўдарылася аб заднюю сценку памяшкання і падкацілася проста пад ногі Каральчука.

“Калі адарве ступню, — падумаў Каральчук, — можна будзе заказаць пратэз. Можна жыць і з кульцёй. Не бяда! Некаторыя вунь кніжкі зубамі пісалі, а цяперака — нічога, гранатамі кідаюцца...”

Граната выбухнула гадоў праз трыццаць, калі кварталы дарэвалюцыйных забудов расчышчалі пад месца будаўніцтва вялікага мемарыялу ахвярам генацыду супраць уласнага народу. Высахлыя косткі Каральчука выкінула выбухам пад нож бульдозера, за рычагамі якога сядзеў вечна малады і смяротна хворы на сухоты Мікалай Астроўскі.

“Хто ж цяперака скажа, памыляўся я альбо не? — думаў Астроўскі. — Хто цяпер наогул можа нешта сказаць супраць вялікага адраджэння, якому не можа быць заканчэння?”

І ён моцна націснуў на педаль газу.

1991 г.

РЭПАРТАЖ З ТАГО СВЕТУ

Неверагоднае апавяданьне

— Алесь! — сказаў Асташэвіч, калі факсавы апарат перастаў вуркатаць. — Альбо гэта сапраўды на мяне пятніца ўплывае, альбо я крануўся розумам.

Алесь Чорны прыгладзіў далоньню сівую шэвелюру і адараваўся ад старэнькага кампутара.

— Ты пра што гэта? — спытаў ён і сунуў у рот цмяняную пяньковую піпку.

— Ды ўсё пра тое ж, — Асташэвіч адарваў ад апарата кавалак паперы з тэкстам. — Зірні, зноў тое ж самае, як прывід нейкі! Мне, Алесь, здаецца, што ўсё гэта я раней недзе ўжо чытаў.

— А-а, — здагадаўся Алесь і салодка пацягнуўся ў крэсьле. — Міраж. Галюцынацыя. Гэта часам здараецца. І ведаеш чаму? Ты, стары, за сваё жыццё столькі сапсаваў паперы, што цяпер міжволі паўтараешся. Не заўважаеш, як пішаш па другому разу тое, пра што некалі ўжо пісаў.

— Каб жа! — сумна усміхнуўся Асташэвіч. — Я не пра сябе. Ты лепш паслухай уважліва сам. Ну хоць бы гэта: "Гутарка дэпутата Кануплёва з выбарцамі прыгадала мне дыялёг сытага і галоднага, калі адзін расьпісваў вартасьці паштэту з салаўіных язычкоў, а другі ў той час думаў, дзе адшукаць грошы хоць бы на піражок з капустай, разумеючы пры гэтым, што ніхто яму тых грошай не дасьць. Іх не пабольшае ў яго нават тады, калі Кануплёў зробіцца прэзыдэнтам". Ну, як табе гэта?

Алесь Чорны задумаўся.

— Даволі хвацка! — сказаў ён. — Адчуваецца добрая школа. Такое, думаю, спадабаецца нашым чытачам.

— Ды не пра тое я, не пра тое! Табе не здаецца, што гэтак ці амаль гэтак жа было ўжо некалі напісана? І нават друкавалася ў нашай жа газэце?

— Мне ніколі нічога не здаецца. Сам ведаеш: я веру толькі асабіста правэраным фактам. Дарэчы, хто падпісаў гэты рэпартаж?

— Нейкі Андрэй Навінскі. Шыфр аддзелу "Факты і камэнтары".

— Ты яго ведаеш?

— Не, ён з маладых, відаць. Хоць у апошні час ягонае імя чую вельмі часта.

Асташэвіч адарваў новы кавалак стужкі.

— Алесь, гэта неверагодна! — закрычаў ён. — Рэж мяне на кавалкі, але клянуся чым заўгодна: я гэта ўжо бачыў і менавіта ў нашай газэце!

Ён падбег да Чорнага і падсунуў пад ягоны вялікі нос факсавую стужку. Алесь зняў акуляры.

— Дзе? — з недаверам спытаў ён.

Уласна кажучы, Асташэвіч быў ня з тых людзей, якіх можна было двойчы запар абдурыць у покеры. І Чорны гэта выдатна ведаў.

— Так... Тут? "Кампанія напярэдадні выбараў — найбольш прыемны час для кожнага кандыдата. Для выбарцаў гэта пара спадзяваньня на лепшае, для кандыдатаў — дні раздачы абяцанняў, многія зь якіх паглыне потым шэрая штодзённасьць. Гэта час падрыхтоўкі да таямнічага пераўвасабленьня, якое мне дужа нагадвае нявесту за тыдзень да шлюбнай ночы. Праўда, на гэтым падабенства дэпутата Кануплёва з цнатлівай дзяўчынай заканчваецца. Ягоны ўдзел — а даказаць гэта цяпер ужо няцяжка — у гандлі зброяй можа зрабіцца для яго фактам больш чым непрыемным. Скажам, нечым накітавалі станюўчага выніку рэакцыі Вэсэрмана за дзень да шлюбную ў дзяўчыны, што была для яго прыкладам

святной чысьціні, прынамсі, у сваім квартале. Дэпутат Кануплёў..."

Алесь адсунуў ад сябе паперу.

— Г-м... Твая праўда, Мікола, — задуменна сказаў ён. — Такое ўражаньне, быццам нехта прысмактаўся да матэрыялаў...

— Вось і я пра яго адразу ж падумаў! — крыкнуў Асташэвіч. — Гэтае параўнаньне з дзяўчынай... Памятаеш, яго сам шэф прыводзіў як узорнае! А слоўца "дужа"? Маладыя цяпер пішуць "кул" ці неяк яшчэ. А вось мы, старыя коні "Народнага кур'ера", выдатна памятаем, хто яго часьцяком ужываў!

— Як бы гэта перакінуцца слоўцам-другім з гэтым Навінскім? — спытаў Алесь.

— Дапамагу табе з вялікай радасьцю! Мяне яшчэ хопіць на тое, каб нейкага смаркача паставіць на месца.

— Я гэта сам зраблю, — адказаў Алесь Чорны і націснуў кнопку тэлекому.

— Тут Наста! — пачуўся голас з дынаміка.

— Настачка! — пачаў Чорны. — Што табе гаворыць імя Андрэй Навінскі з аддзелу "Факты і камэнтары"?

— Ня так і шмат, — адказала Наста.

— А ўсё ж?..

— Гэты хлопец быў прыняты месяцы з два таму на дагавор. Адкуль узяўся — ня ведаю. Па чутках, ён аднекуль з правінцыі. Але, спадар Алесь, тут такая справа...

— Ну! — нецярпліва сказаў Чорны.

— Сорак дзевяць публікацый за гэты час! — выпаліла Наста.

— Колькі?! — не паверыў Алесь.

— Сорак дзевяць. Зараз у дырэкторыі выпуску — пяцідзiesiąты ягоны артыкул за... пяцідзiesiąт

чацьвёрты дзень працы ў газэце. Казлоўскі, шэф аддзелу, ад яго ў захапленні. Плянэ ўвесці ў штат яшчэ ў гэтым месяцы. Ён сыцьвярджае, што з часоў Івана Маскалёвіча такога рэпарцёра ў газэце не было.

— Іван Маскалёвіч, — адзначыў нібыта сам сабе Асташэвіч. — Ну што я казаў?!

— Што яшчэ ёсьць? — крыкнуў у тэлеком Чорны.

— Усе ягонныя тэксты — не ніжэй за дзевяць пунктаў. Ня курыць. Мусіць, на нейкай спецыяльнай дыеце, таму што ў сталоўку ня ходзіць. Рост пад два мэтры, захапляецца баскетболам. Я сама магу пацьвердзіць: яго і ўтрох не стрымаць. Бачыла на ўласныя вочы: існы д'ябал, працуе на пляцоўцы бяз стомы, як заведзены...

— Стоп! — спыніў яе Чорны. — А па сутнасьці?

— Хвілінку... — задумалася Наста. — Я зь ім бачуся ня так і часта. Ага! Хацеў трапіць у войска, у Замежны легіён. Яму катэгарычна адмовілі.

— Ну! — прарычаў Чорны.

— На правай руцэ адсутнічае мязенец! — імгненна адказала Наста.

— Канец сувязі! — сказаў у апарат Алесь. — Дзякуй табе, дзяўчынка.

Ён моўчкі зірнуў на Асташэвіча. Той чакаў, што скажа Чорны.

— Слухай... Цяпер мне ўдвая цікавей пабачыцца з Навінскім.

— Не аднаму табе, — адказаў Асташэвіч. — Не люблю, калі нехта лезе да славы па галовах маіх старых сяброў, няхай тым гэта цяпер і ўсё адно.

— Вось і адшукай яго, — папрасіў Алесь. — Адшукай і прывядзі сюды.

— Згода! — адказаў Асташэвіч. — Дастаўлю як міленькага. А сам, калі можна, з радасьцю пагляджу

гэты спэктакль. Гатовы спрачацца, яму не дапамогуць і два мэтры росту.

— І яшчэ. Навінскага хачу пабачыць праз дзень. А сёння, калі ласка, зрабі мне падборку ўсіх ягоных публікацый. Усіх пяцідзесяці!

— Тады я спачатку ў архіў. А Навінскага няхай адшукае Наста, калі ты ня супраць.

— Гэтак і сапраўды лепш, — згадзіўся Алесь.

Ноччу ён амаль ня спаў. Думкі пра Андрэя Навінскага ўвесь час пераскоквалі да асобы Івана Маскалевіча, ягонага сябра, лепшага рэпарцёра ня толькі за ўсю гісторыю "Народнага кур'ера", але, бадай, і ўсёй айчыннай журналістыкі. Тры гады, як яго не было ўжо на гэтым сьвеце. Ягоныя рэпартажы лічыліся ўзорнымі, ён быў здольны прабрацца туды, дзе іншыя не знаходзілі і шчылінкі, ягоная мэтадычка "Як узяць інтэрвію ў трупа" была ў рэдакцыі настольнай кніжкай для ўсіх пачаткоўцаў. На ягоных камэнтарах па самых розных пытаньнях вучылі стылістаў. Ганаровы рэктар Вышэйшай школы журналістыкі, лепшы сябра крымінальнікаў і цёмных асоб з гарадзкіх ускраін, прастытутак, актораў і палітыкаў, ён мог адным матэрыялам узьнесці чалавека на вяршыні славы альбо скончыць з ім назаўсёды. Выдатны знаўца мовы, яе літаратурных норм і жаргонаў, ён у той жа час меў невялікую, але выдатна абсталяваную лябараторыю, у якой рабіў нейкія досьледы. Як казаў, выключна для сябе. У час аднаго з вопытаў Іван Маскалевіч страціў мязенец на правай руцэ, ды праз якія два тыдні зноў з галавой акнуўся ў толькі яму аднаму зразумелыя дасьледаваньні.

І толькі гады за два да сьмерці Іван Маскалевіч адкрыўся Чорнаму. Маскалевіч, як аказалася, скончыў спэцыяльныя курсы прафэсара кібернэтыкі

Эмлера і ўсур'ёз задумаўся над стварэннем штучнага інтэлекту. Ён атрымаў некалькі патэнтаў, за кошт чаго пастаянна ўдасканальваў тэхнічную базу лябараторыі. У апошнія гады для газеты пісаў менш, прападаў у лябараторыі днямі, але шэф "Народнага кур'ера" ставіў кожны ягоны матэрыял на першыя палосы не чытаючы. Ён ведаў: імя Маскалёвіча рабіла тыраж.

За месяц да сьмерці Маскалёвіч прагаварыўся Чорнаму, што стаіць на парозе фэнамэнальнага адкрыцця. Але Чорны не надаў гэтым словам аніякага значэння: зьнешні выгляд сябра турбаваў яго куды больш, чым нейкі там штучны інтэлект.

— Алесь, дружа! — сказаў тады Маскалёвіч. — Пасля таго, што я атрымаў у лябараторыі, мой зьнешні выгляд мяне ніколькі не хвалюе. Павер мне: праз які год я з задавальненнем зашыюся разам з табой на цэлы тыдзень у які-небудзь утульны дамок на беразе возера, дзе нас будуць чакаць самыя прыгожыя і цёплыя жанчыны краіны. І яны не адпусьцяць нас ад сябе ніколі!

Іван Маскалёвіч любіў жартаваць. Але апошні жарт у яго зусім не атрымаўся. Гледзячы, як цагліны закрываюць у сыяне ўрну з прахам сябра, Чорны марыў пра тое, каб памерці гэтак жа лёгка: раптоўна і бяз лішніх клопатаў для сваякоў. Дзіўна, але ў тэстамэньце, які пакінуў Маскалёвіч, ні ён, Чорны, ні Мікола Асташэвіч нават ня згадваліся...

Чорны зьявіўся ў рэдакцыі раней за ўсіх.

На ягоным сталe ўжо ляжалі копіі публікацыяў Навінскага. Яму хапіла і некалькіх хвілін, каб пераканацца: іх стыль, асаблівасці мовы, нават асобныя моўныя звароты былі напісаны нібыта памерлым ужо Маскалёвічам. Уражаны Чорны выскачыў з будынку і цэлы дзень бадзяўся па горадзе.

І толькі пад вечар пазваніў у рэдакцыю. Наста паведаміла, што Навінскі будзе чакаць яго ў кавярні "Бібоп" роўна а дзесятай раніцы і што Асташэвіч просіць дазволу прысутнічаць на гэтай сустрэчы.

Чорны падзякаваў ёй і адразу ж заснуў, як гэта ён рабіў заўсёды напярэдадні складанага заданьня...

— Алесь! — гукнуў яго з глыбіні залі Асташэвіч, калі Чорны пераступіў парог кавярні. — Давай сюды.

Чорны прысеў за стол, зірнуў на гадзіннік і адпіў са шклянкі цёмны, густы чай.

— Яшчэ дзьве хвіліны, — адзначыў Асташэвіч.

— Ты толькі не трымай мяне за рукі, — папярэдзіў Чорны. — Сам ведаеш, што такое для мяне Іван Маскалёвіч. І я вельмі не люблю, калі яго нехта кранае бруднымі лапамі.

З-за стойкі лёгка ўзьняўся высокі сьветлагаловы хлопец і наблізіўся да іх стала.

— Прывітаньне, калегі! — сказаў ён. — Я — Андрэй Навінскі. Вы прасілі мяне аб сустрэчы.

— Мы павінны былі сустрэцца, Андрэй Навінскі, — сказаў Алесь Чорны. — Ты сам хіба разумееш, чаму.

— Безумоўна, — адказаў Навінскі і, не чакаючы дазволу, прысеў за стол. — Што будзем піць?

— Ты лепш раскажы пра сябе, Андрэй Навінскі. — прапанаваў Чорны. — Нам карціць даведацца, адкуль ты такі ўзяўся.

— А мне нецікава расказваць пра сябе, — усьміхнуўся Навінскі. — Я гэта дужа не люблю. Таму што мая работа — расказваць пра іншых. Пра сьвет, пра людзей, пра вас абодвух, але толькі не пра самога сябе. Пра мяне раскажуць пазьней іншыя.

— Хопіць балбатаць, Навінскі, — спыніў яго Чорны. — Хачу запытацца: ты ведаеш, хто такі Іван Маскалёвіч?

— Я магу расказаць вам пра яго больш, чым ведаеш ты, Чорны, і ты, Асташэвіч, і ўсе людзі з "Народнага кур'ера" разам узятыя!

Асташэвіч прыўзняўся з-за стала.

— Я сам быў малады і зялёны, Андрэй. Але даволі хутка ўцяміў, што можна рэпарцёру, а што — не. Мяне хутка навучылі старэйшыя, дзе разяваць пашчу, а дзе сыціскаць зубы.

— Я... — пачаў было Навінскі.

— Мяне навучылі! — рыкнуў Асташэвіч. — І зрабілі гэта добра, калі да гэтага часу яшчэ ня выгналі з рэдакцыі. У нас кожны ўсвядамляе ступень уласнага таленту, але побач са мной у рэдакцыі ніколі не было нахабных шчанюкоў накшталт цябе. Можа быць таму, што з намі побач працавалі такія, як Іван Маскалёвіч!

— Сядзьце, Асташэвіч, і супакойцеся...

Чорны раптам усвядоміў, што яму падабаецца тое, як усміхаецца Навінскі. Падабалася яму і вытрымка, зь якой ён вёў гутарку. Гэта казалася толькі пра сьмеласьць, але і пра ўпэўненасьць ва ўласных сілах.

— Мне, калегі, ня хочацца слухаць байкі пра Івана Маскалёвіча, — тым жа роўным голасам сказаў Навінскі. — Паўтараю: ведаю яго лепш за вас. І ня вам вучыць мяне, як сябе паводзіць, што казаць і ў які момант. Мая прафэсія — рэпарцёр, я не люблю расказаць нешта такое для двух — няхай сабе паважаных, — але толькі двух калег. Я жыву са сваёй прафэсіі, хоць мог бы дазволіць сабе працаваць і задарма.

— Глядзі ты на яго! — зьедліва ўсміхнуўся Асташэвіч. — Якая самастойнасьць!

— Так, я маю сродкі на існаваньне, — адмахнуўся ад яго Навінскі як ад дакучлівай мухі. — Мне ня трэба

пачынаць у вашай газэтцы так, як пачынаў ты, Чорны, — з націрання падлогі і мыцця рэдакцыйных сарціраў.

"Няблага!" — адзначыў сам сабе Чорны.

— Таму магу трымацца даволі незалежна, — скончыў Навінскі.

— Нашто ж тады такая колькасьць публікацыяў, нашто імкненьне пралезьці ў штат?

— Чыста спартовы інтарэс, — усьміхнуўся Навінскі. — Хоць і ня толькі ён. І гэта ўжо якраз тое, дзея чаго я не адмовіўся ад прапанаванай сустрэчы, на якую, шчыра кажучы, мне напляваць.

— Андрэй, стаўлю сто да аднаго, што ты працаваць у нашай газэце ня будзеш, — Мікола Асташэвіч сказаў гэта тонам, які ня мог выклікаць прэрэчанняў.

Але Андрэй Навінскі нахабна зарагатаў.

— Не прадзешавіце, Асташэвіч! Уся штука ў тым, што я ўжо зрабіў стаўкі і на цябе, і на Чорнага, і на "Народны кур'ер", і на ўсе газэты і часопісы краіны разам узятых!

Чорны і Асташэвіч зірнулі адзін на аднаго, а потым моўчкі ўтаропіліся ў Навінскага. Той з асалодай папіваў маркоўны сок.

— Ну-ну, і як яно ўсё будзе выглядаць? — недаверліва спытаў Чорны і сам пацягнуўся да шклянкі.

— Магчыма, вы мне не паверыце, — сказаў Навінскі і зручна разваліўся ў крэсьле. — Спачатку не паверыце. Але я пастараюся вас пераканаць.

— Алесь! — сказаў Асташэвіч. — Самае лепшае будзе нам пайсьці адсюль. Ты ж разумееш, што мне хочацца сказаць гэтаму... маладому чалавеку. Я проста не хачу пэцкаць рукі.

— Табе лепш ведаць, дзе замарацца, — адказаў Навінскі і закурыў. "Чэстэрфілд", — сам сабе адзначыў Чорны. — Такія курыў Маскалевіч".

— Але перш чым пайсьці адсюль, — працягваў Навінскі, — зірніце, калі ласка, на гэтую запіску.

Ён паклаў на стол канвэрт. Чорны асьцярожна ўзяў яго ў рукі і адразу ж убачыў, як з далёкага кута кавярні да іх століка імкліва наблізіўся чалавек з партатыўнай тэлекамэрай на плячы.

— Што гэта? — спытаў Чорны.

— Спачатку канвэрт, — прапанаваў Навінскі.

Чорны разгарнуў канвэрт і адразу ж пазнаў почырк Маскалевіча, але зьмест запіскі яго вельмі здзівіў.

"Мае сябры! Я прашу вас рабіць усё, што скажа вам Андрэй. Верце яму, як вы верылі мне. Разумею: тое, што ён вам будзе расказваць, што ён вам пакажа, вас уразіць. Але я, як вы памятаеце, ніколі не абяцаў таго, чаго ня мог зрабіць. Памятайце пра гэта і ідзіце за Андрэем. І тады мы з вамі ўбачымся зноў".

Чорны перадаў запіску Асташэвічу і спытаў:

— І што далей, Андрэй?

— У свой час мне захацелася праверыць адну тэорыю. А менавіта: ці можа адзін амаль нікому не вядомы рэпарцёр нагрэць усіх прафэсіяналаў? Ды такім чынам нагрэць, каб ніхто і ня піскнуў. І зарабіць сабе на гэтым... Не, ня грошы. Больш — імя! Каб потым ужо дыктаваць усім тое, што трэба мне, і пляваць на тое, чаго будуць дамагацца яны.

— Твае словы, Навінскі, такія ж зразумелыя, як і запіска, напісаная нібыта Маскалевічам, — сказаў Асташэвіч. — Але аднаго ў цябе не адняць — нахабства!

— І вось я пачаў думаць, як гэта ўсё зрабіць, — нібыта і не пачуў яго Навінскі. — Падумаўшы,

вырашыў: лепш за ўсё будзе, калі ўсе яны — радыё, тэлебачаньне, Інтэрнэт, рэдакцыі найбольш буйных і папулярных газэт і часопісаў — самі ўздымуць дагары лапкі. А прымусіць іх зрабіць гэта можна толькі адным: даказаць, што я сам варты ўсіх іх, што я — мацнейшы за ўсіх, я адзін! Рэшта — сьмецьце, ня вартае ні жалю, ні ўвагі.

— Грандыёзныя пляны! — зарагатаў Асташэвіч, але Чорны слухаў Навінскага вельмі ўважліва.

— Я так і думаў, што вы ацэніце маю ідэю, — усьміхнуўся Навінскі. — Як-ніяк — прафэсіяналы. Але ў дадзены момант мне хочацца даказаць вам, што я не жартую, і грандыёзная — твая праўда, Асташэвіч, — акцыя пад назвай "Навінскі супраць рэпарцёраў усяго сьвету", каб вы ведалі, пачалася ўжо. І вам у гэтай акцыі адведзены бадай што цэнтральныя ролі.

Чорны па-ранейшаму ўважліва ўглядаўся ў Навінскага, а Асташэвіч слухаў яго ўжо больш напружана, раз-пораз нэрвова ўсьміхаючыся.

— Такім чынам, я прапанаваў усім рэдакцыям, што на працягу сутак буду бесьперапынна весьці сэнсацыйны рэпартаж пра надзвычайнае адкрыцьцё, сьведкамі якога зробіцца два рэпарцёры з "Народнага кур'ера": Алесь Чорны і Мікола Асташэвіч. Я падпісаў кантракт з рэдакцыямі на агульную суму... Ну, пакуль няхай гэта будзе маёй маленькай таямніцай. Чаму яны пайшлі мне насустрач? Хто ж ня хоча мець працэнты з фэнамэнальнага адкрыцьця старога ліса Івана Маскалёвіча?

— Дык значыць... — выдыхнуў Чорны і ўбачыў, як тэлеапэратар імгненна перавёў на яго аб'ектыў камэры. — Значыць, Маскалёвіч мне не зманіў? Ён сапраўды нешта вынайшаў?!

— А калі гэта, Чорны, Маскалевіч табе маніў? — перапыніў яго Навінскі і зарагатаў. — А табе, Асташэвіч? Проста ён умеў трымаць язык за зубамі.

— Каб Маскалевіч і нічога нам не сказаў, — не паверыў Асташэвіч.

— Мусіць, не пасьпеў, — растлумачыў Навінскі і гукнуў бармэна, які завіхаўся за стойкай. — Чалавек! Уключы тэлевізар!

— Якую праграму?

— Мяне завуць Андрэй Навінскі, запомні! І мне ўсё роўна, які канал ты ўключыш. Я — усюды! Рэпартаж працягваецца!

Успыхнуў экран тэлевізара. На ім Чорны і Асташэвіч убачылі кавярню, задаволены твар Навінскага, пачулі такі прыемны ягоны голас:

— Рэпартаж працягваецца, шаноўная публіка! Вось ужо адзінаццаць гадзін сем хвілін як я ў прамым эфіры, як мой рэпартаж аўтаматычна паступае ў рэдакцыі найбольш уплывовых газэт і тыднёвікаў, і ўжо цяпер вы можаце набыць ранішнія выданьні, каб пераканацца: Андрэй Навінскі трымае сваё слова. А як яго трымаеце вы? Дайце банк!

У кадры з'явіўся нейкі офіс. Камэра пачала паволі наплываць на экран манітору так, што хутка можна было лёгка разлічыць імя і прозьвішча, якія міргалі ў левым верхнім куце. Лічбы ўнізе бесьперапынна мяняліся, і Чорны не адразу здолеў уцяміць, якую неверагодную суму яны паказваюць. Камэра выхапіла нейкага клерка.

— Антон Чыкулевіч, супрацоўнік шостага аддзелу Міжкантынэнтальнага банку, — сказаў чыноўнік у аб'ектыў. — Я вяду рахунак Андрэя Навінскага. Гэта, прызнацца, найбольш захапляльная апэрацыя ў маім жыцці. Тыя лічбы, якія вы бачыце на экране, не адпавядаюць сапраўднаму рахунку спадара

Навінскага. Проста наш дысплэй ня ў стане паказаць усе лічбы. Я віншую вас, спадар Андрэй, і разьлічваю на вашу перамогу. Стаўлю ўласных тысячу даляраў на вас у разьліку пяцьсот да аднаго. Посьпехаў вам! Наступны мой выхад праз дзьве гадзіны.

Навінскі павярнуўся ад тэлевізара да рэпарцёраў з "Народнага кур'ера".

— Я, Андрэй Навінскі, працягваю свой рэпартаж! — усьміхнуўся ён. — Я ўжо казаў, што грошы для мяне не галоўнае, але і яны не пашкоджаць, калі на карту пастаўлена імя. А цяпер вяртаюся да таго, дзеля чаго я й заварыў кашу. На працягу адзінаццаці гадзін вы знаёміліся з жыццём і дзейнасьцю славутага ў мінулым рэпарцёра Івана Маскалёвіча. Цяпер я пачынаю другую частку майго супэррэпартажу. Настаў час пазнаёміць вас з яшчэ дзвюма яго дзейнымі асобамі. Прашу буйны плян. Вы бачыце Алеся Чорнага і Міколу Асташэвіча, рэпарцёраў газэты "Народны кур'ер", у свой час блізкіх сяброў Івана Маскалёвіча. Хто яны такія? Давайце звернемся да сабранай мною інфармацыі.

Чорны і Асташэвіч зрабіліся сьведкамі бліскучага тэлерэпартажу, які мог бы зрабіць гонар кожнаму з вядучых супрацоўнікаў галоўных кампаній краіны. На працягу дзвюх гадзін, уціснуўшы ў крэслы, яны нібы перагарнулі старонкі ўласнага жыцця, пачынаючы з дзяцінства, прыгадалі сваіх самых далёкіх сваякоў, лепшыя рэпартажы і артыкулы. Навінскі сыпаў прозьвішчамі, назвамі, уключаў відэазапіс, па ягонаў камандзе на студыі паказвалі фотаздымкі і газэтныя палосы. Чорны хутка адчуў, што многія факты ўласнага жыцця ён ужо і ня помніў, як не прыгадваў тыя матэрыялы, якія ў свой час зрабілі яму імя. Твары жанчын абуджалі ў ім прыемныя ўспаміны, постаці важных асоб —

палітыкаў і сьпевакоў, фінансістаў і вайскоўцаў — прымушалі згадаць самыя неверагодныя прыгоды і падзеі зь ягонай вірлівай рэпарцёрскай біяграфіі. У шматлікіх надзвычай прафэсійна змантаваных інтэрвію калегі Чорнага і зусім не знаёмыя яму людзі нібыта распраналі на вачах мільёнаў рэпарцёра, імя якога яшчэ ўчора амаль нічога не казала шырокаму сьвету. Разгубленыя, прыгнечаныя Чорны і Асташэвіч нават не адрэагавалі на тую лічбу людзей, якія глядзелі праграму Навінскага, кінуўшы ўсе свае заняткі.

— Я, Андрэй Навінскі, працягваю рэпартаж, якога яшчэ ня ведала сусьветная журналістыка! — крычаў той у экран тэлевізара, седзячы побач з Чорным і Асташэвічам. — Вы робіцеся сьведкамі паваротнага моманту ў рэпарцёрскай прафэсіі! Адзін я, Андрэй Навінскі, здольны цяпер замяніць сотні лайдакоў, што запоўнілі шматлікія рэдакцыі. Як я гэта раблю, раскажу пазьней. А вы падтрымайце мяне, і заўтра пераканаецеся, што газеты манілі вам, што сапраўдная, дэмакратычная, праўдзівая прэса пачнецца тады, калі вы станеце на бок Андрэя Навінскага, першага ў сьвеце рэпарцёра, якому не патрэбны ручка, кампутар. Мой прынцып просты: навіна трапляе да вас непасрэдна з месца здарэння. За мной — будучыня! Хто ня хоча загінуць у мінуўшчыне — за мной! Яшчэ раз згадаю разьліковы нумар карпарацыі "Навінскі супэрн'юс"!

Адна па адной дагаралі ў пальцах Чорнага цыгарэты. У яго не было і імгненьня, каб набіць піпку і такім чынам хоць крыху супакоіцца. На экране тэлевізара між тым падміргвалі лічбы рахунка, твары самых розных людзей зьмяняліся драпежнай усьмешкай Навінскага або рэклямай магутных

кампаній, якая лісьліва пралезла ў гэты неверагодны рэпартаж.

— Я, Андрэй Навінскі, працую ў жывым эфіры вось ужо трынаццаць гадзін дваццаць адну хвіліну! — бяз ценю стомленасьці працягваў Навінскі. — Увага! Мы набліжаемся да ключавога моманту ў рэпартажы. Такім чынам, загадка рэпарцёра Івана Маскалёвіча. Разгадка будзе пазьней, а пакуль дайце відэазапіс!

Чорнаму і Асташэвічу ўжо нічога не заставалася, як моўчкі ўтаропіцца ў экран. Ubачыўшы першыя кадры чарговага сюжэту, Алесь Чорны раптам адчуў, як па ягонай сьпіне прабеглі мурашы.

Так, гэта быў той тройчы кляты дзень, калі ён і Асташэвіч страцілі свайго лепшага сябра.

Імклівы "Датсун" шэрага колеру ляцеў па шашы. Яны бачылі вясёлы твар Івана Маскалёвіча, які кіраваў машынай, спідомэтэр, на якім раз-пораз успыхваў чырвоны перасьцерагальны агеньчык. Сюжэт быў зьняты адмыслова.

— Такое ўражаньне, — Асташэвіч сьціснуў плячо Чорнага, — нібы гэта кадры, пастаўленыя спецыяльна для паліцэйскага сэрыялу...

Чорны ня мог не пагадзіцца, таму што разумеў: рэпартажна, адной камэрай зьняць гэта сапраўды немагчыма. Значыць... Інсцэніроўка? Спэтакль? Усё гэта?!

"Датсун" заходзіць у паварот, вішчаць колы, машыну кідае да броўкі, яна пачынае круціцца па асфальце. Буйны плян: твар Маскалёвіча, ахоплены панікай. І пасля ўсяго гэтага — імклівы наезд камэры з агульнага пляну на "Датсун", які зь усяе сілы ўразаецца ў бок вялікага бэнзавоза. Магутны выбух, вогненны шар, зь якога вылятаюць рэшткі таго, што было некалі спартовай машынай. Мноства людзей, якія мітусацца і спрабуюць утаймаваць раку полымя,

паліцэйскі верталёт у небе. Двухпавярховы дом Маскалевіча, ад якога ад'яжджае пахавальны картэж. Твары Чорнага, Асташэвіча. Труба калюмбарыя, чорны дым, чырвоныя ружы ля цаглянай сыяны, ніша, якую закрывае мармуровая пліта з імем вядомага рэпарцёра і датамі ягонага жыцця.

І зноў халодны голас Навінскага.

— Сьмерць вядомага рэпарцёра напэўна засталася б толькі адным з мільёнаў фактаў, што не зьмясьціліся на старонках летапісу сусьветнай гісторыі, калі б не сустрэча Маскалевіча з Чорным, што адбылася за два дні да няшчаснага выпадку. Прашу відэазапіс.

Чорны ўбачыў пакой у доме Маскалевіча, дзе яны звычайна бавілі час за бильярдам, убачыў Івана і сябе, пачуў голас сябра.

— Ты, Алесь, сапраўды ня верыш таму, што я табе раскажаў?

— Давай, Іван, яшчэ адну партыю. Мяне куды больш хвалюе тое, што ты зараз гуляў несур'ёзна.

— Шкада... Чым жа, скажы мне, я магу пераканаць цябе, Міколу ў тым, што штучны інтэлект — не фантастыка? Інтэлект, які можа цябе самога шмат у чым паўтарыць і нават пераўзыйсьці? Што сапраўды можна зрабіць мадэль, здольную замяніць чалавека ў самых розных галінах ягонай дзейнасьці? Як жа табе давесьці магчымасьць практычнага ўвасабленьня канструкцыі, сэрца якой ня спыніцца ніколі, калі толькі гэтага спэцыяльна не пажадаць, і якая возьме лепшае ня толькі ад пэўнага чалавека, але й і ад многіх іншых адначасова?

— І што цябе сёньня прымушае распавядаць казкі?

— Гэтым, Алесь, я не захапляўся ніколі. Ты сам ведаеш...

— Іван, калі я ўбачу доказы тваёй тэорыі, я адсяку сабе правую руку, каб больш ніколі ў жыцці ня брацца за пяро.

— Ну, існуе ж яшчэ клявіатура кампутара, язык, які можа надыктоўваць, вочы, якія бачаць, розум, які аналізуе і запамінае! — зарагатаў Маскалевіч і моцна ўдарыў кіем па шару. Той адляцеў ад борта і, урэзаўшыся збоку ў піраміду, дакладна лёг у лузу. — Няўжо ты гатовы пазбыцца і ўсяго гэтага?

— Іван, калі ты мяне пераканаш, я гатовы застацца і без абедзвюх рук, без слыху і языка, без вачэй і нават розуму. І я не баюся паставіць на гэтага каня, таму што ўпэўнены: тое, пра што ты мне тут даводзіў, — справа такой далёкай будучыні, да якой мне, дзякаваць Богу, не дажыць.

— Я запамню твае словы адносна правай рукі, Алесь! — неяк дзіўна зарагатаў Маскалевіч. — І згадаю іх табе значна хутчэй, чым ты думаеш...

Іх дыялёг абарваў пранізлівы голас Навінскага, які закрычаў:

— Шаноўная публіка! Спецыяльна для вас паўтараю заканчэньне гэтай інтрыгуючай размовы. Яшчэ раз зьвярніце ўвагу на абяцаньне спадара Чорнага!

— Алесь! — пачуў Чорны голас Асташэвіча. — Усё маё нутро гаворыць мне, што настаў аkurat той самы момант, калі трэба матаць адсюль вуды.

— Не магу, Мікола. Ты — як сабе хочаш, але мне адступаць позна ўжо.

— Такое адчуваньне, — зноў зашаптаў Асташэвіч, — што настаў час мне з табой разьвітацца.

— А вось з гэтым не сьпяшайся, — больш самому сабе, чым сябру, адказаў Чорны. — Мы яшчэ пабачым, што з гэтага ўсяго атрымаецца.

— І ўсё ж я застаюся тут, Алесь. Прабач мяне, але прафэсія не дазваляе зьбегчы, — сказаў Асташэвіч, і Чорны, пачуўшы гэта, праглынуў камяк, які стаяў у горле.

На экране прамільгнула чарговая рэклама, камэра паказала клерка ў банку, вакол якога завіхаліся санітары, шчыльны кардон паліцэйскіх ля будынка банку, і глядачам зноў ва ўвесь рот усьміхнуўся Андрэй Навінскі.

— Я працягваю свой рэпартаж! Увага, кантора Гінэса! Да вас зьвяртаецца Андрэй Навінскі. Спыніце машыны ў друкарні! Праз якія восем гадзін у вашай кнізе рэкордаў будучь зроблены вельмі істотныя праўкі! А ўсіх тых, хто прыліп да экрану, я запрашаю ў падарожжа. І гэта будзе другая частка майго рэпартажу, якая называецца "Спадар Чорны мусіць выканаць абяцаньне". Прашу, калегі Алесь і Мікола, машына чакае нас!

Чорны і Асташэвіч у суправаджэньні тэлеапэратара ўсьлед за Навінскім пасунуліся на вуліцу, але спыніліся адразу каля дзьвярэй. На кавярню накатвалася чалавечае мора, якое ледзь стрымліваў ненадзейны ланцужок міліцыі.

— Я вітаю вас, мае сябры! — кінуў Навінскі ў натоўп.

Натоўп імгненна адгукнуўся шматтысячным ровам, ускалыхнуўся і ўсёй сваёй масай накаціў на ачапленьне. Чорнага адкінула да дзьвярэй кавярні. Ён бачыў наўкол толькі вытрашчаныя вочы, разяўленыя пашчы, перакошаныя твары... І рукі — мноства рук, працягнутых невядома куды ў адзіным парыве, падтрыманым жажлівым стогнам: "Навінскі-і!.."

Навінскі выбіўся аднекуль збоку, схапіў Чорнага за руку і пацягнуў яго назад у кавярню.

— Хутчэй! — крыкнуў ён. — Праз чорны ход на вуліцу. Там чакае машына!

— А Мікола?! — Чорны учапіўся за рог сыцяны. — Дзе ён?

— Халера зь ім! Мне патрэбны ты! — Навінскі паймаў ударыў Чорнага рабром далоні па руцэ і павалок яго праз залю.

Ад'ехаўшы ад кавярні на шыкоўным лімузіне, Андрэй Навінскі усміхнуўся і задаволена зірнуў на Чорнага, які ляжаў на крэсьле побач зь ім.

— Вітаю, Алесь! Як маешся? — спытаў ён.

— Што з Асташэвічам? — прашаптаў Чорны.

— Думаю, яму не пашанцавала. Прызнацца, такой рэакцыі ад натоўпу я не чакаў. Здаецца, Асташэвіча проста зблыталі са мной. У выніку я застаўся без гузікаў на пінжаку, а спадар Мікола... Гэта не найгоршая сьмерць для рэпарцёра. "Яго разарваў натоўп"... А што, такі загалавак прагучыць нават гераічна!

— На жаль, Навінскі, у мяне цяпер няма сіл, каб набіць табе морду, — сказаў Чорны, выпроставаючыся.

— Выдатна! — зарагатаў Навінскі. — Гэтая сцэна на тэлеэкранах павінна глядзецца дужа эфэктна.

Чорны моўчкі вытрашчыўся на Навінскага. Той дадаў хуткасьці і пачаў гаварыць, выразна любуючыся сабой:

— Так, я не разлічваў на такія гарачы прыём публікі. Але мой сцэнарый, прызнайся, — твор безумоўна таленавіты, асабліва эпізод уцёкаў праз чорны ход.

— Гэта было... заплянавана?! — не паверыў Чорны.

— Але, — коратка пацьвердзіў Навінскі і скіраваў машыну на абочыну шашы. Ён выключыў матор і

ўзяў з задняга крэсла партатыўны тэлепрыёмнік. Пакуль Навінскі падключаў яго, поруч спыніўся мікрааўтобус, з якога выскачылі два чалавекі з камэрамі ў руках.

— Тут Андрэй Навінскі! — сказаў рэпарцёр у аб'ектыў тэлекамеры. — Я зноў працягваю свой рэпартаж пасля прыкрых падзей у кавярні “Бібоп”. Мой рэпартаж прысутнічае ў эфіры ўжо семнаццаць гадзін дваццаць пяць хвілін. Такого яшчэ ня ведала гісторыя!

Нагадаю, што справа датычыцца слоў рэпарцёра Івана Маскалёвіча, які загінуў тры гады назад. Мой рэпартаж транслююць вядучыя тэлекампаніі сьвету, яго можна глядзець у Сеціве, ён перадаецца большасцю радыёстанцыяў, адразу ж набіраецца ў друкарнях дваццаці пяці тысяч васьмісот сямідзiesiąці пяці газэт! Першая частка майго рэпартажу выдадзена ўжо на кампакт-дысках і DVD.

Да сканчэньня ж яго засталася шэсьць гадзін дваццаць сем хвілін. І я пераходжу да заключнай ягонай часткі. Папрашу нагадаць, што адбылося гадзінай раней.

Чорны ўбачыў на тэлеэкране натоўп людзей каля ўваходу ў бар “Бібоп”, сябе побач з Навінскім, спалоханага Асташэвіча і мноства рук, працягнутых у іх бок. Камэры яшчэ паспелі схапіць той момант, калі Навінскі штурхнуў Чорнага ад дзвярэй унутр кавярні, Асташэвіча, якога падмяў пад сябе натоўп... Потым Чорны ўбачыў дзьверы, якія віселі на засаўцы, раструшчанае шкло на асфальце і цэлы задушаных, раздаўленых людзей.

— Вы глядзіце заключную частку супэррэпартажу, які вядзе Андрэй Навінскі, — пачуў Чорны абрыдлы яму голас і ўжо ня здолеў стрымаць сябе.

— Людзі! — закрычаў ён у камэру. — Людзі! Ня верце яму! Перад вамі забойца, які пагражае ўсяму сьвету! Спыніце яго, прашу вас, людзі!

Навінскі толькі ўсьміхнуўся.

— Шаноўныя гледачы і слухачы! — спакойна сказаў ён. — Я не памылюся, калі скажу, што мой рэпартаж уражвае ня толькі звычайных людзей, але й загартаваных прафэсіяналаў. Эфэктыўнасьць яго ўздзеяньня толькі пацвярджае тое, што я здолеў дасягнуць не бачаных раней вынікаў. Што ж, няхай мой калега спадар Чорны крыху адпачне, перш чым я пакажу вам заканчэньне свайго рэпартажу. А пакуль глядзіце рэкламу!

У гэты ж момант Навінскі паднёс да твару Чорнага тампон з ваты. Чорны не паспеў адхінуцца і ўдыхнуў салодкі, вельмі прыемны водар. Адкінуўшы сьпінку крэсла, у якім сядзеў Чорны, Навінскі зноў павярнуўся да камэры.

— З вамі Андрэй Навінскі. Я працягваю свой рэпартаж.

І машына з рэпарцёрам імкліва зрушыла з месца.

Праз гадзіну, якая была запоўнена ў эфіры рэкламай, інтэрвію з вядомымі людзьмі, якія сьпявалі гімны Навінскаму, чарговымі паведамленьнямі з банку, высьвятленьнем здарэньня ля кавярні “Бібоп”, уключылася камэра, якая стаяла поруч з загарадным домам, дзе раней жыў Іван Маскалёвіч. З машыны, якая пад’ехала да дому, усьміхаючыся, выйшаў Андрэй Навінскі, каля якога адразу ж узьнік чалавек з тэлекамэрай.

— Я — Андрэй Навінскі, шаноўная публіка! Мой рэпартаж скончыцца дакладна праз тры гадзіны трыццаць хвілін. Яшчэ праз суткі ў продажы зьявіцца дыскі з поўным запісам гэтага рэпартажу, а таксама кніга маіх артыкулаў з аўтографам для кожнага з тых,

хто пералічыў на мой рахунак хоць бы адзін даляр. Запомніце назву гэтай кнігі: “Андрэй Навінскі супраць усяго сьвету”. Менавіта яна зробіцца вашым лепшым сябрам і дарадчыкам на ўсё жыццё.

І перш чым мы зробім з вамі экскурсію па дому Івана Маскалёвіча і спынімся ў ягонай лябараторыі, паглядзіце, што адбываецца ў сьвеце. Прашу выпуск “Навін ад Навінскага”!

На экранях тэлевізараў усіх краін сьвету зьявіўся ўсхваляваны дыктар. Проста ў кадры яму бесьперапынна падавалі зводкі навінаў. Ён хапаў іх ня глядзячы і адразу ж пачынаў чытаць:

— Агенцтва Рэйтар перадае... Хвілінку, прашу прабачэньня... такім чынам, агенцтва Рэйтар паведамляе, што добраахвотна ўваходзіць у склад карпарацыі “Андрэй Супэрн’юс”. Наступнае паведамленьне з Дэтройта. Вядомы ў мінулым сыпчак Сьтыві Ёндэр пракамэнтаваў падзеі апошніх сутак наступнымі словамі: “Андрэй Навінскі зьявіўся. Ён ня мог не прыйсьці да нас. Бог нам патрэбны заўжды, і калі яго няма побач, няхай гэтым богам будзе Андрэй Навінскі. Спадзяюся, што ён і прынясе на гэты сьвет той парадак, па якім мы сумуем столькі гадоў, і ў сьвеце запануюць каханьне і спакой. Вось і я, вітаючы Навінскага, кажу: “Людзі, я кахаю вас!” Наступнае паведамленьне з афрыканскага кантынэнту. У невялікай дзяржаве Свамба адбыўся дзяржаўны пераварот. Да ўлады прыйшлі вайскоўцы. У звароце да народа хунта абвесьціла, што яна цалкам падтрымлівае ідэі Андрэя Навінскага. Паведамленьні з біржаў сьвету можна перадаць адным словам: паніка. Сапраўды, там робіцца нешта неверагоднае. Спэцыялісты прадказваюць, што ў бліжэйшы час становішча значна пагоршыцца. Хоць, шчыра кажучы, што можа быць горшым за

катастрофу? Нарэшце, паведамленьне з Масквы. З-пад хатняга арышту зьнік вядомы дзеяч савецкай апазыцыі Барыс Ельцын. Сьляды ягонага маршруту вядуць у Сьвярдлоўскую рабочую рэспубліку. Для падтрымкі належнага парадку да граніцы рэспублікі скіраваны мабільныя батальёны камуністычнага спэцназу зь Беларусі.

На гэтым я заканчваю выпуск навінаў і пераключаю камэры на дом Івана Маскалёвіча.

Андрэй Навінскі шырока ўсьміхнуўся і прамовіў словы, якія ўжо былі добра вядомыя ўсяму сьвету:

— Я, Андрэй Навінскі, працягваю рэпартаж. Вас чакае неверагодная экскурсія па дому Івана Маскалёвіча, вы ўбачыце ягоную лябараторыю, дзе нарадзіўся сапраўдны цуд нашага стагодзьдзя. Да канца майго супэррэпартажу засталася тры гадзіны дзесяць хвілін.

Навінскі расштурхаў Чорнага і, узяўшы яго пад руку, павёў да дому ў суправаджэньні тэлеапэратара. Яны павольна абышлі ўсе пакоі будынку, зазірнулі на кухню, у ванную з невялікім басэйнам блакітнага мармуру. Усю гэтую экскурсію Навінскі суправаджаў такімі падрабязнасьцямі, што Чорны, які нарэшце цалкам ачуняў ад пароў невядомага яму рэчыва, у згодзе толькі ківаў галавой, калі Навінскі зьвяртаўся да яго пацьвердзіць сказанае.

Нарэшце яны спыніліся каля дзьвярэй у лябараторыю. Навінскі павярнуўся да тэлекамэры і сказаў:

— Увага! Зараз вы зробіцеся сьведкамі сэнсацыі, якой яшчэ ня ведала чалавецтва. Зараз вы даведаецеся, якую таямніцу хаваў Іван Маскалёвіч пад дахам сваёй лябараторыі. Я, Андрэй Навінскі! Мой прамы рэпартаж на ўвесь сьвет будзе працягвацца яшчэ дзьве гадзіны з чвэрцю!

І ўдарам нагі Навінскі расчыніў дзьверы ў лябараторыю.

Чорны ўбачыў вялікі пакой, абстаўлены спэцыяльным рыштункам. Вось тут ён не бываў аніколі. У далёкім цёмным куце стаялі доўгія празрыстыя скрыні, якія зьнешне нагадвалі труны. Андрэй Навінскі гаварыў без перапынку...

— Шмат гадоў Іван Маскалёвіч разрываўся паміж сваёй прафэсіяй і хобі — стварэньнем штучнага адпаведніка чалавечага розуму. І калі першы ягоны занятак прыносіў яму даволі істотныя прыбыткі, дык другі амаль цалкам іх паглынаў. З дня трагічнай сьмерці Маскалёвіча мінула тры гады, але зьвярніце ўвагу: абсталяваньне ў лябараторыі і цяпер не састарэла. Скажу вам больш: увесь гэты час яно працуе ў аўтаматычным рэжыме. Кампутары паводле праграмы, закладзенай тры гады таму, кіруюць усімі прыборамі, увасабляючы ў жыцьцё геніяльную задуму Івана Маскалёвіча.

Чорны і сапраўды заўважыў цьмяныя агеньчыкі, пачуў, як нягучна працуюць кандыцыянэры, шчоўкаюць рэле. З нейкім рэпарцёрскім захапленьнем ён чакаў, чым усё гэта скончыцца, што ж гэта такое — таямніца ягонага сябра Івана Маскалёвіча, пра якую яе аўтар не сказаў яму ані слова.

— Увага! — працягваў Андрэй Навінскі. — Вось і пачынаецца заключная, найбольш захапляльная частка майго рэпартажу! Я раскрываю ўсе свае карты: маё імя зусім не Андрэй Навінскі!

Чорны прысьвіснуў: такога павароту падзей ён ніяк не чакаў.

— У мяне наогул няма імя. Ужо хоць бы таму, што толькі чалавеку дадзена мець уласнае імя, а жывёлам — мянушкі. У мяне ж нават мянушкі няма.

Андрэй Навінскі — ці хто гэта быў яшчэ — зноў шырока ўсміхнуўся, як гэта ўмеў рабіць ва ўсім сьвеце толькі ён адзін. Чорны мог прысягнуць, што тэлегледачы ва ўсіх краінах літаральна стаілі дыханьне.

— Я, — дакладна вымаўляючы кожнае слова, сказаў Андрэй Навінскі, — наяўнае ўвасабленьне ідэі Івана Маскалёвіча! І да канца майго рэпартажу засталася менш за дзьве гадзіны!

Чорны абাপёрся рукой на лябараторны стол. Яго трэсла, хоць розум адмаўляў яму паверыць у тое, што адбывалася.

— Доказы, дзе доказы? — крыкнуў ён Навінскаму.

— Будуць і доказы! — спакойна адказаў той, адчыніў ключом невялікі сэйф і дастаў з яго канвэрт. Тэлеапэратар падбег да яго і схіліўся над рукамі Навінскага. Той разарваў канвэрт, дастаў з яго ўдвая складзены аркуш паперы.

— Гэта — зварот Івана Маскалёвіча да людзей усяго сьвету, — урачыста абвясціў Навінскі і наблізіў аркуш да аб'ектыву, дэманструючы ўласнаручны подпіс нябожчыка. — Зараз я і азнаёмлю ўвесь сьвет са зьместам звароту.

Андрэй Навінскі пачаў чытаць.

— Застаючыся ў поўным розуме, пішу гэты зварот да вас, грамадзяне сьвету. Я хачу заявіць, што з гэтага дня пачала адлік новая эпоха зямной істоты, якую я назваў Андрэй Навінскі. Гэта — першае ў сьвеце стварэньне, якое зьнешне нагадвае чалавека, а па інтэлектуальных магчымасьцях значна пераўзыходзіць яго. З дапамогай электроннай тэхнікі я перадаў Навінскаму ўвесь свой мазгавы патэнцыял, узбагаціўшы яго мноствам самай рознай інфармацыі, неабходнай для такога стварэньня. Атрымалася мая копія, толькі што з куды большымі магчымасьцямі.

Пасьля выпрабаваньня мадэлі я зразумеў, што пражыў жыццё не дарма і магу спакойна памерці. І неўзабаве зраблю гэта добраахвотна. Андрэй Навінскі — гэта буду я сам. Я памру, але буду жыць у іншым увасабленьні, ва ўпэўненасьці, што за такімі, як Навінскі, — будучыня, прагрэс усяго чалавецтва. Няхай жыве чалавек! Іван Маскалёвіч.

Чорны выхапіў з рук Навінскага паперу і на ўласныя вочы пераканаўся: ягоны подпіс, Маскалёвіча!

— Дык ты сапраўды не чалавек, а кавалак... — закрычаў ён, усё яшчэ не верачы. — Хто ты?!

Тэлеапэратар паказаў буйным плянам узмакрэлы твар Чорнага.

— Выдатнае пытаньне! Сапраўды, стары Маскалёвіч ня ўлічыў такой дробязі, што я — не зусім чалавек, — адказаў Навінскі. — Тут ён памыліўся, калі даў мне значна большую свабоду выбіраць самастойныя рашэньні, удасканальваць распрацаваную ім ідэю. Глядзіце!

Андрэй Навінскі пайшоў углыб лябараторыі да празрыстых трунаў.

— Няхай гэта ўбачыць увесь сьвет! — ужо амаль крычаў Навінскі. — Ідэя Івана Маскалёвіча падарыла бесьсьмяротнасьць розуму. Таму я вырашыў зь цягам часу замяніць усіх людзей ініцыятыўных, энэргічных, якія сьмяротныя, на такія стварэньні, як я. На месца вучоных, палітыкаў, паэтаў, спартоўцаў прыйдуць іх копіі. Тыя, хто атрымаюць на гэта маю згоду, на карысьць каго выкажуцца тэсты, яшчэ пры жыцці змогуць заказаць свой вечны дублікат. Усе іншыя людзі будуць складаць рэзэрвовы фонд чалавецтва, якім я буду карыстацца па меры патрэбы. Гэта сапраўдная рэвалюцыя: вечныя прыгажуні і

бізнэсмэны, несьмяротныя артысты і рэпарцёры, якія ня ведаюць стомы!

Ад пачутага Чорнаму зрабілася млосна. Ён пацягнуўся да акна, каб глытнуць хоць крыху чыстага паветра.

— Тыя, каго сярод вас выберу я, Андрэй Навінскі, — працягваў крычаць той проста ў тэлекамэру, — завалодаюць усім сьветам. Чалавецтва чакае сапраўдная дэмакратыя, парадак на прынцыпова новым узроўні. Бо з гэтага часу зямным шарам будуць кіраваць стварэньні, якія няздольныя памыляцца!

“Ратуйцеся, людзі!” — хацеў крыкнуць Чорны, але зрабіць гэтага ўжо ня мог. Камяк стаяў у ягоным горле.

— А каб вы маглі пераканацца, што мае словы — не пустая балбатня, я пакажу вам іх, людзей новай эры!

І Андрэй Навінскі нахіліўся да трунаў, уключыў нейкую кнопку. Вечкі трунаў павольна ўзьняліся. Навінскі падштурхнуў тэлеапэратара бліжэй, каб той змог выразна паказаць тры нерухомыя постаці. Міжволі і Чорны наблізіўся да Навінскага і выцягнуў напружаную шыю.

— У першай камэры знаходзіцца мой уласны дублікат, якога я ахрысьціў, прабачце, Андрэй Навінскі другі. Ён пачне дзейнічаць дакладна праз гадзіну пасля таго, як перастану існаваць я. А такая сытуацыя практычна выключана. Новыя людзі будуць жыць вечна!

У другой камэры вы бачыце дублікат вядомага вам рэпарцёра з “Народнага кур’ера” Міколы Асташэвіча. Мне ён спадабаўся ўжо хоць бы таму, што быў адным з лепшых сяброў майго “бацькі” Івана Маскалёвіча. Менавіта таму Іван зрабіў ягоную копію другой

пасьяля маёй. На жаль, Мікола Асташэвіч ня здолее ўжо пабачыць заканчэньне майго рэпартажу. І таму — увага! — ён уваскрэсьне на ваших вачах роўна праз гадзіну!

Навінскі апусьціў на труне нейкі рычаг. Пачулася ціхае гудзеньне.

— Гэта пачалася зарадка акумулятараў, — растлумачыў ён і перайшоў да трэцяй труны. — А тут ляжыць дублікат спрактыкаванага майстра пяра Алеся Чорнага, трэцяга пасьяля мяне і Асташэвіча героя майго рэпартажу. Чорны яшчэ жывы, і таму ўваскрашаць ягоную копію пакуль няма патрэбы. У кожным разе, ужо цяпер, улічваючы дзелавыя і арганізацыйныя здольнасьці Алеся Чорнага, я прызначаю яго на пасаду міністра інфармацыі і зносін новага сусьветнага ўраду, які, зразумела, узначалю я, Андрэй Навінскі. І да заканчэньня майго рэпартажу засталася сорак хвілін!

— Я адмаўляюся! — крыкнуў Чорны.

— Дзе ж ты падзенешся, стары? — спакойна адказаў Навінскі.

— Я катэгарычна супраць! Людзі, нам усім пагражае небясьпека!

Навінскі гучна зарагатаў.

— Не ты сам, дык ён! — Навінскі паказаў на труну. — Але ты будзеш маім міністрам. Будзеш! Бо я хачу гэтага! Дарэчы, ці помніш ты, Алесь, апошнія словы Івана Маскалёвіча, сказаныя ім у час вашай апошняй гутаркі?

Чорны цяжка разамкнуў высахлыя вусны.

— Ну, давай, Навінскі, — прамармытаў ён, — давай сюды сякеру!..

Усьміхаючыся, Навінскі прынёс сякеру з доўтай ручкай.

— Глядзіце ўсе, як абраныя мною людзі трымаюць дадзенае імі слова. Спадар Чорны ахвяруе правай рукой, каб даказаць мне сваю прыхільнасьць і заняць у маім кабінэце пасаду першага міністра па праву!

Ураз пашарэлы Чорны закатаў рукавы белай кашулі і паклаў правую руку на стол, адсунуўшы дробны хімічны посуд. Але ягоная левая рука была ўжо няздольная добра ўтрымаць сякеру. Чорны зірнуў на Навінскага.

— А можна... можна замест правай рукі — левую?

— Я дазваляю, — Навінскі стаяў насупраць, выпрастаўшыся.

І тады Алесь Чорны абэруч нанёс яму ўдар сякерай проста ў грудзі. Навінскі, зьмятаючы са стала апаратуру, з немым стогнам асунуўся на падлогу. Падскочыўшы да яго, Чорны яшчэ некалькі разоў наводмаш ударыў таго, хто ўсяго хвілінаю раней самазадаволена ўсьміхаўся на ўвесь сьвет. Цела Андрэя Навінскага скурчылася, з прабітых грудзей выпрасталіся пасмачкі дыму. Тэлеапэратар кінуўся да выйсьця, але яго спыніў гучны голас Чорнага:

— Стаяць! Паказвай усяму сьвету, што тут адбываецца. Я, Алесь Чорны з газэты “Народны кур’ер”, маю скончыць гэты рэпартаж. Раз і назаўсёды. Да ягонага заканчэньня засталася пяць хвілін!

І тут ён пачуў, як у бліжэйшай да яго труне спрацавала рэле, загуло зараднае прыстасаваньне. Чорны нанёс па дублікату Навінскага ўдар страшэннай сілы. З труны вырваўся сноп іскры.

Чорны нахіліўся над другой труной і адключыў яе ад сеткі.

— Прабач, дружа Мікола, забіваць цябе напаўжывым я не магу, — прамармытаў ён і высока

ўзняў сякеру. — Шкада, што мы больш не пабачымся.

Заставалася трэцяя труна. Чорны павольна наблізіўся да яе і першым жа ладным ударам адсек у свайго дубліката правую руку. Потым ён вярнуўся на вуліцу да машыны і сцадзіў бэнзін з бака ў вядро. Тэлеапэратар хадзіў за ім як цень. Чорны вярнуўся ў лябараторыю, разліў бэнзін па падлозе. Рэшту з вядра ён выліў на сябе. Потым прысеў на край стала, набіў нарэшце старую пяньковую піпку.

Тэлеапэратар, стоячы каля дзвярэй, навёў на яго камэру.

— Ну вось самі бачыце: рэпартаж скончыўся, — стомлена сказаў Алесь Чорны. — Добрай вам ночы, людзі. Сьпіце спакойна. І жывіце так, як лічыце патрэбным...

Пстрыкнула запальнічка...

1991-2005

КНІГАЎКА НІКОЛІ НЕ ПЛАЧА

Канспіратыўнае апавяданне

Людка Зязюля — самая звычайная кабеціна: не маладая ўжо, але і не старая. Карацей, трыццаць два гады. Для жанчыны, вядома, узрост, ды гэта яшчэ як паглядзець. Можна нават і пра замужжа памарыць, ды Людцы ня хочацца. Досыць ужо, налізалася: у дваццаць дзевяць адной застацца — не дужа прыемна. Добра яшчэ, што Юзік пакінуў яе ў абстаўленай двухпакаёўцы амаль у цэнтры гораду. На дзяцей у яго моцы не хапіла, хоць і валіў ён Людку то на канапу, а то і проста на падлогу, на пульхны дыван часта, драпежна, і карыстаўся ёю груба, як нейкай абрыдлай

рэччу. Адно што казаў пасля: "Трубы прачысьціў — і то добра". І адразу ж засынаў.

Людка звычайна маўчала, нават у тыя імгненні, калі Юзік, стогнучы, курчыўся зверху ў апошніх сутаргах. Не брала яе мужчынская сіла, не хвалявала да енку. Мо таму і не пакінуў па сабе Юзік ні дачкі, ні сына, бо калі ад кахання няма ўзаемнай радасці — адкуль што іншае возьмецца? А тым больш сама Людка брала ўнутр розную хімію, ад чаго часта крывавіла і пакутавала на болі ў жываце. Толькі прыкмячала сабе: ходзіць Юзік літаральна па лязу брытвы, таўчэцца скрозь з нейкімі прайдзісветамі. Можна, канешне, сёе-тое і прыхапіць з работы дадому, ды не столькі ж!.. Цягаў шмат, зрабіў з кватэры кладоўку! І дачакаўся. Што яны там дзе кралі, што потым прадавалі, як на судзе высветлілася, за немалыя грошы, — Людка ў галаву не брала. Хопіць таго, што засталася адна ў гэтым вялікім і па-ранейшаму чужым горадзе, дзе пражыла больш за дзесяць гадоў, ды глебы пад нагамі так і не адчула: вёску пакінула, а горад прымаць яе не спяшаўся.

А што Юзік? Спачатку зрэдку пісаў крывымі літарамі, потым і пісаць кінуў. Мінула з паўгоду, як прыйшоў казённы ліст, які тлумачыў, што Юзік уцёк з зоны — і з канцамі. Толькі, як яна зразумела з ліста, з тае зоны можна было выйсці ці то па шляху праз балоты, дзе на кожным кроку вартавыя, ці то на верталёце. Ды адкуль жа ў Юзіка там верталёт? Мусіць, пасунуўся праз багну, і праглынула яна Юзіка, бы мошку, не пакрывілася...

Так і зажыла сабе Людка: завод — кватэра, дзе, акрамя тэлевізару, не было ніякіх інтарэсаў. Зрэдку да сяброўкі завітае. Яны смачна елі і шмат пілі таннае віно, а то і проста самагонку гарадскога рэцэпту, ад якой ногі адразу ж рабіліся чужыя. Потым адыходзіла

дні з два. Мужчын да сябе не пускала, а калі што і здаралася (баба ўсё ж не хворая якая!), дык хіба толькі на кватэры ў сяброўкі, дзе на такія рэчы глядзелі проста: трэба — ну і няхай сабе! Не буракі ж палоць...

Неяк пад вечар, калі Людка, вярнуўшыся з першай змены, гатавала сабе няхітрую ежу, у дзверы пазванілі.

— Можна? — спытаў незнаёмы мужчына з худзенькай папачкай у руцэ.

Знешні выгляд мужчыны напачатку не выклікаў у Людкі ніякіх эмоцый.

Быў ён высокі, з кароткімі акуратна пастрыжанымі валасамі, паголены, з правільнымі рысамі твару. Добры цёмны касцюм, гальштук, на правай руцэ — тоненькі пярсцёнак. Вось толькі вочы глядзелі на Людку так, нібыта імкнуліся запомніць яе назаўсёды.

— Можна, Людміла Міканораўна? — зноў спытаў мужчына, не кранаючыся з месца.

Людка вельмі не любіла такіх гладкіх, быццам бы адпрасаваных, мужчын. Хоць бы што ў ім было, хоць бы бародаўка на твары ці паганяны нейкія вусікі — было б за што воку зачапіцца. Але ж быў ён ніякі: міне на вуліцы — не азірнешся.

— А ты хто? — спытала Людка, адчуўшы нейкае хваляванне.

— Можа, я найперш зайду? — паўтарыў мужчына, халодна ўсміхаючыся.

— Заходзце, калі не злодзей, — адказала Людка, адступіўшы колькі крокаў.

— Ну які ж я злодзей? — вымавіў мужчына, прычыніўшы дзверы і спрытна разгарнуў перад вачыма Людкі маленькую чырвоную кніжачку. — Вы ж бачыце, што ніякі я не злодзей...

У Людкі перахапіла дыханне, і яна міжволі прысе-
ла на табурэт. Мужчына ўзвышаўся над ёй і ўважліва
ўглядаўся ў вочы.

— Вы наконт Юзіка? — прамармытала Людка. —
Дык калі так, у мяне нічога... толькі вось недзе ліст з
лагера... Пішуць, што Юзік прапаў...

— Пра ліст мы ведаем. І пра Юзіка вашага яшчэ
пагаворым, — адказаў мужчына. — Дзе нам будзе
больш зручна?

Людка прыадчыніла на кухні фортку, змахнула са
стала хлебныя крошкі, зашпіліла на кашулі верхні
гузік. Мужчына сеў за стол і акуратна паклаў на стол
папачку.

— Клічце мяне Сяргей Сяргеевіч, — прапановаў
ён.

Людка кіўнула.

— Есьці хочаце? — спытала яна раптам.

— Дзякуй, — адказаў Сяргей Сяргеевіч, пстрыкнуў
замочкам папкі і дастаў з яе бялюткія аркушы папе-
ры, востры аловак. — Значыць, што здарылася з
вашым мужам, не ведаеце?

Людка паціснула плячыма.

— Ведаю толькі тое, што мне пісалі. Маўляў, уцёк.
А куды там уцякаць, калі наўкол дрыгва?

— Давайце мы з вамі дамовімся наступным чы-
нам: калі раптам вы што-небудзь пра яго даведа-
ецеся, адразу ж пазваніце нам. Запішыце тэлефон.

Людка ўзяла аловак, востры, як джала, старанна
вывела на паперы шэсць лічбаў.

— Сяргей Сяргеевіч, — нагадаў мужчына.

— А прозвішча? — спытала Людка, націснула на
аловак так, што дзюбка, зламаўшыся, гучна стрэліла.

— Проста Сяргей Сяргеевіч, — паўтарыў мужчы-
на, і Людка запнулася.

— Вельмі пажадана, каб гэты нумар нікому на вочы не трапляўся, — працягваў Сяргей Сяргеевіч. — Нікому!

Людка склала паперку ўдвая і паклала ў кішэнь.

— У мяне да вас, Людміла Міканораўна, яшчэ адна размова.

— Можа, хоць чаю?

— Дзякуй... — адказаў гасць. — Я ведаю, што жыўце вы даволі адасоблена, гасці ў вас рэдкія, мужчыны не заходзяць, а сама вы з людзей небалбатлівых...

— Ну, так... — сумелася Людка.

— А зарплата ў вас такая, што колькі рублёў штомесяц вам яўна не пашкодзяць, — Сяргей Сяргеевіч зноў пазіраў ёй у вочы цвёрда, не міргаючы. — Вось чаму да вас ёсць прапанова. Час ад часу нам трэба будзе выкарыстаць адзін з пакояў вашай кватэры. Той, дзе спальня. Будзем старацца рабіць гэта тады, калі вы будзеце на працы. Калі ж узнікне апэратыўная патрэба, будзем прасіць вас прагуляцца. Сяброўку наведаць, у кіно схадзіць. Зразумела, гэтыя часовыя нязручнасці мы добра кампенсуем.

— А тут не сцібраць чаго, калі я пайду? — насцярожылася Людка. — У мяне ж тут крышталь, дываны новыя...

— Не хвалойцеся, — усміхнуўся Сяргей Сяргеевіч. — Усе гэтыя людзі будуць прыходзіць ад нас. Адно запомніце: кожны з іх, калі з'явіцца без мяне, павінен сказаць: "Сяргей Сяргеевіч шле вам гарачае прывітанне". Запомнілі?

— Сяргей Сяргеевіч шле вам гарачае прывітанне, — аўтаматычна паўтарыла Людка.

— Пачуўшы гэтыя словы, вы будзеце выконваць усё, што яны папросяць. Трэба — пойдзеце з дому, трэба — яечню падсмажыце, вопратку памыеце, ванну зробіце.

— Яшчэ чаго, чужое мыць! — ускінулася Людка. — Я што, у слугі запісалася? Няма мне чаго рабіць?!

— На вашым месцы, Людміла Міканораўна, я б выбіраў словы больш абачліва. Не вам зараз нешта нам раіць, нешта пярэчыць. Можа, нагадаць вам пра маленькія чорненькія дэталкі, якія вы час ад часу прыносіце з заводу дадому? Можа, сказаць, да каго яны далей ідуць, гэтыя, як іх... трыёды, так?

— Ой, не, не! — крыкнула Людка і схапіла Сяргея Сяргеевіча за руку. — Не буду я больш, ніколі не буду! Зразумейце, плацяць усё ж няшмат, а тут адзін мужык як прыклеіўся: прынясі, маўляў, добрыя грошы абяцаў... Не буду больш, усё, апошні раз!

— Дык вось: калі вам скажуць, вы і шкарпэткі, і насоўкі пасціраеце, — лагодна, як ні ў чым не бывала, казаў далей Сяргей Сяргеевіч. — І людзей каб вы сустракалі ветліва, без лішніх пытанняў, як іх клічуць і на які час яны прыйшлі. Зразумела?

— Толькі ж і вы нікому з нашых не кажыце пра дэталі, — Людка зноў пацягнулася рукой да локця Сяргея Сяргеевіча, але той адсунуўся.

— Цяпер вазьміце аловак і пішыце, — загадаў ён.

Людка прысунула да сябе чысты аркуш паперы і знерухомела ў чаканні.

— Я, Зязюля Людміла Міканораўна, 1957 года нараджэння...

"Усё ведае! — жاخнулася Людка, сціснуўшы аловак. — Трэба рабіць, як яны кажуць, а то..."

— Добраахвотна выказваю жаданне дапамагаць кампетэнтным органам у ажыццяўленні неабходных мерапрыемстваў. Абяцаю захоўваць сакрэтнасць...

— Што захоўваць? — перапытала Людка.

— Пішыце так: абяцаю захоўваць усё ў тайне і беззаганна выконваць усе даручэнні. Для сувязі з прыз-

начанымі супрацоўнікамі органаў буду ўжываць мянушку...

— Мянуску... — дапісала Людка і зірнула на Сяргея Сяргеевіча. — А якую мянуску?

— Якая падабаецца, — усміхнуўся Сяргей Сяргеевіч.

— Не ведаю, — разгубілася Людка.

— Як вас клікалі ў школе? Зюзя, калі не памыляюся?

Людка пачырванела.

— Але гэта дрэнны псеўданім, — сказаў Сяргей Сяргеевіч. — А што, калі Кнігаўка? Вам як, падабаецца?

— Кнігаўка! — рагатнула Людка. — Была Зязюля, а цяперака — Кнігаўка. Нішто сабе!

— Так і напішыце. І дату пастаўце... Подпіс... Вось так!

Сяргей Сяргеевіч узяў аркуш і акуратна схаваў яго ў папачку.

— Значыць, Людміла Міканораўна, мы з вамі дамовіліся. Запомніце: "Сяргей Сяргеевіч шле вам гарачае прывітанне".

— А ключы?... Як жа вы сюды...

— У нас усё ёсць, — адказаў мужчына.

— Ага, ага! — ківала Людка, аж пакуль за нечаканым гасцем не зачыніліся дзверы.

У той вечар яна і пачала чакаць гасцей. Ды ніхто чамусьці не з'явіўся, ніхто не спяшаўся перадаць ёй ад Сяргея Сяргеевіча гарачае прывітанне. Ніхто не прыйшоў ні заўтра, ні нават праз колькі дзён. Людка крыху агойталася і часам нават пачынала забываць, што неяк да яе прыходзіў акуратны чалавек. Адноўчы яна сыпанула-такі за падкладку сумачкі жменю чорных дэталёў і пайшла праз прахадную ў нейкім азар-

це: спыняць ці не? Будуць шукаць ці ніхто ня зверне ўвагі?

Пранесла. Ніхто не спыніў, ніхто ў сумачцы не корпаўся. Гэта ўпэўніла Людку ў думцы, што тут, на варце, цяпер таксама ведаюць: яна — чалавек няпросты, чапаць яе абы-каму нельга.

І Людка канчаткова акрыяла, зноў пачала заходзіць да сябровак, піла віно, "самагнёт", аднойчы закурыла і засталася ў сяброўкі начаваць. Між іншым, не адна...

Аднаго дня, пад восень, рана нехта пазваніў у дзверы. Пасля другой змены Людка спала дрэнна і таму злосна кінула позірк на гадзіннік: убілася ж некаму прыпёрціся а палове восьмай раніцы! Накінула халат, нячэсаная, прыадчыніла дзверы.

На лесвічнай пляцоўцы стаяла маладая, высокага росту жанчына ў джынсавай пары, з сумкай цераз плячо. Аберуч яна закінула назад доўгія светлыя валасы і весела сказала:

— Прывітанне!

— Здарова! — буркнула Людка. — Чаго табе?

— Сяргей Сяргеевіч шле табе гарачае прывітанне, — усміхнулася жанчына.

— Што-што? — як не пачула Людка.

— Сяргей Сяргеевіч шле табе прывітанне, таму канчай прыдурвацца, — сказала жанчына і, адцясніўшы Людку, прайшла ў калідор, як у свой.

Людку раптам працяла холадам. Яе закалаціла, голас зрабіўся тонкі, чужы.

— Як ён пажывае? — спытала яна нечакана для сябе самай.

— Табе што, не казалі хіба трымаць язык за зубамі, мілая?

Людка моўчкі праглынула пачутае.

Жанчына прайшла на кухню, паставіла ў лядоўню каньяк і шампанскае, паклала на стол бананы, памідоры, бляшанку шыкоўнай вяндрліны. Людка як нямая сноўдалася за ёю на ўласнай кватэры. Жанчына па-гаспадарску агледзела спальны пакой, пагойдалася на ложку, загадала даць свежую бялізну, сунула нос у ванную, у пакоі дастала з шыфаньера два доўгія, з тонкага шкла фужэры. Зірнуўшы праз іх на святло, скрывілася.

— Так, — нарэшце сказала яна. — Не фантан, канешне, але што зробіш... Вось табе квіткі ў кіно на два сеансы запар. Сюды можна будзе вярнуцца гадзін праз шэсць, ды перад гэтым абавязкова пазваніць. Я ўсё сама прыбярэ. А цяпер апрапаца, ключы ўзяць з сабой. Бывай здаровая!

І Людка, апрапуўшыся, пайшла вон з уласнае хаты...

Нельга казаць, каб гэтыя дзіўнаватыя людзі прыходзілі часта. Але калі-нікалі, вярнуўшыся з працы, Людка адзначала, што ў час яе адсутнасці ў кватэры былі чужыя: сям-там яна знаходзіла шэрыя плямачкі цыгарэтнага попелу, сляды ад падэшваў. Адноўчы, прыбіраючы кватэру, дастала з-пад ложка выкарыстаны прэзерватыў. Людка асцярожна ўзяла яго двума пальцамі і выкінула ў смецце.

Яна перастала здзіўляцца, калі да яе прыходзілі людзі "з гарачым прывітаннем", апрапалася і выходзіла з дому. Ды ёй карцела пабачыць: хто ж прыходзіць з Сяргеем Сяргеевічам? Адноўчы яна асмелілася і ў кіно не пайшла, зашылася ў кусты гадзіны на дзве, але нарэшце ўгледзела, што за людзі часам бываюць у яе жытле і каго Сяргей Сяргеевіч паказваць ёй не жадае. З пад'езда выйшаў чалавек, і Людка ціха войкнула. Гэта быў вядомы артыст, які часта выступаў па тэлевізары. Што ён наведаў ме-

навіта яе кватэру, можна было не сумнявацца, таму што праз нейкія пяць хвілін з пад'езда, агледзеўшыся па баках, выйшаў сам Сяргей Сяргеевіч.

Ён і сам часам прыходзіў, але адзін, — заўсёды маўклівы, адпрасаваны, з нязменнай папачкай у руцэ. Сядаў на кухні і чакаў. Людка разумела: трэба апранацца і ісці. Неяк яна надумалася і сказала, што, калі трэба, няхай людзі ходзяць, але ж прыбіраць за імі ёй усё ж не з рукі. Сяргей Сяргеевіч моўчкі кіўнуў:

— Я пра ўсё памятаю. Абяцаю: мы кампенсуем вашыя выдаткі, вы не будзеце шкадаваць.

Пэўнага дня да яе завітаў сталых гадоў мужчына: скамечаны пінжак, зашмальцованая кашуля, стаптаныя чаравікі. Крысом пінжака ён працёр пабітыя акуляры, перадаў "гарачае прывітанне" ад Сяргея Сяргеевіча і сказаў, што пражыве ў Людкі дні з тры.

Ад мужчыны несла потам і таннымі цыгарэтамі. Ён прамармытаў: "Усё гэта, канешне, паскудства, ды падзецца няма куды" і ўручыў Людцы сторублёўку.

— Гарэлкі купіш штук з тры... чатыры! — загазаў ён. — Кавун вялікі. Гуркоў маласольных. Ды мяса, але на рынку. Добрага мяса і шмат. Есці буду. Рэшту пакінь сабе.

Людка зрабіла ўсё: пасмажыла свініны, прыгатавала салату, вытрымала ў халоднай вадзе кавун. Вячэралі яны моўчкі. Мужчына, апрануўшы пацёртыя спартовыя нагавіцы, глядзеў па тэлевізары футбол, ды гульня, здаецца, яго зусім не хвалявала. Раз-пораз ён куляў у рот кілішак гарэлкі, з асаладай хрумсцеў агурком. Людка таксама выпіла крышку, а потым яны елі кавун, ад якога аж зводзіла зубы. Мужчына сплёўваў у далонь семкі, выціраў аб канапу мокрыя рукі, гучна ікаў.

Пасля ён падсеў да Людкі, упэўнена паклаў руку на яе плячо і прыціснуў да сябе, пацягнуўся п'яным ро-

там да яе твару. Людка спрабавала адбіцца, ды мужчына нечакана аказаўся моцны, учэпісты.

— Сяргей Сяргеевіч казаў, што ты не будзеш круціць задам, — прашамкаў мужчына і ўпіўся ў яе вусны. Пад такім напорам Людка не здолела супраціўляцца і неўзабаве ляжала, знясіленая, побач з мужчынам, пакуль ён цяжка аддыхаўся, не стрымліваючы ў сабе ікаўку.

Потым Людка паднялася, паправіла вопратку і пасунулася на кухню. Наліла сабе паўшклянкі гарэлкі і маленькімі глыточкамі выпіла ўсё. Яна не плакала, адно баялася, каб не званітаваць, і маліла Бога, каб хутчэй закруцілася ў галаве, каб забылася ўсё тое, што з ёй здарылася.

Мужчына, як і казаў, з'ехаў праз тры дні, пакінуўшы дзіравыя, смярдзючыя шкарпэткі. За ўвесь час ён не сказаў Людцы мо і дзесяці слоў. Нават тады, калі цягнуў Людку да канапы, ён адно толькі соп і рабіў усё як хлопчык: мітусліва і амаль адразу. Людку нават не хвалявала тое, што ёй у гэтыя дні нельга было быць з мужчынамі. Ды хіба такому нешта растлумачыш? Мужчына ляжаў, цяжка дыхаючы, і ў нейкім паўзабыцці ціскаў яе вялікія грудзі.

Пасля яго ў кватэру доўгі час ніхто не прыходзіў. І толькі ў канцы лістапада познім вечарам кораценька, асцярожна прапеў званок. Людка заспяшалася да дзвярэй.

— Гэта ты?! — войкнула яна, міжволі адваліўшыся да сцяны.

— Не дрыгайся, — адказаў Юзік. — Ёсць хто ў хаце?

— Адкуль тут? — прашаптала Людка.

Юзік праслізнуў у калідор. Выглядаў ён нават няблага і, на першы пагляд, нагадваў гараджаніна, які вяртаўся з дачы. Адно ў ім выдавала чалавека пэўнай

катэгорыі: позірк, як у звера, які з апаскай заходзіць у наладжаную для яго пастку.

— Мне толькі пераначаваць, — папярэдзіў Юзік.

Ён паклаў Людцы на плячо сколатыя мударгелістымі малюнкамі рукі.

— Ну, і колькі мужыкоў тут без мяне пасвілася?

Людка сцялася. Ведае? Здагадваецца? Ці проста пытае?

— Жывы, — сказала яна. — А гэтыя мне напісалі, што ўсё...

— А во ім! — Юзік сагнуў руку ў локці. — Трасцы! Няхай цяперака тутак ж мяне пашукаюць, паскуды!

— Але, — згадзілася Людка. Думкі ў яе галаве круціліся, як пчолы ў вулі.

— Зрабі ванну. А пасля паесці добра. З сабой дасі ў дарогу ўсё, што маеш, — сала, кансервы... Грошы... Грошы ў мяне ёсць. Шмат грошай, нарэшце... А раніцай я знікну. Мяне не шукай. І ніякаму сабаку каб ні слова. Удушу!

Пакуль Юзік раскашаваў у вадзе, Людка паставіла на газ бульбу, нарэзала шынкі, а потым нерашуча пайшла да кніжнай паліцы. Там яна знайшла адной ёй вядомую кнігу, разгарнула яе і з аркушыкам бялюткай, складзенай удвая паперы, прысела на канапу.

Людка прыгадала халодныя вочы Сяргея Сяргеевіча, уласную распіску з абяцаннем дапамагаць ім ва ўсім. А калі Сяргей Сяргеевіч дазнаецца, што Юзік быў тут?.. А як ён даведаецца? Ды вось так, як гэта ён рабіў і раней. І можна было не сумнявацца, што Сяргей Сяргеевіч адразу прыгадае, што яна выносіла з завода. Тады — кранты! Можа, Юзіка знарок падсунулі ёй, каб яшчэ раз выпрабаваць? А што Юзік? Ён як прыехаў, так і з'ехаў, як ні паглядзець, ён усё адно ўжо загінуў, бо ад Сяргея Сяргеевіча нідзе не схавац-

ца. З зоны, як ёй напісалі, так проста не выкараскацца...

Людка падсунула да сябе тэлефон.

— Вас слухаюць, — пачула яна прыемны мужчынскі голас.

— Сяргей Сяргеевіч шле вам гарачае прывітанне, — прашаптала Людка ў трубку.

— Дзякуй. А хто такі Сяргей Сяргеевіч? — спытаў голас.

— Ну, хто... — разгубілася Людка. — Сяргей Сяргеевіч! Ён жа ў вас працуе...

— А-а! — узрадаваўся голас. — Дык то Сяргей Сяргеевіч! А яго цяпер няма. Званіце заўтра зранку.

— Позна будзе, — сказала Людка.

— Што-небудзь тэрміновае? — голас на другім канцы дроту адразу змяніўся. — Алё! Вас не чуваць!

Людка глыбока ўздыхнула і прыслухалася да шуму вады ў ваннай.

— Перадайце, калі ласка, Сяргею Сяргеевічу, што званіла Кнігаўка.

— Прыгожае прозвішча, — адгукнуўся голас.

— Кнігаўка, запомнілі? Скажыце, што прыехаў Юзік. Будзе начаваць у мяне. Скажыце Сяргею Сяргеевічу, што я працую ў першую змену. Гэта зразумела?

— Але ж! Перадам усё! — запэўніў голас.

— Адно прашу: каб Сяргей Сяргеевіч прыйшоў, калі мяне не будзе, — папрасіла Людка.

— Ён зразумее, пра што вы?

— Не дурань хіба! — адрэзала Людка і кінула трубку.

А палове сёмай раніцы, апрануўшыся, яна яшчэ раз зірнула на Юзіка. Ён моцна спаў, паклаўшы на коўдру свае моцныя, валасатыя рукі, сціснутыя ў кулаках. На прадплеччы свайго былога мужа Людка ўбачыла вялікі, прыгожы малюнак сіняга колеру:

птушка, якая ляціць прэч ад акенца, забранага ў краты...

Вярнуўшыся з заводу, Людка напаткала на кухні Сяргея Сяргеевіча. Ён прыўзняўся з табурэту, але нічога не сказаў. Людка зірнула яму ў вочы, ды не ўбачыла ў іх нічога. Сяргей Сяргеевіч кіўнуў.

— Усё добра. Яго шукала мноства людзей, і вы нам вельмі дапамаглі.

— Ён муж мне быў, — адказала Людка.

— Ён, Людміла Міканораўна, чужы ўсім нам чалавек, — адрэзаў Сяргей Сяргеевіч. — І вы не маглі зрабіць інакш.

— Каб ты ведаў, як я цябе ненавіджу! — крыкнула Людка.

— Магчыма, — халодна адказаў Сяргей Сяргеевіч. — І ў той жа час вы дапамагаеце нам.

Людка прысела за стол. Сяргей Сяргеевіч адчыніў папачку і паклаў перад ёй канверт, пасля чаго скіраваўся да дзвярэй.

— Гэтыя грошы вы зарабілі сумленна... Але памятайце: калі што, вы абавязаны нам пазваніць, — сказаў ён. — Вось так... Добрага вам здароўя!

Людка безуважна разгарнула канверт. Там ляжалі грошы. Грошай было шмат, паперкі — адна ў адну, зялёнага колеру з профілем правадыра працоўных.

У нейкім зацьменні Людка перабрала ўвесь пачак. Паперкі былі спрэс новыя, хрумсткія і гладкія, яшчэ не запэцканыя бруднымі рукамі. Адна, праўда, трапілася старая, у плямах. Гэтую Людка адклала ўбок, а астатнія схавала ў канверт.

У лістападзе ў горадзе цямнее рана. Людка не запальвала святло, сядзела ў кухні, слухала па радыё канцэрт па заяўках.

Канцэрт ёй не спадабаўся.

1990 г.

СТАЛЁВАЯ ПОЎНЯ

Няправільнае апавяданне

Зіма недзе заблукала. Па ўсім, першы снег мусіў ужо легчы на апалае лясное лісце, з-пад каторага дзе-нідзе вытыркаліся чорныя талеркі груздоў. Дзед Васільевіч паволі крочыў у бок леснічоўкі, зразаючы грыбы ў кошык і разважаючы над тым, пра што пачуў у Лохвіцы ад свайго пляменніка Мішкі. Гарэза рэдка затрымліваўся ў хаце. Зрабіўшы ўсё, пра што прасіла Васіліха, дзедава сястра, Мішка збягаў ці на рэчку, дзе правяраў сеткі, ці ў лес бліжэй да чыгункі па ўласных, толькі яму вядомых справах.

Дзед Васільевіч неаднойчы казаў падшыванцу, каб той ня корпаўся ў акопах і не збіраў розныя небяспечныя цацкі. Ды Мішку дзедавыя словы былі як банькі памерламу. Дзед, безумоўна, здагадваўся, што ў тых акопах можна было адшукаць шмат чаго, бо і сам бываў там неаднойчы, нацягаўшы ў леснічоўку шмат рознага вайсковага рыштунку, што застаўся пасля баёў на падыходзе да Лохвіцы.

Жыў ён не ў вёсцы, а ў лесе не таму, што баяўся немцаў. Наадварот, час паказаў, што ад прышлых Лохвіцы нічога не пагражае. Бо на другі дзень, як пачалася вайна, непадалёк ад вёскі адбыўся паветраны бой. Тры нямецкія самалёты палявалі на адзін савецкі. Той здолеў падпаліць аднаго немца, аднак і сам упаў у балота, куды вяскоўцы не адважваліся па журавіны хадзіць — такая там была здрадлівая багна. Лётчык з падбітага нямецкага самалёта здолеў скочыць з парашутам і прызямліўся ледзь не ў сад да Васіліхі, жывы, але моцна паранены. Нават з пісталета не здолеў стрэліць, калі да яго падбеглі вяскоўцы. Радзіліся тыя нядоўга: немец — не немец, але жывы чалавек, да таго ж — скрываўлены.

Зацягнулі яго ў адрыву на сена, абмылі, перавязалі чыстым раны і дамовіліся: нікому ані слова. Баяліся, што савецкія не будуць разбірацца, паранены той ці не...

А потым быў бой там, дзе бальшак выходзіў з лесу да Лохвіцы. Больш за суткі трымаліся савецкія, аж пакуль два танкі да немцаў не дадаліся. Усіх савецкіх там і падушылі, бо тыя зброі ад танкаў не мелі. І калі ў Лохвіцу ўвайшла калона нямецкіх машын, вяскоўцы паказалі афіцэру параненага лётчыка. Немца паклалі ў машыну і звезлі. Праз дзень у Лохвіцу зноў прыехалі немцы, толькі нейкія іншыя, не злыя і чыстыя. Сабралі вяскоўцаў і праз перакладчыка, які намагаўся давесці сказанае афіцэрам на расейскай, не надта зразумелай для лохвіцкіх мове, паведамілі наступнае. Маўляў, нейкі фюрар выказвае вяскоўцам падзяку за выратаванне нямецкага лётчыка. І за гэта Лохвіцы надаецца асаблівы статус. Ніхто не дацяміў, што гэта за рэч — “статус”, аднак адчулі: паліць хаты не будуць. Прынамсі, не адразу. Бо ў Лохвіцу перабраліся людзі са спаленай Вулькі, дзе дзясяткі з тры савецкіх паселі ў хатах і адтуль абстралялі атрад немцаў. Тыя не доўга разважалі: закідалі вёску мінамі і агонь скончыў справу. У немцаў хіба пару параненых было, а колькі савецкіх салдатаў і мясцовых пагарэлі ў хатах — ніхто не лічыў.

І так далей пайшло, што недзе раз на тыдні немцы пачалі прыязджаць у Лохвіцу. Кур не рэзалі, свіней не стралялі. А паводзілі сябе культурна: мянялі на цукар, соль малако, яйкі, масла, вяндрліны, прывозілі муку і газу, дзяцей частавалі цукеркамі і шакаладам. Аднойчы нават прывезлі зубнога лекара з машынкаю. Той цягам двух дзён агледзеў ці не ўсіх лохвіцкіх. Каму рваў трушчаныя зубы, каму — было й такое — замазваў дзіравыя. І да лохвіцкіх пакрысе пачала

даходзіць сутнасць слоў “асаблівы статус” вёскі, якая, як зразумеў дзед Васільевіч, атрымала нешта накшталт абароннай граматы за тое, што ў параненым немцы мясцовыя ўбачыла не ворага, а найперш нямоглага чалавека.

Дый як магло быць інакш? У верасні 39-га савецкіх напачатку сустрэлі тут і не прызна, і не варожа: за безліч гадоў людзі гэтых краёў звыкліся з тым, што раз-пораз, часцей у суправаджэнні агню ды гвалтаў, праз Лохвіцу ды навакольныя вёскі праносіліся пад рознымі штандарамі атрады ўзброеных, азвярэлых салдатаў, якія гаварылі на незразумелых мовах і хапалі тое, што бачылі іхнія вочы. Савецкія ж паводзілі сябе не так. Не гвалцілі, не рабавалі, размаўлялі спакойна і ласкава. Таму і пачаставалі іх у Лохвіцы як мае быць, выправілі ў далейшы шлях. Але праз некалькі дзён пачалося, як прыехалі ўжо зусім іншыя: крыклівыя і бессаромныя. Не выціраючы боты, швэндаліся па хатах, патрабавалі выпіць, перапівалі жыхароў і голасна брыдка, не па мясцоваму, лаяліся. Прыбілі да таполі чырвоны сцяг і сказалі: “Радуйцеся! Да вас прыйшла савецкая ўлада”.

Пачаць радавацца савецкай уладзе ў Лохвіцы не паспелі. На другі дзень у людзей пачалі адбіраць скаціну, а тры сям’і пакідалі ў грузавік і некуды павезлі. Іхнія хаты назвалі калгасам, а калі Марыся, сваячаніца дзеда Васільевіча, з крыкамі “Не аддам!” абхапіла шыю сваёй каровы, у вёсцы ўпершыню за шмат гадоў грывнуў стрэл. Марыся асунулася долу і ўжо не бачыла, як яе мужык Юзак з ружжом выскачыў з хаты, усадзіў зарад у живот чалавеку ў фуражцы і тут жа ўпаў сам, атрымаўшы з дзесяць куль. І каб мясцовыя адчулі тую радасць напоўніцу, савецкія паставілі да сцяны ўсіх, каго знайшлі ў хаце. Трохгадовага Лёсіка забілі апошнім...

Таму вась і ратавалі нямецкага лётчыка. Бо ўжо ведалі, што ад савецкіх можна атрымаць. Немцы ж пакуль нічога не абяцалі і нікога не крыўдзілі. Нават курэй не стралялі. Ды хоць бы і стралялі — не апошнія ж забіралі! Навучаныя, лохвіцкія даўно панарабілі ў лесе надзейных схованак, дзе трымалі тое, што выратуе ў ліхія часіны.

Так і дзед Васільевіч адрамантаваў леснічоўку, дзе й праводзіў большасць часу. Паляваў дзічыну, у тым ліку і сур'ёзную, сушыў рыбу, збіраў ягады-грыбы, вядомыя яму зёлкі, трымаў з пяток борцяў, а як сціхлі баі, нацягаў з акапаў шмат рознага: гранаты, стрэльбы, аўтаматы, патроны, нават кулямёт спраўны. Была і любімая цацка: вінтоўка з аптычнаю прыладай, якая надта ж надалася для паляўнічых спраў. Здабытае ў лесе і назапашанае адносіў у Лохвіцу, адкуль, наведваюшы лазню і замяніўшы сподняе, вяртаўся з хатнім хлебам, іншай ежай, часам — з пляшкай выгнанага Васіліхай для сябе.

Але тое, што ён пачуў ад пляменніка, дзеда растрывожыла. Ён і сам чуў, як надоечы ўначы над лесам гудзеў самалёт. Зразумела, гэта савецкі лятак быў, што немец будзе ноччу над лесам рабіць? А вась тое, што Мішка адшукаў у балоце каля чыгункі дзве вялікія торбы, было нярадаснай навіною. Торбы, прымацаваныя да парашуту, ляжалі на зямлі, і яўна былі скінутыя ў тую ж ноч. А гэта значыла, што на парашутах выкінулі і людзей. З якой мэтай, дзед Васільевіч здагадацца не мог.

Таму, як дайшоў да леснічоўкі, вырашыў зранку пахадзіць па лесе і пашукаць гасцей. З тым і заснуў.

Ды абудзіўся не сам. Мішка заляцеў у хатку і з парогу выпаліў:

— Уначы ў Лохвіцы савецкія былі!

— Якія савецкія? — не зразумеў дзед. — Яны ж

паўцякалі.

— Ага, паўцякалі... Парашутыстыя прыходзілі, аўтаматамі палохалі.

— Адкуль ты ведаеш, што гэта парашутысты?

— Самі казалі: маўляў, іх скінулі з тым, каб тут немцаў страляць. А потым набралі есці, прымусілі самагон прынесці, кур пахапалі. Васіліха было запярэчыла, дык ёй аўтаматам у грудзі сунулі так, што яна звалілася на падлогу.

— Толькі ў нас бралі? — пацікавіўся дзед.

— Ці не па ўсёй вёсцы прайшліся. Крычалі, што пастраляюць-папаляць, калі ежы не дадуць. У коўдры загортвалі, ледзь пацягнулі тое, што набралі. Сказалі, хутка зноў прыдуць. Ну, я іх сустрэну!

— Ты, гэта!.. — ускочыў з ляжанкі дзед. — І не спрабуй! Малы яшчэ з савецкімі заядацца. Сядзі як мыш пад печкай. Я сам іх пашукаю ды дазнаюся, хто такія і ці надоўга да нас. Ага, а колькі іх было?

— Ушасцёх па хатах гойсалі. Але, відаць, яшчэ ў лесе колькі іх ёсць.

— Напэўна... — ці на самым сабе сказаў Васільевіч. — Добра, ідзі ў вёску. І не спрабуй што-небудзь удумаць! Можа, я сам заўтра ў Лохвіцу прыду.

“Так, — разважаў ён, ідучы лесам. — Чалавек з дзесяць іх, напэўна. Толькі савецкіх тут не хапае! У немцаў страляць пачнуць, а тыя ж не будуць доўга думаць, хто і чаму страляе. Атрымаюць усе, напоўніцу. Як адшукаю гэтых, трэба сказаць, каб немцаў стралялі як мага далей ад Лохвіцы... А дзе іх шукаць? Ну, як у вёску прыйшлі, значыць, атабарыліся не ў глыбіні лесу, а недзе бліжэй да вады. Наўрад ці пасунуліся ў вёску праз мост: рызыкаўна. Значыць, ішлі полем, перабраўшыся праз рэчку... Ну так, ныйначай!”

Колькі гадоў таму бура паваліла вялікую сасну, што расла на самым беразе рэчкі, і для сялян шлях у лес істотна скараціўся. Да ўпалага дрэва прыладзілі парэнчы, таму праз рэчку мог перабрацца нават дзіцёнак. Прыкінуўшы, што да чаго, дзед Васільевіч, паправіўшы рэмень ад вінтоўкі, рашуча накіраваўся да таго месца, дзе ляжала мажное дрэва.

Ён здалёк пачуў пах дыму.

“Партызаны, але... — падумаў ён. — Як так вогнішча паліць будзеце, вас накрываюць, як сляпых кацянят”.

Атабарыліся парашутысты насамрэч ці не на самым ускрайку лесу. Дзед Васільевіч нетаропка накіраваўся ў бок вогнішча і ўбачыў, як аднолькава апранутыя ў вайсковае людзі падняліся з зямлі, накіраваўшы ў бок незнаёмца зброю.

— Стаяць! — выгукнуў адзін, у якога на галаве сядзела фуражка з сіняй палосай. — Хто такі?

— Тутэйшы, — спыніўся дзед. — Вось ішоў сабе, бачу — новыя людзі.

— Ты адкуль такі цікаўны? — працягваў выпытваць, па ўсім было відаць, галоўны.

— Ды з вёскі, вунь той, — махнуў рукой дзед. — На звера іду паляваць. А тут бачу — вы.

Дзед Васільевіч налічыў вакол вогнішча дзевяць чалавек. З іх толькі адзін знешне выглядаў адрозна ад іншых: маленькага росту, з крываватымі нагамі, вузкімі вачыма і смуклым колерам твару. Ён і адзначыў:

— З такой вось вінтоўкай толькі на людзей палююць!

— Не, яно зручна і на кабана, і на вавёрку якую.

— Што такое вавёрка? — запытаўся смуклатвары.

— Памаўчы! — абарваў яго галоўны. — Як цябе клічуць?

— Дзедам Васільевічам людзі завуць...

— Ну дык вось, дзед. Ты павінен уступіць у наш атрад.

— Нікому нічога не я павінен, — адказаў дзед. — Я і ў калгас не пайшоў, як зганялі, і ў ваш атрад не пайду!

— Ты што, не жадаеш змагацца з ворагам? — змяніў інтанацыю галоўны. — Ці ты ўжо ў паліцыю запісаўся? Дык у нас з такімі гутарка кароткая: куля ў галаву — і ў кусты.

— Ну, куля — гэта занадта проста. А як мяне не паслухаецца, дык дні праз тры-чатыры вы самі ў жвір паляжыце. Гэта калі нехта пажадае яшчэ для вас ямы капаць...

— Што ён сказаў? — замітусіўся смуклатвары.

— Маўчы, Агмаль! — накінуўся на яго камандзір.

— Што ты хочаш сказаць, дзед? Што нас пастраляюць? Ці не ты, га?

— Немцы вас пастраляюць. Бо вы нібы знарок выстаўляецеся, каб вас пабачылі. Хто гэта вогнішча з сырога галля складае? За кіламетр жа чуваць...

— Ну, гэта так, згодны. Пілой ды сякерай у вёсцы толькі ноччу разжыліся. На лапаты і цвікі, праўда, забыліся.

— Зямлянку і без цвікоў можна зрабіць. А вось у лес адыйсці метраў на трыста не пашкодзіла б, — працягваў дзед Васільевіч. — Бо як адсякуць вас ад пушчы, дык і пакладуць усіх на беразе рэчкі. А немец не будзе глыбока ў лес хадзіць. Не любіць.

— А вадзю з рэчкі ў лес ты нам цягаць будзеш? — запытаўся той, якога назвалі Агмалем.

— Камандзір загадае — сам і прынясеш, — адказаў дзед.

— Глядзі ты, які вопытны... — прамармытаў старэйшы. — Што яшчэ нам параіш?

— А параю я вам людзей у вёсцы больш без патрэбы не рабаваць. Бо на вас не было разлічана. Няўжо вас сюды без якіх кансерваў скінулі?

— Былі кансервы. Два вялізныя мяхі, з рацыяй, але парашуты некуды знесла. Мяшкі са зброяй, з выбухоўкай знайшлі, а вось тыя — не. Ты як будзеш лесам хадзіць, можа натрапіш на іх. Тады скажаш, дзе. Але твае ў вёсцы павінны запомніць: мы сюды прыйшлі змагацца з ворагам. І той, хто адмовіцца нам дапамагаць, будзе бязлітасна пакараны! Таму ў вёсцы абавязаныя даць нам усё, што патрэбна.

— Яно нібы й так, — быццам пагадзіўся дзед. — Толькі чаму ж вы гэтых людзей немцу аддалі? Чаму пусцілі яго гэтак далёка? Людзі тады пры чым, га?

— Ты, дзед, не разводзь тут антысавецкую прапаганду! Набраўся ў палякаў рознага. Адступілі мы часова, выключна з тактычных меркаванняў. А як разгарыцца полымя народнай вайны, дык і пабяжыць немец назад, хутчэй, чым прыйшоў! І ты мусіш нам дапамагаць. Прыкладам, сказаць, хто ў вёсцы на немцаў працуе.

— А ніхто не працуе, — адзначыў дзед. — Вёска маленькая, з пачаткам вайны мужыкі амаль сыйшлі хто куды. Быў адзін, дык у мястэчка перабраўся ў паліцью.

— Вялікі там гарнізон? — пацікавіўся камандзір.

— Вам не па зубах будзе, — адказаў дзед. — Во яшчэ. Як надумаецца ў немца страляць, рабіце гэта дзе падалей ад Лохвіцы. Бо тады немец і людзей, і хаты не пашкадуе. І вы тады з голаду памрэце.

— А ты нам не загадвай, дзе аперацыі рабіць! — уставіў сваё Агмаль. — Ты нам прынясі паболей тытуню, солі, водкі!

— Можа, табе і сала прынесці? — усміхнуўся Васільевіч і пачуў, як рэшта парашутыстаў, што раней

маўчалі, зладжана зарагатала.

— І сала таксама, — як адрэзаў, сказаў камандзір. — Мяне завуць Карчоў. Маёр Карчоў. А ты будзеш нашым сувязным. Але як немцаў на нас навядзеш — вёску тваю дымам пусцім, так і ведай.

“Гэтыя могуць спаліць, хутчэй за немца, — думаў дзед, ідучы ў бок леснічоўкі. — Як і ў спіну стрэліць. Бач ты, антысавецкая прапаганда! Язык, што мянташка... Зрэшты, я іх папярэдзіў”.

У леснічоўцы ён выцягнуў з-пад стала кораб і дастаў з яго два вялікія капканы. Некалі, яшчэ за польскім часам, з дапамогай такога вось неяк упаляваў нават мядзведзя, але гадоў мо з дзесяць гэтыя сталёвыя, з вялікімі вострымі зубамі пасткі ляжалі без справы: ці то павыбівалі тут мішак, ці то падаліся тыя куды далей у пушчу. Агледзеўшы ўважліва магутную прыладу, схаваў капканы і задумаўся.

“Пра тыя торбы я ім нічога не сказаў. Добра ці дрэнна? Дрэнна тое, што днямі харчы ў іх скончацца, і яны зноў папруцца ў вёску. Галодныя ды азвярэлыя могуць што заўгодна нарабіць. А добра тое, што... Добра, што не сказаў! Гэта як у картах махляр козыр у рукаве хавае, які можа спатрэбіцца ў любы момант...”

Дзед Васільевіч у лесе навучыўся спаць, як той сабака: адным вухам у падушку, другім — на вуліцу. Таму праз дзень і прачнуўся пасярод ночы, пачуўшы выбух, а потым і стрэлы з таго боку, дзе праз рэчку быў перакінуты чыгуначны мост. “Пачалося, каб вам сраку асотам парэзала!” — вылаяўся ён, зразумеўшы, што заснуць ужо не атрымаецца. Запаліў газнічку, накінуў кажух, выйшаў на ганак. Страляніна хутка сціхла, глухая восеньская ноч зноў ахінула наваколле.

“Папёрліся, значыць, на чыгунку. Відаць, на

кандачка папёрліся, не праверыўшы, як там немец ахоўвае. І напэўна атрымалі па карку. А што? Шкадаваць іх? Я ж прасіў: падалей ад вёскі. А яны — не, наадварот, быццам той мост ім самы ласы. Ну, чакай сёння ў Лохвіцу гасцей...”

Недзе а дзесятай гадзіне раніцы ён, захапіўшы вінтоўку, пасунуўся ў бок большака, дзе й прыхаваўся ў хмызняку. Чакаць давялося няшмат: хутка з боку мястэчка праехала нямецкая калона з шасці матацыклаў і адной браніраванай машыны. З якую гадзіну было ціха, толькі па чыгунцы прагрукатаў поезд: начная дыверсія, як зразумеў дзед, плёну не дала. Неўзабаве па большаку ў бок мястэчка прашыбавалі машына і матацыклы, і тады дзед Васільевіч з палёгкай уздыхнуў: пэўна ў Лохвіцы абыйшлося, статус вёскі спрацаваў. Пакінуўшы вінтоўку ў хмызах, ён пайшоў да сваіх.

У Лохвіцы сапраўды было як заўсёды: нехта яшчэ корпаўся ў гарадах, над комінамі ўздымаліся дымы, квохкалі нешматлікія куры. Для хаты Васіліхі дзед павітаўся са сваімі.

— І што немцы? — запытаўся ён.

— А што яны маглі пытацца? — адказала Васіліха. — Ці не бачылі мы тут чужых, ці не прыходзіў хто з незнаёмых у вёску.

— І што вы?

— А што мы, дурныя? Скажаш, што прыходзілі, — што зменіцца? А тыя ноччу зноў прыйдуць і пастрэляюць людзей.

— Твая праўда, — згадзіўся дзед.

— Шакалад не давалі гэтым разам, жмінды, — паскардзіўся Мішка. — Толькі па хатах ды гумнах лазілі. Мусіць, зброю шукалі.

— А што шукаць? — выбухнула Васіліха. — Што, нашыя бабы з віламі на тую чыгунку пойдучь цягнікі

спыняць? Гэта яны так шукалі, дзеля адчэпнага. Разумеюць жа, што гэта не нашыя ноччу там былі.

Дзед Васільевіч згодна кіўнуў і папрасіў сабраць пад'есці, а таксама мяшэчак самасаду ды якую газету.

— Дзеда, ты ж не паліш, — здзівіўся Мішка.

— Ты, гэта... Памаўчы! І памятай, што я табе казаў, — заўважыў дзед Васільевіч і пакрочыў у бок хаты нябожчыцы Марысі, дзе ягоная пляменніца Данута зранку збірала дзяцей.

Данута вучылася на медсястру, але з-за вайны не паспела скончыць вучэнне, вярнулая з гораду ў Лохвіцу, дзе вырашыла вучыць малых грамаце і сякім-такім нескладаным і заўсёды патрэбным навукам. Дзеці, ад няма чаго рабіць, прыходзілі ў “школку” з задавальненнем, нават Мішка час ад часу выседжваў на лаўцы якія дзве-тры гадзіны. Наогул дзетах розных узростаў было ў Лохвіцы крыху больш за дзесятак, але ўсе яны былі радыя вучыцца пісаць ды чытаць, рашаць арыфметычныя задачкі, гуляць з Данутай, да якой звярталіся ныйначай як пані настаўніца.

Дзед Васільевіч прыйшоў да Марысевой хаты якраз тады, калі Данута з дзецьмі бавіліся на вуліцы. Прывітаўшыся, дзед адвёў пляменніцу ад дзяцей і сказаў:

— Данутка, думаю, табе варта ў мястэчка перабрацца.

— А што так, дзеду, раптам? Мне й тут добра.

— Сама ж чужых напэўна бачыла. Яны не проста сюды чужымі, яны са сваімі парадкамі, — патлумачыў дзед. — Гэтыя прыбышы не па нашых панятках живуць, і калі што, доўга думаць не прывучаныя.

— Дык што ім да мяне? — не зразумела Данута.

— А вось што. Па-першае, ты — маладая ды гожая,

а яны здзічалыя без баб. Не да Васіліхі ж ім чапляцца, зразумела? Па-другое, калі раптам дазнаюцца, што ты на медыцыну вучылася, пацягнуць з сабой у лес. І што гэта значыць, не мне табе казаць.

— Як жа я дзетак кіну? — запярэчыла Данута. — Хто іх вучыць будзе?

— Гэта — вайна, — адказаў дзед. — Час, калі аніякіх правілаў не існуе. Апрача аднаго: правіла гвалту. Час, калі доўга думаць нельга. Вось і ты не думай, а рабі. У мястэчку няхай сабе і немцы, але ж — спакайней будзе. І спыніцца ёсць у каго. Уцяміла?

Словы дзеда Васільевіча прагучалі ці не як загад, таму Данута не запярэчыла, толькі моўчкі вярнулася да дзяцей. А дзед, захапіўшы ў Вісіліхі торбу з ежай і тытунем, пайшоў да леснічоўкі, забраў па дарозе вінтоўку і дарогаю думаў-прыкідваў, калі ж парашутысты надумаюцца зноў пайсці ў Лохвіцу. Выпадала, што начы праз дзве, найбольш — тры. Значыць, неабходна іх яшчэ раз папярэдзіць...

На тым месцы, дзе спачатку спыніліся дэсантнікі, іх ужо не было, але дзед Васільевіч рашуча пакрочыў углыб лесу, дзе хутка пабачыў нешта накшталт новага лагэру. Вакол вогнішча сядзелі сямёра, яшчэ адзін ляжаў на спіне побач на лапках яліны, накрыты коўдрай. На з'яўленне дзеда Васільевіча амаль не адрэагавалі. А калі крыху ўбаку ад паляны ён заўважыў горку свежага пяску, упэўніўся, што начны паход на чыгунку быў у парашутыстаў сапраўды няўдалы.

— І на якую халеру вы туды папёрліся, не зведаўшы броду? — не вітаючыся, спытаў дзед.

Яму ніхто не адказаў.

— А з гэтым што? — дзед паказаў на таго, што ляжаў на спіне.

— Кулю ў живот атрымаў, — адказаў Карчоў і

дадаў: — Не жылец.

— Мост ахоўваецца, ці не ведалі?! — выбухнуў дзед. — І я казаў вам, каб рабілі свае справы падалей ад вёскі, там, дзе на чыгунцы патрулі толькі час ад часу. А вы дападрываліся! Немцы з самага ранку ў Лохвіцу прымчаліся, распытвалі, хто што чуў ды бачыў.

— І што твае? — пацікавіўся Агмаль. — На нас навялі?

— Нашыя не балбатлівыя, — адрэзаў дзед. — Дый не ведаюць, дзе вы ў лесе. А вось як вы й надалей будзеце так сябе паводзіць, дык не гарантую, што не падкажуць. Зрэшты, дзе вас шукаць трэба, нават качаня дурное зразумее.

— Што такое — качаня? — ляніва пацікавіўся Агмаль.

— Татарын, як ж сказаў — маўчы!

Павісла паўза. Вогнішча гэтым разам гарэла роўна, без дыму. “Ну хоць нешта па-майму зрабілі”, — адзначыў дзед.

— Мяхі нашыя ў лесе не сустракаў? — пацікавіўся камандзір. — А то есці ўжо амаль няма чаго...

— Мяхоў не бачыў, — адказаў дзед. — Во тытуню прынёс, свойскі самасад, дзяручы. Праз такі і пра ежу забудзецца.

— Што ён прынёс? — спытаў татарын у Карчова. — Чаму ён нармальна не гаворыць?

— Змоўкні, ты! — як адрэзаў той. — Тут жа не Расія, а дзікі край. Яны ўсе на сваім гавораць, цемра.

Дзед Васільевіч прамаўчаў. Сапраўды, рускую мову ў гэтых краях збольшага разумелі, але вось гаварыць па-руску больш-менш складна мала хто мог. Ён развязаў торбу, дастаў мяшэчак з самасадам і газету. За выняткам аднаго, усе дэсантнікі накінуліся на пачастунак. Яны дралі газету на кавалкі, круцілі

казіныя “ножкі”. Прыпаліўшы, ледзь не заходзіліся ад кашлю.

— Дзед, ты няйначай атруціць нас хочаш, — заўважыў адзін з салдатаў.

— Не я гэта, хлопцы. Вы ж паглядзіце, якую газету падралі. “Правда” называецца. Вы і яе на шматкі пусціць гатовыя?

— І што такога? — не зразумеў той.

— А тое, што гэта праўда вам глотку дзярэ, — сказаў дзед. — Так заўсёды з тымі здараецца, хто з праўдай гэтак абыходзіцца.

— У вайны — свая праўда, — сказаў Карчоў. — Праўда ў таго, хто стрэліць першы, зразумеў?

— Тады з такой вашай праўдай вам доўга не пражыць, хлопцы. Бо немцаў са сваёй праўдай тут куды больш за вас. А яшчэ праўда ў тым, што на вайне праўды для ўсіх не бывае. Яна ў кожнага свая. І кожны б’ецца за ўласную праўду.

— У нас, запомні, праўда адна: біць немца і таму кожная іншая праўда — варожая дыверсія, якую мы абавязаны нішчыць пад корань.

— Ці не з гэтай праўдаю вы нішчылі маіх аднавяскоўцаў?! — выбухнуў Васільевіч. — Уся праўда ў іх была — гэта жыць для сябе, для ўласных дзяцей. А вы — й малых пад корань...

— Дзед, яшчэ слова — ляжаш побач з тым вунь!.. — камандзір кінуў у бок пясчанай гурбы. — А жыць яны павінны былі для ўсіх нас. Відаць, не схацелі...

У лесе запанавала цішыня. Спрацацца дзед Васільевіч забаяўся, дый і ў Карчова, верагодна, нешта зварухнулася ў душы.

— Так, на вячэру есці шышкі нам няма ахвоты, — нарэшце прамовіў ён. — Так што, татарын, бяры трох чалавек і дуйце ў вёску. Немцы ўжо былі сёння, другі раз не паедуць, няма чаго ноч чакаць. Пакуль відно,

набярыце колькі знесці можна. Птушак там, падсвінка той раз бачылі — забіце і сюды цягніце.

— Камандзір! — узняўся на ногі дзед Васільевіч. — Зіма вось-вось, як людзям выжыць будзе?

— А мне пляваць, як яны выжывуць, — таксама ўскочыў Карчоў. — Хто не з намі, той супраць нас, хто будзе за курэй хватацца — той ворага памагаты. А таму, хлопцы, як што — размова кароткая, зразумелі?

Байцы хутка сабраліся, закінулі за спіны аўтаматы, схапілі прасціны і коўдры, у тым ліку і тую, якой быў накрыты паранены.

— Ідзіце праз рэчку па дрэве, — загадаў камандзір. — І далей полем, так хутчэй будзе.

— А калі немцы раптам? — заўважыў дзед. — На полі яны як у тым ціры будуць.

— Не бздзі, стары! — рагатнуў татарын. — Мы таксама не лыкам шытыя.

“У гэтым уначы можна было пераканацца”, — сам сабе сказаў дзед Васільевіч, гледзячы ўслед парашутыстам, якія ледзь не бягом накіраваліся ў бок рэчкі.

— Сядай, дзед, пагаворым, — прапанаваў Карчоў, і мужчыны паселі на спілаваныя дрэвы.

— Што тут наўкола з партызанамі, ці сустракаў якіх?

— Няма тут ніякіх партызанаў, — адказаў дзед. — Можа, недзе там, за мястэчкам, хто й хароніцца ў лесе. А тут — ціха, дзякаваць Богу!

— А дзе нам мужыкоў у атрад набраць? Нам бы для пачатку чалавек з трыццаць яшчэ...

— Во як, чалавек з трыццаць! — ускінуўся дзед. — Вы й пяцёх наўрад адшукаеце, ды і то — кульгавых ды слепаватых. Усіх спраўных мужыкоў адсюль павымятала. Каго ў Сібір, як вашыя прыйшлі, каго польскімі шпіёнамі нараклі, каго ў савецкае войска

схапіць паспелі — і з канцамі. Таму спадзявайцеся на сябе.

— У мяне баявая задача: за тры месяцы сабраць атрад у сто чалавек, зразумеў? — нахіліўся да дзеда камандзір і ледзь не шэптам дадаў: — Сто чалавек, каб тут у захопнікаў зямля гарэла пад нагамі!

— І збярэш сто, толькі пры ўмове, што іх табе з неба скінуць, — адказаў дзед. — Спачатку вы тут мужыкоў вынішчылі, а потым пачалі шукаць вам адданных. А іх — няма! У Лохвіцы вунь з мужыкоў мой пляменнік Мішка пятнаццацігадовы ды Пятрусь, хворы на галаву, як на ягоных вачах сястру Марысю вашыя разам з сям’ёй паклалі. Вось і лічы: добра калі паўтара мужыкі на вёску. І тыя — самі за сябе.

— Нічога, па іншых вёсках пашукаем!

— Ага, Езус вам у дапамогу... А лепш адразу ў мястэчка ідзіце, — пагадзіўся дзед. — Тамака паліцэскіх смачнай ежай да сябе мо пераманіце.

Ён хацеў яшчэ нешта дадаць, як з боку вёскі прагучаў адзін стрэл, потым другі, пасля чаго разы з чатыры чэргамі коратка адгукнуліся аўтаматы. Дзед ускочыў з месца, за ім — пазасталыя парашутысты.

— Немец? — спытаўся дзед.

— Не, нашыя аўтаматы білі, — аспрэчыў камандзір. — А першай нібыта вінтоўка была...

“Мішка! — здагадаўся дзед Васільевіч. — Засранец! Я ж прасіў цябе не рыпацца!”

І дзед Васільевіч пашыбаваў у бок Лохвіцы. Ледзь не зваліўшыся з дрэва па-над рэчкай, ён выскачыў на поле і хутка сустрэў дэсантнікаў. Адзін з іх крочыў кульгаючы, паклаўшы руку на плячо таварыша.

— Бач ты! — сплюнуў Агмаль. — Такі падстраліў нашага!

— Хто падстраліў?! — не зразумеў дзед.

— Ды нейкі малы. Смальнуў з вінтоўкі, вунь

Казанаву ў нагу ўсадзіў. Але больш не будзе.

— Што — не будзе?

— Адстраляў сваё малы, — татарын нядобра паглядзеў на дзеда. — Ты там скажы сваім: калі хто яшчэ надумае страляць, дык пусцім усю вёску дымам.

Дзед Васільевіч нічога не адказаў і пайшоў у бок Лохвіцы. Яшчэ здалёк ён пабачыў каля плоту крайняй хаты купку баб, пачуў плач. Галашэнне Васіліхі рэзала паветра бы той нож.

Мішка ляжаў на жываце, выкінуўшы наперад левую руку, якой ён, відаць, падтрымліваў вінтоўку. Па ўсім было відаць, што аўтаматныя кулі працялі ягоны жывот, пасля чаго хлопец проста паваліўся наперад. Дзед Васільевіч узяў галаву і паглядзеў на неба. Яно ўсё больш цямнела. І не з-за таго, што набліжаўся вечар, а таму, што надвор'е нарэшце вырашыла нагадаць пра зіму.

— Так, бабы... Слязьмі Мішку ўжо не дапаможаш. Падрыхтуйце ўсё ў хаце. А Мішку я сам прынясу. Ён цяпер няважкі, хлопча, як той парашуцік дзмухаўцовы...

За ўвесь той час, як дзед Васільевіч майстраваў труну, капаў дол на могілках, як сядзеў за памінальным сталом, ён не прамовіў ані слова. Адно бязгучна шаптаў: “Мішка... Мішка...” І толькі як сыходзіў з хаты ў лес, яшчэ раз нагадаў пляменніцы:

— Давай, Данутка, у мястэчка. Не марудзь. Мы тут ужо самі неяк...

У леснічоўцы ён доўга не мог заснуць, качаўся з боку на бок. Забыўся пад самую раніцу, а як ускінуўся на ногі недзе на пачатку восьмай, з'еў сала з халоднай бульбай і пачаў збірацца. У мяшок паклаў скрутак тонкага дроту, дзве гранаты, закінуў за плечы вінтоўку і пакрочыў у бок чыгункі, туды, дзе ўпалі мяхі для дэсантнікаў. Там на вышыні чалавечага

росту дзед Васільевіч прыкруціў дротам некалькі кавалкаў выбухоўкі, прымацаваў да іх гранаты, звязаўшы ім кольцы дротам. Канец дроту прывязаў да аднаго з мяхоў. Адыйшоўшы на колькі крокаў, прыгледзеўся. Ягоны сюрпрыз мог убачыць хіба толькі той, хто пра яго ведаў.

— Вось так, Мішка, — прамармытаў дзед Васільевіч. — Я іх папярэдзваў. Больш не выпадае. Так што хопіць ім шчасця...

Ён прыйшоў да лагера парашутыстаў і не вітаючыся, сказаў:

— Знайшоў я вашыя мяхі...

— Во! — ускочыў на ногі Карчоў. — Дзе яны, вядзі!

— Самі адшукаеце, — адрэзаў дзед. — Яно проста: там, дзе вы на чыгунку палезлі, злева балотца. Як будзеце яго абмінаць з боку лесу, там акурат на дрэве і вісіць парашут. Мяхі на зямлі. А хадзіць з вамі ў мяне менш за ўсё ахвоты маецца.

З тым і пайшоў да сябе, не азіраючыся, адно ў які ўжо раз прашаптаў сам сабе: “Мішка...”

Каля леснічоўкі дзед Васільевіч сеў на пень і пачаў пільна ўслухацца ў наваколле. У вершалінах дрэў пачынаў падвываць вецер, і сталых гадоў чалавек разумеў, што хутка, ледзь не праз дзень, зямлю пакрые снег, прыйдуць халады і зіма ўсталюецца трывала і надоўга. Міжволі дзед пачаў думаць, дзе паставіць першыя пелькі на зайцаў, дзе зручней будзе ўпаляваць дзіка, а дзе на рэчцы на якой яміне больш збярэцца рыбы. Разважаў бы і далей, але скрозь пошум ветру прарвалася рэха моцнага выбуху.

“Колькі ж іх туды пацягнулася? — падумаў дзед Васільевіч. — Чалавекі чатыры, не менш. Утрох бы не пацягнулі тыя пакункі. Так што дай Бог, каб усе чацвёрта там і засталіся...”

На наступны дзень сапраўды пайшоў снег.

Спачатку ён нясмела зацерушыў, нібы спрабуючы, як яго сустрэне яшчэ не схаладзеляя зямля. Вецер сціх, а таму снег, з кожнай гадзінай набіраючы моцы, павольна клаўся на лапіны ялін, шэптам церушыўся сярод дубовую лістоту. За два дні нападала яго столькі, што Васіліха ледзь не павалілася ад стомы, як увайшла ў леснічоўку, і пару хвілінаў, сеўшы на ляжанку, не магла вымавіць ані слова.

— Што здарылася? — не вытрымаў дзед Васільевіч.

Яшчэ колькі часу Васіліха шморгала носам, цёрла кулакамі мокрыя вочы і спрабавала нешта сказаць, але з яе рота выліталі толькі няўцямныя, здушаныя гукі.

— Данута?! — не вытрымаў дзед.

— А... ага, — выціснула з сябе Васіліха і зараўла ва ўвесь голас.

Дзед выйшаў з леснічоўкі, разумеючы, што Васіліха, пакуль не выплачацца, усё адно сказаць нешта проста не здолее. Вершаліны ялін гнуліся ад снегу, скрозь хмары, якія нізка паўзлі па-над дрэвамі, час ад часу прабівалася вока вялікага, поўнага месяца. Адчувалася, што вось-вось — і сапраўдная зіма сцісне гэтую знямелую зямлю.

“Казаў жа я табе, дзяўчынка, хутчэй сыйсці з вёскі...” — прамармытаў дзед Васільевіч і вярнуўся ў леснічоўку. Ягоная сястра сядзела нерухома, яе вялікі ценё ад газнічкі ледзь пагойдваўся на сцяне жытла.

Нічога не пытаючыся, дзед прысеў на лаўку. І тады Васіліха сама пачала распавядаць сухім, драўляным голасам...

Парашутысты ўваліліся ў яе хату ўдзень, калі на вуліцы яшчэ не пачало нават шарэць. Былі толькі ўдвух: галоўны і вузкавокі. Адразу запатрабавалі гарэлкі і ежу. Посную бульбу рукамі запіхвалі ў рот, цадзілі самагонку, чорнымі пальцамі рвалі на кавалкі

бохан хлеба. Пад'еўшы, узялі мяхі і пайшлі па хатах, забіраючы з ежы ўсё, што траплялася на вочы. Лазілі пад печы, чамусьці рыліся ў куфрах, зазіралі пад ложка. Дайшлі да Марысевой хаты, дзе ў гэты акурат час Данута вучыла дзяцей, як трэба бінтаваць парэзаныя пальцы. Сам выгляд таго, што нагадвала школьны клас ды скрутак беллага бінта на сталі літаральна раз'юшыў вайскоўцаў. “Што, сучка, школку арганізавала? На немцаў працуеш?!” — зароў галоўны. “Бач ты, нашыя таварышы ад ранаў паміраюць, а яна тут бінты ад нас хавала!” — дадаў другі. Потым яна пырскалі слінай адначасова, ажно пакуль галоўны не загадаў Дануце збірацца, каб ісці з імі ў лес. На што Данута адказала, што яны забілі яе брата, што яна іх ненавідзіць і нікуды не пойдзе. Прыбышы пакідалі мяхі з нарабаваным на падлогу і, лаючыся, выцягнулі Дануту на вуліцу, не даўшы ёй нават апрануцца. Дзеці, які збегліся да вакна, бачылі, як партызаны штурхнулі Дануту да сценкі адрыны, галоўны нешта сказаў, пасля чаго некалькі разоў стрэліў з пісталета. Вайсковыя вярнуліся ў хату, дзе камандзір яшчэ раз стрэліў у столь, пабралі мяхі і з мацюкамі пасунуліся ў бок лесу...

На наступны дзень на лохвіцкіх могілках вырасла свежая гурба, а сама вёска нібы паснула, скамянела. Не брахалі нават сабакі, а калі ўначы вецер зусім сціх і пайшоў густы снег, Лохвіца наогул начала выглядаць мёртвым паселішчам без людзей і цяпла.

Дзед Васільевіч два дні не пакідаў леснічоўкі, выходзіў адно па патрэбе. У леснічоўцы ён старанна агледзеў дзве старыя пасткі, адчысціў іх ад іржы, змазаў салам, праверыў спраўнасць спрунжын. За гэты час ён з'еў хіба адну лусту хлеба з цыбулінай, большую частку часу моўчкі сядзеў, гледзячы, як танчыць язычок газнічкі, паўтарачы сам сабе два імя:

“Мішка... Данутка...”

Аж нарэшце рашуча падняўся і ўголас загадаў:

— Удвух яны засталіся, удвух. Значыць — час!

Закінуўшы за плечы вінтоўку, дзед Васільевіч падхапіў мех з пасткамі, стаў на лыжы і пакročыў у бок пераправы праз рэчку. Ён разумеў: не сёння, дык заўтра згаладалыя парашутыстыя зноў пасунуцца ў Лохвіцу. Чакаць іх з вінтоўкай каля рэчкі ані сэнсу, ані ахвоты не было. Дый хуткая смерць ад кулі была б для прыбышаў хутчэй падарункам, чым караю...

Снегу за гэтыя дні наваліла ледзь не па пояс, але на лыжах ісці было даволі спраўна. Недзе праз гадзіну, калі толькі пачало віднець, дзед Васільевіч быў ужо каля пераправы. Падумаўшы, першую пастку ён уладкаваў метраў за пяць перад бярвяном, прымацаваўшы яе ланцугом да бліжэйшай альхі. Другую заглыбіў у снег акурат каля самой пераправы, гэтак жа старанна накінуўшы ланцуг на камель бліжэйшага дрэва. Снег не спыняўся, вецер шугаў пазёмкаю. Дзед Васільевіч загладзіў свае сляды веццем, падумаўшы, што праз якую гадзіну тут будзе ўжо амаль некранутая цаліна. “Мішка... Данутка...” — які раз паўтарыў ён гэтыя імёны сам сабе і пасунуўся ў бок свайго жытла. Снег сляпіў яго, і цяжка было зразумець, ці то ён раставаў на твары, ці то дзед Васільевіч нарэшце не стрымаў слёзы...

Прачнуўшыся ў зямлянцы ад холаду, Карчоў адчуў, як яму сціснула жывот. З яды ў іх на дваіх засталася адно яйка ды невялікі кавалак сала. Падумаўшы, Карчоў пакінуў яйка некранутым, а сам, седзячы, доўга і старанна пераціраў зубамі сала, аж пакуль скурка не зрабілася мяккай. Тады, праглынуўшы яе, Карчоў расштурхаў Агмаля і загадаў:

— Давай па ваду. Вып’ем цёплага, потым у вёску пойдзем.

— Мог бы і сам схадзіць, — прабуркатаў той.

— Не зразумеў загад? — неяк абыякава адрэагаваў маёр і дадаў: — Вунь яйка праглыні — і марш!

Агмаль скінуў з сябе шынель, пад якім ляжаў уначы, працёр кулакамі вочы і, адкінуўшы брэзент, які закрываў уваход у зямлянку, высунуў з яе галаву.

— Ты бачыў, колькі снегу намяло? Тут да рэчкі ісці з гадзіну, не кажучы ўжо пра вёску... Лепш снегу натопім.

— Натопім, ага... Я буду дровы рэзаць? — рыкнуў Карчоў. — Давай па ваду, хутчэй. Сагрэемся, а потым пойдзем па харчы. Стратэгі маскоўскія, каб іх! Скінуць — скінулі, а як тут выжыць — парады не далі...

Агмаль схапіў яйка так, што раздушыў яго ў далоні, і прагна запіхаў у рот усё, што здолеў утрымаць. Сплюнуўшы колькі разоў шкарлупінне, ён выцер аб вопротку руку. Потым з вядром у руцэ выйшаў з зямлянкі, зрабіў крок і праваліўся ў снег ледзь не па пояс. Ён сапраўды дайшоў да рэчкі ці не за дваццаць хвілін, з цяжкасцю перасоўваючыся ў снезе. Ужо каля самага бервяна, там, дзе неабходна было спусціцца да вады, ён спатыкнуўся і ўпаў на бок. Спрабуючы адразу стаць на ногі, абапёрся рукой аб зямлю, глыбока засунуўшы яе ў снег. У гэты момант нешта шчоўкнула, і ўсё цела вайскоўца працяў востры боль. Агмаль закрычаў, спрабуючы вызваліць руку, але ўсё, што ў яго атрымалася, дык гэта выцягнуць яе з-пад снегу. Пастка сціскала руку крыху вышэй за далонь, кроплі крыві падалі на снег. Патузаўшы ланцуг, вайсковец прабраўся да дрэва, дзе пераканаўся, што расчапіць звёны шанцаў няма. Завыўшы ад разумення ўласнай бездапаможнасці, Агмаль асунуўся на снег і пачаў крычаць, спадзеючыся, што Карчоў яго пачуе. Завіруха

ўзмацнялася, і ягонья крыкі зносіла ветрам некуды ў бок вёскі...

Стаміўшыся чакаць Агмаля, Карчоў вылаяўся, начапіў на грудзі аўтамат і выправіўся на пошукі падначаленага. “Вось жа татарская морда, — думаў ён, імкнучыся трапляць след у след за Агмалем. — Няйначай, вырашыў без мяне пайсці ў вёску. Падла! У іншай сітуацыі адразу б расстраляў! Але што я тут буду рабіць адзін?”

Завя круціла свой адчайны танец, і Карчоў, арыентуючыся ў прасторы толькі па ледзь ужо прыкметных слядах, нарэшце ўбачыў наперадзе нейкую цёмную пляму.

— Гэй, татарын! — гукнуў ён. — Гэта ты?

З-за гудзення ветру адказу ён не пачуў, але ўцяміў, што ягонаму напарніку патрэбная дапамога. Рашуча ступіўшы наперад, ён адразу не зразумеў, што адбылося. Нешта сціснула ягоную правую нагу, ды так, што боль ён адчуў толькі праз колькі імгненняў. Гэта быў не проста боль: здавалася, нехта спрабуе рэзаць ягоную нагу адразу з двух бакоў.

— А-а, маць тваю! — зароў Карчоў, імкнучыся выпрастаць параненую нагу. Пабачыўшы тоўсты ланцуг, ён з усяе сілы пацягнуў яго да сябе, потым ірвануў — адзін раз, другі, трэці. Без рады. Тады Карчоў сеў у снег, сунуў рукі ўніз, намацаўшы тоўсты метал, і зразумеў: так проста вызваліць нагу немагчыма. Таму ён зноў пачаў тузаць ланцуг, аж нарэшце папоўз у бок дрэва. Там ён, губляючы сілы, паспрабаваў рэзаць тоўсты камель нажом, усё выразней усведамляючы, што заваліць альху з дапамогай аднаго нажа — справа безнадзейная. Але ён працягваў рэзаць дрэва, аж пакуль лязо раптам не зламалася. Нага ўжо нібыта й не балела. Карчоў, разграбаючы снег рукамі, папоўз у бок Агмаля, аднак

як не намагаўся, не змог да яго нават дацягнуцца.

— Ты, дапамажы! — колькі разоў гукнуў ён, аднак у адказ не пачуў нічога.

“Глупа... Наколькі гэта глупа — паміраць вось так, а не ў баі”, — падумаў Карчоў, паволі перастаючы разумець, што адбываецца навокал.

Мінула колькі гадзін. Звечарэла. Завіруха між тым пачала супакойвацца, вецер налятаў на два скукожаныя целы ўсё радзей. Неба паступова вызвалілася ад хмар, мароз усё мацней ахутваў зямлю. Колкія зоркі пераміргваліся на небе. З-за вершалін бору паволі высунуўся месяц, аднак і ў ягоным гулкім святле немагчыма было зразумець, што тут адбылося. Зіма легла на зямлю надоўга. А павясне адзін толькі чалавек мог пра тое распавесці. Ды не стаў таго рабіць. Парэшткі вайскоўцаў дзед Васільевіч закапаў на ўскрайку бору. Пасткі пратрымаў пару дзён у рачной вадзе, пасля чаго змазаў салам, абгарнуў анучай і схваў у леснічоўцы пад ложкам.

Яны маглі яшчэ спатрэбіцца.

ПАМЫЛКА 404

Сумная аповесць

— Добра, што так хутка здолеў прыехаць, — падпалкоўнік Зайчык падняўся з-за стала і зрабіў пару крокаў насустрач. — Не хацелася абы-каго пасылаць, а маладыя ў такой сітуацыі могуць нештачкі не тое напароць. А сам потым чухайся... Гарбаты?

Капітан Андрусь Чахончык паціснуў працягнутую руку і адмоўна пахітаў галавой:

— Якая гарбата, таварыш падпалкоўнік? Я ж

адчуваю, што справа не зусім звычайная.

Падпалкоўнік жэстам запрасіў Чахончыка за стол, а сам заняў сваё месца, стоячы спінай да сцяны, з якой шырока ўсьміхаўся ўсім вядомы твар.

— Ну так, твая праўда, — змаўчаўшы колькі імгненняў, пагадзіўся Зайчык. — Не зусім звычайная. Хоць...

Зайчык раскінуўся ў крэсле і задуменна пачасаў патыліцу.

— Ведаеш... Твой удзел ва ўсім гэтым будзе чыста фармальны. Там ужо былі людзі з кадэбэ. Усё агледзелі, зафіксавалі. Яны ж і надалей будуць весці гэтую справу. Табе застаецца ўсяго толькі скласці пратакол агляду месца здарэння, грунтуючыся на тым, што ўжо напісалі да цябе. Такі парадак, сам разумеш.

— Вы б хоць сказалі, што здарылася, — заўважыў Чахончык. — А то атрымліваецца як у той казцы: пайдзі туды — не вядома куды, напішы тое — не вядома што...

— Самагубства, — коратка патлумачыў Зайчык. — Бытавуха. Паехаў чалавек на лецішча, напіўся — і ў пятлю.

— Ну, Сяргей Іванавіч, даўно вы мяне так не здзіўлялі! — развёў рукамі Чахончык. — І з-за гэтага трэба было мяне з вёскі зрываць? Ды з такой справай, як самагубства, нават любы практыкант даў бы рады!

Падпалкоўнік Зайчык падняўся з крэсла і нервова пачаў хадзіць уздоўж сцяны з партрэтаў.

— Даў бы рады, не даў бы... Магчыма, дастаткова было сапраўды й практыканта якога паслаць. Але вось у чым загваздка. Самагубца — даволі вядомы журналіст. Апазіцыя, так бы мовіць. І ягонае самагубства напярэдадні адказных падзей у жыцці краіны... Ды што я табе тлумачу? Сам разумеш, як

гэта могуць выкарыстаць. І тут, і асабліва за мяжой.

— З-за гэтых выбараў і так на кожным кроку адчуваеш, быццам у цябе рукі звязаныя, — буркнуў Чахончык. — Туды не сунься, таго не заўважай... Нібыта іх вынік будзе нейкі не такі, як было заўсёды...

— Ты, Андрусь, давай неяк так... цішэй. Працуем разам даўно і, здаецца, добра разумеем адзін аднаго. Ведаем нашыя погляды, сімпатыі. Але тое ўсё — дома. А на працы — цалкам іншая пятрушка.

— Я ўжо даўно шмат чаго не разумею, Сяргей Іванавіч. Нават вось у дачыненні да гэтай справы. Журналіст паехаў на лецішча, напіўся там, відаць, і задушыўся. Ён што, на алкагалізм цярэў?

— Наконт гэтага нічога не ведаю. Ведаю толькі, што ўчора ўвечары ён планаваў пайсці з сябрамі ў кіно. Прынамсі, квіток на яго набылі.

— Во як! Збіраўся, атрымліваецца, у культурнае жыццё паглыбіцца, аднак перад гэтым вырашыў з Бахусам спаткацца па поўнае рыльца. І ў гэтым уся загадкавасць? Ну-ну...

Зайчык зноў запусціў далонь у валасы на патыліцы.

— Вось менавіта таму цябе і выклікаў! Бо там, адчуваю, яшчэ шмат нечаканага можа адкрыцца. І калі які малады і гарачы туды палезе — дакладна дроў наламае, скандальчык можа здарыцца. Аднак ты — чалавек дасведчаны, нюх маеш, як той навучаны сабака. І не кінешся на злом галавы туды, куды не трэба.

Чахончык крыху памаўчаў, пасля чаго спытаў:

— Калі ехаць?

— Як азнаёмішся з гэтым вось, — Зайчык працягнуў Андрусю тонкую тэчку. — З майго кабінету не выносіць, сам разумееш. Чытай тут.

Чахончык адчыніў папку і прабегся вачыма па

двух няпоўных аркушах паперы з надрукаваным тэкстам, пасля чаго моўчкі вярнуў тэчку падпалкоўніку.

— Ну, як табе? — запытаўся той.

— Аператыўненька хлопцы справаздачу зрабілі... Значыць, той пазаўчора ўвечары ўдавіўся, а сёння ўжо ледзь не з ранку справаздача гатовая. Нішто сабе!... Сяргей Іванавіч, дарэчы, а ты змог бы вось так, як гэты, нябожчык?

— Што — як?

— Ды вось так: літр неслабога пітва амаль нагбом ды без закусі?

Зайчык уважліва зірнуў Чахончыку проста ў вочы.

— Яшчэ раз паўтараю: таму цябе, разумнага, і паклікаў. Часта бывае, што ў прастай, здавалася б, справе раптам узнікаюць неспадзеўкі. І такія, у якія нос саваць не варта. Бо могуць і адарваць.

— Але яшчэ часцей іх можна даволі лёгка растлумачыць, ці не так? — адказаў Чахончык. — І ўсё ж: літр моцнага пітва ды без закусі — ці не занадта? Ён што, волат які быў? Чэмпіён свету выпіць сам з сабой, не занюхваючы?

— Які волат? Метр з кепкай... Але ты, спадзяюся, усё сцяміў? Паўтараю: чыста фармальна агледзь месца здарэння, распытай дзеля адчэпнага суседзяў і — усё на гэтым. Глыбей не сунься. Бо сэрца падказвае: нешта там ёсць такое, пра што нам ведаць не трэба. Гэта я табе абсалютна шчыра кажу. І папка на тое намякае. Сам разумееш.

— Ага, разумею! — выцягнуўся Чахончык. — Значыць, я на вакзал? Ці машына якая будзе?

— Маю вазьмі. Фёдаравіча я папярэдзіў. Туды і назад, без затрымак. Пратакол агляду здасі мне — і на гэтым усё, дагульвай адпачынак!

Капітан накіраваўся да дзвярэй, але голас

падпалкоўніка спыніў яго:

— Кажаш, літр ды без закусі? У маладыя гады — запраста! А вось цяпер бадай што не адважуся. Шчасліва!

Чахончык выйшаў з будынку райаддзела і агледзеўся па баках. Вераснёвае сонца яшчэ не страціла летні градус і па-ранейшаму моцна рэзала вочы. І каб не ссохлае лісце, якое вецярок ляніва ганяў па асфальце, можна было падумаць, што на вуліцы стаяла тыповае ліпеньскае надвор'е. Нездарма службовае аўто Зайчыка схавалася пад шатаю старой ліпы. Дзверы легкавіка былі адчыненыя і з іх разлягаліся гукі нейкай рытмічнай музыкі. Капітан наблізіўся да легкавіка.

— Фёдаравіч! Давай канчай блатняк круціць! — гукнуў ён.

У дзвярах машыны паказалася вялікая круглая галава.

— Капітан, не крыўдзіце мяне! То не блатняк, а расійскі шансон! Шансон ёсць песня па-французску. Так што...

— Заводзь! — коратка адказаў Чахончык і сеў побач з вадзіцелем. — Не каб Манюшку якога слухаць! Ад гэтай жа, прабач, музыкі смярдзіць канкрэтна!

— Ой, мой капітан, ну што вы кажаце? Колькі альбомаў той ваш Манюшка выдаў? Во!.. А з ягоным прозвішчам, дарэчы, шансон добра пакаціў бы! Група "Манюшкі" — гэта ж як гучыць!?

— Досыць балбатаць, Фёдаравіч, паехалі. Толькі выключы ты гэта, калі ласка...

Машына кранулася з месца і накіравалася за горад. Капітан Андрусь Чахончык адкінуўся на спінку крэсла і пачаў аналізаваць тое, што ён прачытаў у кабінёце Зайчыка.

“Так, значыць, літаральна на днях Астроўскі з жонкай і дзецьмі вярнуўся з адпачынку. З Кіпра. Блін, няблага зарабляе апазіцыя. Мне вунь, працуючы на дзяржаўнай службе, паехаць адпачнуць дзе за мяжой які год не выпадае... Пазаўчора, у пятніцу, на дачу паехаў адзін, але пры гэтым дамовіўся ўвечары ў суботу ісці з сябрамі ў кіно, а пасля глядзець у клубе футбол. Што гэтак істотна магло парушыць ягоныя планы? Што здарылася цягам літаральна некалькіх гадзін ажно да таго, што ён, не заядаючы, высмактаў з рыльца цэлы літр? З якой такой прычыны? І што папярэднічала таму, калі ён, напіўшыся, змайстраваў пятлю, перакінуў яе праз бэльку і ўдавіўся? Нешта ў гэта цяжка паверыць...”

— Фёдаравіч! Вось адкажы мне: ты літр моцнага алкаголю без якога бы там плаўленага сырка “Дружба” здолееш за гадзіну ў сябе кульнуць?

— Дык гэта гледзячы якога алкаголю, дзе, калі і з кім? — ажывіўся вадзіцель. — Скажам, калі наперадзе два выхадныя і сябры побач — гэта адно. А вось калі зранку за руль — цалкам іншая справа. Вось тады не змагу. Працу не хачу страціць.

— І што, калі маеш два вольныя дні, насамрэч літровік здольны высмактаць? — дапытваўся капітан.

— За гадзіну? Без закусі? Хіба што пад вельмі добры настрой і ў адпаведнай кампаніі. Абы з кім літр проста не пойдзе. І гледзячы чаго, дарэчы, літровік. Прынамсі, не “чарніла”. Дурнеюць ад яго.

— Скажам, “Беларускі бальзам”...

— Што-што?! Бальзаму літр? — узбіўся на эмоцыі вадзіцель. — Я табе, капітан, вось што скажу: паспрабаваў было аднойчы той бальзам. Чыста атрута! Лепш марганцоўкі якой напіцца, бо ў чыстым выглядзе той бальзам калі й можна каўтануць глыток-другі, дык выключна калі табе рукі-ногі

звяжуць і сілком яго ў рот нал'юць. Ці калі ўжо мёртвы будзеш, а бальзам той унутр табе проста напампуюць.

Чахончык прамаўчаў, працягваючы пра сябе разважаць.

“Вось яшчэ які нюансік паўстае. Уявім сабе, што Астроўскі загадзя вырашыў звесці паракункі з жыццём. Значыць, ён найперш зробіў пятлю, перакінуў яе праз бэльку, а ўжо потым узяўся за бальзам. Ці лагічна? Не вельмі. Так, алкаголь можа прытупіць інстынкт застацца жыць. Але калі чалавек разумны, ён не можа не ўзяць у разлік тое, што алкаголь здольны літаральна пазбавіць яго ўсялякіх памкненняў наогул! Таму што ён элементарна адключыцца! З іншага боку, вязаць пятлю, высмактаўшы літр, як той Фёдаравіч сказаў — атруты, таксама не выпадае... Не, нічога не звязваецца!”

— Фёдаравіч, яшчэ. Давай уявім, што літр бальзаму ты ўсё ж адолеў без аніякіх адмоўных рэакцый арганізму. І яшчэ нешта цяміш. А пасля гэтага ты змог бы стаць на табурэт і дацягнуцца, скажам, да столі?

— Капітан, я што, акрабат які? Ці камікадзэ? Я нават калі б і ўскараскаўся на табурэт, дык пасля ляснуўся б так, што й касцей не сабраў!

— Вось і я так падумаў... — прамармытаў Чахончык.

— Што, падкінуў шэф дзельца няпыльнае?

— Ага! Толькі, здаецца, такога пыласосу яшчэ ніхто не прыдумаў...

Калі машына ўехала ў патрэбную вёску, Чахончык папрасіў Фёдаравіча спыніцца каля вясковай крамы. Там ён затрымаўся на некалькі хвілін, каб распытаць,

як адшукаць патрэбны дом. Прадавачка, па ўсім відаць, хутка сцяміла, па якой справе прыехаў Чахончык, і ў ахвотку патлумачыла:

— Дык жа во адсюль тую дачу відаць. А так тут ужо шмат каго было да вас. Спачатку прыехалі, як я зразумела, ягоныя сябры з жонкай гэтага... памерлага. Потым, відаць, мясцовыя мянты, з раёну... Прабачце! Ну, тыя, першыя, нашых хлопцаў выклікалі. Яны на “газіку” прымчаліся, але доўга не затрымаліся ў доме, пачалі некуды званіць. Ажно потым чацвёрэ прыехалі з гораду на “Мерседэс”. У цывільным. Я, калі пачула шум, прыглядала з-за вугла. Тут побач жыву.

— Хутка прыехалі?

— Ды гадзіны не прайшло, як нашыя мян... міліцыянты ім пазванілі. Тых двое адразу ў дом прайшлі, нікога туды не пусціўшы, а двое вакол дома бесперапынна шасталі, прынюхваліся да нечага.

— А хто ў Астроўскага ў суседзях?

— Дом ягоны, бачыце, крайні, так што ў яго толькі адна суседка. Бабулька Цімафееўна, яна сюды на ўсё лета прыязджае ажно да першых дажджоў.

— Дзякуй... Во, яшчэ. Можна мне бутэлекку “Беларускага бальзаму”?

— Ну, не! У нас такога даўно няма. Тут такое не п’юць. Вось віно бяруць, гарэлку на скрайні выпадак. Не, мясцовыя бальзам не ўжываюць. Нават піва не купляюць, хіба што зрэдку...

Чахончык выйшаў з крамы і пешшу накіраваўся до дачнага ўчастка. Фёдаравіч павольна паехаў следам і спыніў машыну пад разгалістым дубам. Сам выйшаў з машыны і абапёрся на плот, глядзячы, як Чахончык дэманструе пасведчанне міліцыянту, які дзяжурый каля незачыненых дзвярэй, што вялі ўнутр лецішча Астроўскага.

Чахончык прайшоў веранду і спыніўся на парозе вялікага пакою. Драўляны стол з бутэлькамі стаяў злева ад уваходу пад вакном, на сценцы ў рамках за шклом вісела вялікая калекцыя маляўнічых экзатычных матылёў. Тут жа побач лесвіца вяла на другі паверх, частка якога своеасаблівым балконам навісала над пакоем першага паверху. Менавіта пад гэтым балконам і боўталася тоўская вяроўка з пятлёй на канцы, перакінутая праз дэкаратыўную бэльку. Чахончык наблізіўся да яе і выцягнуў у гару руку. Да бэлькі заставалася яшчэ сантыметраў з дваццаць. Далей ён зірнуў на табурэт, які ляжаў метрах у трох ад вяроўкі. Падумаўшы, вярнуўся да дзяжурнага міліцыянта.

— Вы тут ад самага пачатку? — пацікавіўся ён.

— Ну так. Прыехаў з групай па выкліку. Пасля, як гэтыя... ну, самі разумеюць хто склалі пратакол агляду месца здарэння, вярнуўся ў аддзел, а праз некаторы час мяне накіравалі сюды дзяжурных. Хутка зменяць.

— Той табурэт... Ён там ад пачатку ляжаў?

— Точно! Ніхто нічога не кранаў. Адно што цела выцягнулі з пятлі і павезлі ў морг. А так — усё на сваіх месцах.

Чахончык падзякаваў міліцыянту і вярнуўся ў дом. Ён спыніўся каля стала і ўважліва паглядзеў на бутэлькі з-пад “Беларускага бальзаму”. Адна стаяла на краі стала, другая ляжала амаль пасярэдзіне. Больш на стала нічога не было.

“Ну так, пітво ён смактаў з рыльца... — адзначыў капітан. — М-да, калі так, дык пэўна меў вялікі досвед ужывання падобных рэчаў. Хоць такія людзі звычайна нешта маюць занюхаць, няхай сабе і чыста сімвалічна. Ды хоць цукерку якую... А тут — анічога”.

Яшчэ большае здзіўленне выклікала ў яго вяроўка. Была яна даволі тоўстая, яўна для гаспадарчага

ўжытку. Такімі на простых дачах амаль не карысталіся, бралі больш тонкія. Да таго ж увагу капітана прыцягнуў вузел на пятлі. Ён быў незвычайны, вельмі падобны да тых, якія сам Чахончык вучыўся вязаць у трэніровачных летніках на Каўказе, калі захапляўся горным турызмам.

“Трэба будзе распытаць пра мінулае таго Астроўскага. Ці займаўся ён турызмам? Бо вязалася тое яўна знаўцам справы. Да таго ж... Стоп!”

Чахончык амаль бегам вярнуўся на ганак.

— Вяроўку дакладна ніхто не кранаў? — нервова спытаў ён дзяжурнага.

— Ну як ніхто не кранаў? Калі труп з пятлі выцягвалі, напэўна ж краналі...

— Я не пра тое! Пятля на той жа вышыні знаходзіцца, як і тады, калі ў ёй нябожчык вісеў?

— Здаецца, на той жа. Яго выцягнулі і пакінулі вяроўку так, як яна і была. А што такое?

— Ды нічога, — прамармытаў Чахончык і вярнуўся ў пакой.

“Ха, нешта тут зусім не сыходзіцца адно з адным. Зараз ад пятлі да бэлькі сантыметраў з трыццаць. Цікава, а якога ж росту быў той Астроўскі? Калі ніжэй за мяне, то бок каля метра шасцідзiesiąці пяці, дык ягонаы ногі былі над падлогай у якіх пяці-васьмі сантыметрах. Калі ж ягоны рост большы, дык... Дык навошта яму быў той табурэт?! Каб задушыцца, ён мусіў падгінаць калені. І вы мне будзеце даказваць, што да гэтага мог дапетрыць чалавек, які выпіў літр моцнага напою? Прабачце...”

Чахончык правай рукой узяўся за пятлю і злёгка пацягнуў вяроўку на сябе. На ягонае здзіўленне, вяроўка паслухмяна, перакруціўшыся праз бэльку, пайшла ўніз. Яе канец быў завязаны на парэнчах лесвіцы, што вяла на другі паверх, але слабiна была

такая, што капітан лёгка выцягнуў вяроўку так, каб пятля спынілася недзе на паўметры ад падлогі.

— І пасля гэтага мне нехта будзе казаць, што вяроўку ніхто не кранаў? — прамармытаў ён і акуратна вярнуў пятлю на ранейшую вышыню.

“Калі тут нехта і працаваў, дык, прынамсі, вельмі неахайна. Па ўсім відаць, што на хуткую руку. Занадта шмат несупадзенняў. Астроўскаму, каб задушыцца, неабходна было ледзь не на карачкі апусціцца. З іншага боку, калі ён быў п’яны, мог і проста паваліцца. Тады пры чым тут табурэт? Ягоная роля яўна з іншай п’есы. Не мог Астроўскі, амаль лежачы, адштурхуць табурэт так, каб той адляцеў на два метры. Да таго ж, калі ён здолеў скруціць такі адмысловы вузел, павінен быў і вяроўку на бэльцы адпаведна прымацаваць, каб яна не выцягнулася. М-да, суцэльны рэбус...”

Ён прысеў за стол, выцягнуў блакнот і занатаваў у ім усё, што пабачыў. Зразумела, пазбягаючы ўсіх уласных здагадак, пасля чаго выйшаў на вуліцу.

— Ну што, усё ў парадку? — пацікавіўся дзяжурны.

— Ну так, — агледзеўся па баках Чахончык. — Значыць, вісеў у пятлі?

— Ага! Мы як толькі ўвайшлі, адразу ж яго і пабачылі. Вісеў, ногі выцягнуўшы.

— Не стаяў — вісеў? — удакладніў капітан.

— Вісеў сантыметрах у пяці ад палогі. Бо каб стаяў — як бы тады задушыўся? Толькі калі б склаўся ў каленках.

— А што, быў на тое здатны?

— Ды хто ж іх, п’яных, ведае? — ледзь не зарагатаў міліцыянт. — У такім стане што заўгодна могуць учудзіць!

— І то праўда, — пагадзіўся капітан. — Могуць што заўгодна... А вы калі сюды ўчора прыехалі?

— Ды амаль зранку, недзе а палове дванацатай. Ад ягоных сяброў, я так разумею, быў выклік. Усёй групай і прыехалі.

— Пратакол вы складалі?

— Не, тыя, што потым прыехалі, сказалі, што бяруць справу сабе. Ну і развярнулі нас.

— А што ваш эксперт казаў?

— Ну што ён казаў? Самагубства — казаў, удавіўся недзе а шостаі-сёмай раніцы, больш нічога. А што можна было казаць, як яго гэтыя ў цывільным ледзь не выставілі за парог?

— Астроўскі п'яны быў?

— Ён цяпер ужо нічога не скажа, — хітнуў галавой міліцыянт. — Але ж дзве пустыя пляшкі на сталі. Цвярозым па гэтым застацца складана. Ай, што й казаць — дурная смерць...

— Дурная... — пагадзіўся Чахончык.

Ён пастаяў яшчэ колькі імгненняў, потым развітаўся з дзяжурным і пакрочыў да суседняга ўчастка, да дамкі, у якім жыла суседка Астроўскага. Бабуля Цімафееўна корпалася ля клумбы з восеньскімі кветкамі.

Чахончык прывітаўся і на ўсялякі выпадак разгарнуў пасведчанне.

— Я ўсё ўжо вашым расказала, што бачыла! — выпаліла бабуля. — Больш анічога не бачыла, нічога не памятаю, нічога не ведаю.

— Дык я ж... — замяўся следчы. — Я з іншага падраздзялення. Мне трэба, каб вы мне расказалі. Работа такая, разумеце...

— Разумею! — Цімафееўна пачала казаць больш лагодна. — Пачытайце, што яны напісалі, і сабе перапішыце.

— Не атрымаецца. Яны з іншага міністэрства былі.

— Во, колькі тых міністэрстваў развялося! А ў

выніку ніхто не можа парадзіць, што рабіць. Заб'юць чалавека, а хто — не адшукаць.

— Такі парадак... — Чахончык моўчкі паказаў на старое крэсла, што стаяла каля клумбы. — Там патрэбныя іх паперы, у нас — нашыя.

— Сядайце! — пагадзілася старая. — Няма ў нагах праўды.

Капітан паклаў на калені блакнот і спытаў:

— Вы памятаеце, калі бачылі суседа ў пятніцу?

— Я ж тым казала: ён прыехаў каля дванаццаці дня. Быў адзін.

— У руках нешта меў?

— Дык... Што — у руках? А меў што звычайна, з чым на дачу ездзяць.

— Сумка, заплечнік? — удакладніў капітан.

— Валізка такая нейкая. Невялікая, пляскатая. Хіба кніжка якая ў такой змесціцца. А больш нічога і не было нібыта. Ай, не памятаю. Вочы старыя.

— А далей? Можа, да яго нехта заходзіў?

— Нікога не бачыла. Чула адно, як вокны адчыняліся. Таксама бачыла, як з майго боку задняе вакно ягонага дамка было адчыненае. Пазаўчора амаль па-летняму прыпакала, шкло бразгала.

“О! А пра вокны ў тых паперах нічога не было. Забылася ім сказаць ці?..”

— А ў прыцемках я выйшла... ну, у туалет. Дык заўважыла, што ў іхнім дамку святла няма. Акно ж — адчыненае, як і раней. Падумала: ці то ён паспаць сюды прыехаў, ці што? Раней яны там пры святле ледзь не да світанку сядзелі...

— Часта сюды людзі прыязджалі?

— А чаму не? Бачыла, што чалавек ён таварыскі. Прыязджалі, мяса смажылі, гутарылі, смяліся. Многа каго было.

— Скажыце, а вы можаце паверыць, што ён

здольны быў задушыцца?

— Ну... Як... Вось што скажу: у чужыя жыцці не хачу залазіць. Не мая справа — мог ён ці не мог. Усё ў жыцці залежыць ад таго, як што павернецца. Вось тут гэтак во павярнулася. А чаму — сам ён ужо і не патлумачыць. А іншы хто — і пагатоў!

Чохончык падзякаваў старой і развітаўся, павольна пакрочыў да машыны, разумеючы, што лагічная карціна здарэння па-ранейшаму аніяк не вымалёўвалася.

— Што, капітан? Едзем? — спытаў яго Фёдаравіч.
— Ці яшчэ капаць будзеш?

— Пасля гэтых гэбістых — што тут яшчэ накапаеш? — адказаў Чохончык. — Версія жалезная маецца. І зрушыць яе наўрад ці магчыма.

— Думаеш? Ну тады я табе адну штуку зараз пакажу. Ты пакуль вынохваў, я меў час. Пахадзіў тут наўкола, паглядзеў. Вось тут за дубам цікавыя слядочкі маюцца. Свежыя. Гарантую: матацыкл, замежны. Хадзем?

Яны прайшлі літаральна некалькі метраў, як Чохончык і сам заўважыў на зямлі каля дуба даволі выразныя адбіткі колаў. На ўсялякі выпадак ён зрабіў пару здымкаў на мабільны тэлефон.

— Дзякуй, Фёдаравіч. Табе б не вадзілай, а следаком працаваць. Вока вострае.

— Мне ўласнай баранкі хопіць. А ганяцца за падшыванцамі — імпэту ўжо няма. Ты з адваротнага боку на хату глядзеў?

— Хачу туды схадзіць. Старая казалася, што ўвечары Астроўскі нібыта вокны паадчыняў.

— Схадзі, — пагадзіўся Фёдаравіч. — Панюхай. Там яўна пахне чужым, можаш мне паверыць.

Чохончык вярнуўся за плот, які акаляў дачны ўчастак, прайшоў за дом Астроўскага і спыніўся.

Першае, што прыцягнула ягоную ўвагу, было зачыненае акно — адзінае, што выходзіла на гэты бок будынку і глядзела на суседнюю хатку. Ён патузаў раму, але акно не адчынілася. Потым ягоны позірк упаў уніз. І тады следчы ўбачыў выразны адбітак падэшвы, які месціўся на сырой зямлі каля самага падмурку дома, а таксама цёмныя брудныя плямы зямлі ўжо непасрэдна на сцяне.

“Ну і нахалеры было тут караскацца, калі ў акно можна заскочыць проста з зямлі?” — падумаў капітан і таксама зрабіў некалькі здымкаў.

— Сакалінае вока, Фёдаравіч! — сказаў ён, калі сеў у машыну. — Зачот! Я, магчыма, і не пайшоў бы туды, калі б не ты.

— Досвед вялікі працы з такімі, як вы, — адказаў вадзіцель. — Толькі раю табе: здымачкі гэтыя ты прыхавай недзе ў надзейным месцы.

— Гэта чаму ж так?

— А вось чаму, — Фёдаравіч выруліў на галоўную вуліцу. — Пах тут стаіць, разумееш? Не тым тут пахне. Не нашымі.

— Загадкамі кажаш?

— Чаму — загадкамі, капітан? На маю думку, усё зразумела. Калі тут калегі з гэбэ таўкліся, якія могуць быць загадкі? Тут усё зразумела, як глыток вады.

— Што ты хочаш сказаць? — не зразумеў Чахончык.

— А тое, што версія выпадку ўжо мелася жалезная. Загадзя. І іншай быць не можа, колькі б ты тут капытамі зямлю не рыў.

Чахончык змаўчаў. І больш па дарозе назад яны не закраналі гэтае здарэнне...

ЖЖ-блог карыстальніка khutki_gonchu, 4 верасня, 21:10.

khutki_gonchy write:

Часам здараюцца сітуацыі, калі нахлынае жаданне назаўсёды развітацца з прафесіяй. Гэта калі разумееш: што б ты не рабіў, якія б уласныя веды, досвед не прыкладаў дзеля таго, каб разабрацца ў сітуацыі, раптам адчуваеш: перад табой — сцяна. І прабіць яе аніяк немагчыма. І вось тады ўзнікае жаданне плюнуць на ўсё і перакваліфікавацца, скажам, у дворніка. Праца ёсць заўжды, а дурныя пытанні, калі і ўзнікаюць, вырашаюцца вельмі проста: махай сабе мяцёлкай і ні пра што не думай.

Nachnaja_zorka write:

У цябе нешта здарылася?

khutki_gonchy write:

Дурная сітуацыя, прабач. Зрэшты, не першая ў практыцы. Але такое адчуванне, што працяг можа быць паскудны.

Nachnaja_zorka write:

Чым табе я магу дапамагчы?

Jo-lupen write:

Стары, сербані грамаў 200 нармальнага напою, паспі — і з ранку ўсё будзе ў парадку. Ці не ў першы раз? Я ж вас, мянтоў, ведаю.

khutki_gonchy write:

Гэтым разам не той выпадак. Здаецца, мне давядзецца адпісвацца пра тое, чаго не было.

Abshar write:

От жы ж блін! Усе газеты краіны пішуць пра тое, чаго не было і чаго няма, а табе — слабо?

khutki_gonchy write:

Ведаеш, мне сабе лягчэй схлусіць, чым, скажам, табе. Ты ж мяне не першы год ведаеш.

Nachnaja_zorka write:

Таму ты дагэтуль, прабач, у капітанах і ходзіш. А мог бы ўжо і дзве вялікія зоркі мець на пагонах.

Слухай, калі што — прыязджай.

Zly_dzien write:

Такія да падпалкоўнікаў не дажываюць. Жадных шанцаў. Запланаваная адбракоўка!

Abshar write:

Што, нах, за смурод уціснуўся? Ёпт...

Zly_dzien write:

Хе-хе... Чыя б карова мычала...

khutki_gonchy write:

Сябры! Позна ўжо. Я насамрэч стаміўся, а заўтра дзень не абяцае палёгкі. У тых, хто смярдзіць, таксама свая праца, свой заробак. Дабранач!

Nachnaja_zorka write:

Тэлефон мой ты ведаеш...

Jo-lupen write:

Мой — таксама. Трымайся!

Zly_dzien write:

Твой тэлефон, гончы, таксама мне вядомы. Глядзі, не перапрацуй. Неспакойнай табе ночы!

khutki_gonchy write:

Твой будзільнік спазняецца...

— Ну што там? — падпалкоўнік Зайчык прывітаў капітана так, нібыта здарэнне на лецішчы прыносіла яму боль як не раўнуючы патрушчаны карыесам карэнны зуб. — Спадзяюся, там усё зразумела?

Не чакаючы запрашэння, Чахончык прысеў за стол.

— Збольшага, яно, канешне ж, так... — следчы вытрымаў паўзу. — Вось, напісаў так, як вы прасілі. Што да іншага... Маюцца нюансы...

— Слухай, ты мяне сваімі нюансамі ўжо дастаў! — з месца падвысіў голас падпалкоўнік. — У цябе што не справа, дык заўсёды нейкія нюансы вылазяць! Што гэтым разам?

— Ну, як сказаць... У тых, з гэбэ, на паперы ўсё нібыта ладна выглядае. Настолькі ладна, быццам яны тое напісалі яшчэ да таго, як усё й адбылося.

— Ну ты!.. Прытрымай язык. Ці не разумееш, што і як тут закручана? Я ж табе сказаў: фармальна ўсё зрабіць! А ты, як я разумею, пачаў капаць?

— Ну, капнуў разок, неглыбока, што зробіш? І тут пасыпалася... Не ўмею я па-іншаму, Сяргей Іванавіч! Вы ж самі некалі мяне вучылі: шукаць карані.

— Даўно тое было, — пачухаў патыліцу Зайчык. — І часы былі іншыя. Калі мы яшчэ маглі дазволіць сабе нейкую самастойнасць. То бок — працаваць па сумленню. А сёння мусім лавіраваць. Ажно так, што і не да працы ўжо. Так сказаць, прыстасоўваць уласны досвед да рэчаіснасці.

— Вось тое я ўчора і паспрабаваў, — прамармытаў Чахончык.

— І што атрымалася, ну?!

— Не складаецца той пазл, аднак...

— А калі падрабязней?

— Калі падрабязней, дык гэбэшны пратакол не зусім, так бы мовіць, адпавядае рэчаіснасці. Інакш кажучы, на паперы ўсё гладка, а на справе — кіслая аладка...

— Блін, ты, значыць, нешта такое раскапаў, — выскачыў з-за стала Зайчык. — Я так і ведаў! Ну і навошта, скажы?! Я ж цябе па-добраму папярэдзіў: не лезь глыбока!

— Сяргей Іванавіч! — павольна пачаў тлумачыць Чахончык. — Ці быў у стане чалавек пасля літру выпітай саракаградуснай ускараскацца на табурэт і сунуць галаву ў пятлю? А? Вельмі сумняваюся. Ці мог ён звязаць на вяроўцы адмысловы вузел для пятлі, калі ніколі, падазраю, не займаўся элементарным турызмам, не кажучы ўжо пра альпінізм? Як ён мог

задушыцца, калі практычна роўна на падлозе стаяў? І хто пасля гэтага акно ў доме зачыніў знутры, калі пад гэтым акном апынуліся брудныя сляды ад абутку, якіх я ў хаце не заўважыў? Не кажучы ўжо пра адбіткі матацыклетных шын каля самага дому.

Зайчык нервова хадзіў туды і назад уздоўж стала.

— Усё? — ледзь не сарваўся ён у крык. — Ці нешта яшчэ?

— Ёсць і яшчэ, — пагадзіўся Чахончык. — Матыў. Чалавек вярнуўся з адпачынку, паехаў на лецішча, напярэдадні дамовіўшыся з сябрамі пра паход у кіно. На працы не быў, ні з кім асабліва не паспеў сустрэцца-пагутарыць. І раптам лезе ў пятлю. З-за чаго, цікава? З якой прычыны?

Зайчык сеў за стол, моўчкі пакруціў у руках аловак і сказаў:

— А вось высветліць гэта я патрабаваў бы ад цябе ў самую апошнюю чаргу...

Твар Чахончыка выцягнуўся.

— Не зразумеў, таварыш падпалкоўнік...

— Андрусь, скажу табе шчыра. Калі б не асоба самагабцы і не тое, што гэтым здарэннем апякаецца гэбэ, калі б справай займаліся толькі мы, я цябе, бадай, нічым бы не абмяжоўваў. І ты зрабіў бы сваю працу так, як ты гэта здольны зрабіць. Аднак сітуацыя прынцыпова іншая. Нам па сутнасці далі зразумець, што мы тут — людзі калі не апошнія, дык, прынамсі, збоку. І ўсё за нас ужо вырашылі. І нам застаецца толькі чыста фармальна аформіць тое здарэнне.

— Як яго можна афармляць фармальна, калі многае адно з адным аніяк не танчыць, Сяргей Іванавіч?! — ускочыў Чахончык. — Калі факты з іхняга пратаколу проста ў ніякія дзверы не лезуць?

— Капітан, што ў цябе куды не лезе? Дык націсні

мацней, смятанкай падмаж, і ўсё пралезе як мае быць!

— Я ўжо сказаў, што. А вось яшчэ: сведчанні экспертаў. Той, з раёну, сказаў, што Астроўскі палез у пятлю каля шостай-сёмай раніцы. Гэбэшныя пазначылі ў сваіх паперах, што ўдавіўся ён каля першай уначы. Адкуль такая розніца? Няўжо Астроўскі сядзеў за сталом, глядзеў на два паўлітровікі і чакаў, калі настане спрыяльны час ускараскацца на табурэт? Гэта, ведаеце, нешта з галіны ненавуковай фантастыкі...

Зайчык не знайшоў, што адказаць. Спыніўся пад партрэтам, павольна расшпіліў кіцель.

— І што ты збіраешся, Андрусь, далей рабіць? Бо я адчуваю, што спыніцца ты не можаш. Я, канешне, магу загадаць табе з'ехаць на вёску, забыцца на тых паперы — і канец з тым! Але ж, блін, ведаючы цябе...

— Ды паглядзіце вы нарэшце мой пратакол. Нармальны такі пратакол атрымаўся, вам спадабаецца.

— Не, ты скажы мне, што збіраешся рабіць далей, не для пратаколу?

— Па-першае, — адказаў Чохончык, — планую сустрэцца з жонкай Астроўскага, ягонымі сябрамі, якія першымі патрапілі ў дом. Па-другое, чаму ў пратаколе гэбэ не згадваюцца расшыфроўкі уваходзячых і зыходзячых званкоў з ягонага мабільніка? Магчыма, у гэтым і ёсць разгадка здарэння?

— Сам на тое ўвагу звярнуў... — заўважыў падпалкоўнік. — Але, яшчэ раз кажу: не нашага розуму справа. Тут, цалкам, магчыма, не толькі гэбэ дзейнічае. Можа, яшчэ якая сілавая структура, пра якую я, блін, падпалкоўнік міліцыі, нават не ведаю! Іх цяпер столькі напладзілася... Во, да чаго дакаціліся! І

ты можаш напароцца на такіх, хто раструшчыць цябе, як гарошыну якую, і не заўважыць. Мне б яшчэ год вытрымаць — і на пенсію, як мага далей ад гэтага вар'яцкага дому!

— Ну я тады... пайшоў?

— Ды рабі ты што хочаш! І толькі на ўласную ініцыятыву, бо загаду на гэта я табе не даваў, зразумеў? Загад быў адзін — працягваць адпачынак.

— Зразумеў, Сяргей Іванавіч.

Чохончык накіраваўся да дзвярэй і пачуў ззаду голас падпалкоўніка:

— Барані цябе Бог!

— І вам не хварэць, — адказаў капітан і выйшаў з кабінета.

Сустрэцца з жонкай памерлага і ягонымі сябрамі Чохончык дамовіўся ў кавярні. Паводле завядзёнкi, ён атабарыўся на верандзе недалёка ад ўваходу ў кавярню і паціху агледзеўся па баках. Суседзямі былі трое хлопцаў, які пілі піва і гучна гутарылі на футбольныя тэмы, стары, які бавіў час за чытаннем газеты, пара маладых, якія, паклаўшы на стол мабільнікі, нападўголас нешта абмяркоўвалі. Падазроных машын блізу кавярні Чохончык таксама не зафіксаваў, але пры гэтым разумеў, што Zly_dzien уначы зайшоў у ягоны ЖЖ яўна не выпадкова. А таму варта было пільнасці не губляць.

Хвілінаў праз дзесяць да ягонага століка наблізіліся тры чалавекі. Першага ён пазнаў адразу: апазіцыйны палітык Стольнікаў, кіраўнік грамадскага руху, у структуры якога не апошнім чалавекам працаваў Астроўскі. Побач была маладая жанчына з тварам, на якім літаральна адбіліся падзеі апошняга часу. Капітан здагадаўся: Астроўская. Трэцім быў моцна збіты, каржакаваты маладзён, які

знешне нагадваў ці не целаахоўніка. Аднак Чаховіч ведаў: Стольнікаў дэманстратыўна адмовіўся ад якой-небудзь асабістай аховы.

Чаховіч прывітаўся і запрасіў тройцу за стол.

— Наогул, аніякай ахвоты гутарыць з вамі не было, — з месца пачаў Стольнікаў. — Хоць бы таму, што вашыя высновы загадзя вядомыя.

— Вы ўмеете чытаць чужыя думкі? — пацікавіўся Чахончык.

— А што тут умець, калі вы самі думаць даўно адвучаныя? І робіце толькі тое, што вам загадаюць? — працягваў наязджаць палітык.

— І ўсё ж давайце паспрабуем. Як бачыце, мы тут без пратаколаў. Хоць бы таму, што ўсё ад мяне патрэбнае я ўжо напісаў і здаў кіраўніцтву.

— Ну дык навошта вы нас сюды запрасілі?! — ускінулася жанчына. — Каб яшчэ раз давесці нам, што ён сам у пятлю палез? Вы яго забілі, а цяпер і на нас пераклучыліся?!

Хлопцы за суседнім сталом спынілі гутарку і павярнулі галовы ў бок іх століка.

— Кава ці гарбата? — спытаў Чахончык. — За мой кошт.

— Дзякуй, сваіх хопіць, — адказаў Стольнікаў.

Павісла паўза. Капітан уважліва глядзеў у твары сваіх суразмоўцаў, у той час як усе яны адводзілі ад яго вочы.

— Я быў на месцы здарэння, — пачаў ён.

Паўза працягвалася, нібыта яго не пачулі, і Чахончык зразумеў: каб гутарка пачалася, ён павінен яе ініцыяваць.

— Спадарыня Святлана, а чаму вы паехалі на лецішча?

— Мы дамовіліся сазваніцца ад самага ранку. У суботу, каб узгадніць планы на вечар. Тэлефон не

адказваў дзве гадзіны, таму мы ўтрох вырашылі паехаць.

— Але ж такое часта здараецца: тэлефон у адным месцы, гаспадар нечым займаецца ў іншым і не чуе званка...

— Ён сам павінен быў пазваніць, — зноў ледзь не сарвалася на крык жанчына. — Сам, разумееце?! А калі ён абяцаў нешта, дык заўсёды рабіў, нічога не забываў!

— Добра, добра... — паспрабаваў супакоіць яе Чахончык. — Але, прабачце, патлумачце вы мне, чаму вы ўсё ж паехалі ўтрох? То бок: муж не адказвае на тэлефанаванне жонкі, але яна едзе не адна, а разам з — па вялікаму рахунку — староннім чалавекам?

— Ён не быў мне чалавекам староннім, — ледзь не праз зубы працадзіў Стольнікаў. — Мы працавалі разам.

— Яшчэ раз прабачце, — прамовіў капітан. — Цяпер разумею.

Ён, крыху нахіліўшы галаву, кінуў позірк у бок століка з парай маладых. Тыя замілавана глядзелі адно на аднаго і маўчалі. Іх мабільныя тэлефоны ляжалі побач.

— Калі можна, я нешта пазначу для сябе на паперы, — сказаў Чахончык, дастаў з сумкі блакнот і напісаў у ім наступнае: “Мяркуючы па ўсім, нас слухаюць. Пастарайцеся казаць так, каб я мог вас разумець, бо на лецішчы мяне шмат што здзівіла”.

Капітан перадаў блакнот Астроўскай і спытаў:

— Вось прыкладная храналогія таго, як усё адбывалася з вечара ў пятніцу. Зірніце, тут усё правільна згадана?

Тая прачытала напісанае, перадала блакнот Стольнікаву, той сунуў яго каржакаватаму.

— Усё правільна, — нарэшце адказала Астроўская.

— Якая прычына скіравала яго на лецішча?

— Ён сказаў, што атрымаў заданне прадумаць нейкі новы праект. А таму павінен пабыць сам-насам, каб ніхто не перашкаджаў.

— Ён так заўсёды рабіў, — патлумачыў каржакаваты. — А потым прыходзіў з ідэяй, якую выносіў на абмеркаванне.

— А як жа, спадарыня Святлана, так здарылася, што ён паехаў на лецішча з начоўкай, не маючы з сабой хоць бы пары бутэрбродаў? — пацікавіўся Чахончык.

— Ён меў сабойку. А яшчэ ўзяў свой...

— Ці не пайсці нам прагуляцца? — перарваў яе Стольнікаў і першы падняўся з-за стала. Капітан зразумеў, што далейшае суседзям па кавярні чужо было зусім не абавязкова.

Яны вышлі з-пад тэрасы і пакрочылі па вуліцы: Чахончык паміж Астроўскай і Стольнікавым, каржакаваты крочыў крыху заду. Пара маладых засталася за сваім столікам, аднак капітан зразумеў: хутчэй за ўсё, назіранне за імі працягвалі іншыя людзі.

— У яго быў з сабой ноўтбук, — раптам прашаптала Святлана. — Калі мы ўвайшлі ў дом, пабачылі яго ў пятлі...

Яна закрыла далонямі твар і пачала плакаць. Стольнікаў узяў яе пад локаць і сказаў:

— Выклікалі міліцыю. Але ні сабойкі, ні ноўтбука, ні сумкі, у якой ён тое нёс, не знайшлі.

— У той сумцы маглі змясціцца дзве паўлітровыя бутэлькі? — пацікавіўся Чахончык.

— Дзе там?! Толькі камп'ютар ды скрутак бутэрбродаў, — патлумачыў палітык і спыніўся. — Нас пра гэта ніхто з вашых не распытваў.

— Вы можаце мне не верыць, але... — Чахончык сумяўся. — Для мяне ва ўсёй гэтай гісторыі яшчэ шмат чаго незразумелага. Паўтару яшчэ раз: афіцыйна я ўскладзенае на мяне заданне выканаў. Але працягваю займацца гэтай справай. Так бы мовіць — на ўласную ініцыятыву.

— Разумею, — адказаў Стольнікаў. — Але цалкам давяраць вам не магу. Таму і надалей буду адказваць як паводле пратаколу.

— І я вас разумею, — згадзіўся капітан. — Па пратаколу дык па пратаколу... Астроўскі выпіваў?

— У нас дома для гасцей заўсёды нешта было, — адазвалася Астроўская, калі яны нетаропка пакрочылі далей. — Але гэта былі добрыя, нятаньныя напоі. Ён мог выпіць за вечар грамаў з пяцьдзесят віскі, добрай гарэлкі, але не больш. Не больш!

— Во як?! — здзівіўся Чахончык. — Адкуль жа на лецішчы ўзяўся літр бальзаму?

— А вось вы і здагадайцеся, капітан, — з'едліва прамовіў Стольнікаў. — І ў чым ён данёс да лецішча гэтыя дзве пляшкі? І дзе іх набыў? Разгадаеце загадку — маёра дадуць.

— Маёра я павінен быў атрымаць яшчэ гады з чатыры таму, — адказаў Чахончык.

— І што ж сарвалася? Чаму зоркі на пагонах не памянліся?

— А здарылася так, што я разгадаў тады адну вельмі падобную загадку, — пацёр пад носам капітан. — Аднак мяне пра тое таксама ніхто не прасіў. Як і цяпер. Таму і пакацілася знічка з пагонаў. Такая вось справа...

— Ну, тады застаецца пажадаць вам поспехаў, — адказаў Стольнікаў. — Хоць... усім зразумела, што вінаватых не адшукаюць. Захаранка, Ганчар, Красоўскі, Завадскі, Чаркасава — ці мала прыкладаў?

— І вам не хварэць, — развітаўся Чахончык і пакрочыў далей сам.

“Халера, вось табе і яшчэ адзін нюансік!.. Значыць, у торбе быў ноўтбук. І перакусіць у Астроўскага з сабой было чаго. Аднак на месцы ані камп’ютара, ані бутэрбродаў. Добра, з камп’ютарам усё зразумела. А навошта сабойку зносіць? Ну, калі ўсё было ў адным пакунку, дык і схапілі разам. Калі так, дык тут усё становіцца на свае месцы. Спяшаліся. Камп’ютар быў патрэбны найперш. Трэба думаць, гэты дывайс пра сябе яшчэ нешта скажа. І, відаць, у самы бліжэйшы час...”

Капітан зірнуў на гадзіннік, крыху падумаў і рушыў у бок будынку, дзе размяшчаўся галаўны офіс мабільнага аператара. Па некаторых ранейшых справах ён там бываў неаднойчы, а таму добра ведаў, да каго трэба звяртацца па патрэбную інфармацыю.

— Добрай сувязі, Міхал Іванавіч! — прывітаўся ён, калі ўпэўнена адчыніў дзверы ў кабінет.

— Каго бачым! — пачуў Чахончык у адказ і паціснуў працягнутую яму руку.

Мажнога выгляду мужчыну, каўнер бялюткай кашулі якога яўна пераціскаў абавязковы для такой пасады гальштук, з’яўленне следчага, як было заўважна, не надта ўзрадавала. Ужо хоць бы таму, што яно вымагала патраціць пэўны час на не надта абавязковыя для яго клопаты.

— Што, зноў нялёгкая прыгнала? — спытаў Міхал Іванавіч, выціраючы ўжо не свежай насоўкай шырокі твар. — Чарговага тэлефоннага маньяка шукаем?

— Ды каб я ведаў, каго гэтым разам шукаць, — сарвалася з языка ў капітана. — Трэба адзін нумарок прабіць. Вечар мінулай пятніцы ды і ранак суботы, на ўсялякі выпадак.

Чахончык напісаў на картцы паперы нумар і працягнуў картку Міхалу Іванавічу. Той праз акулёры зірнуў на лічбы, пасля чаго прыадчыніў адну з тэчак, што ляжалі перад ім на сталё. Зрабіў ён гэта так, каб капітану не было відаць, што ляжыць у той тэчцы. Нешта зверыўшы з напісаным на паперцы, ён глыбока ўздыхнуў і амаль плюхнуўся ў крэсла. Крыху счакаўшы, жэстам запрасіў прысесці і следчага.

— Як з грыбамі сёлета, з рыбалкай? — спытаў Міхал Іванавіч, круцячы ў пальцах картку з нумарам тэлефону. Чахончык імгненна зразумеў, што прычына гэтак рэзка змяніць тэму гутаркі была і — вельмі істотная.

— Ды дзе ты тут вырвешся ў тыя грыбы! — тым не менш падхапіў ён новую тэму, у той жа час жэстам запрашаючы Міхала Іванавіча выйсці з кабінету. — Я ўжо не кажу пра рыбалку, бо туды менш чым на два дні і сэнсу няма выбірацца. А дзе тыя два вольныя дні адшукаеш?

— Дарэчы! — Міхал Іванавіч зразумеў прапанову капітана. — Праца — працай, але ж і яна не вечная, ці не так? Тут мы адну новенькую мадэль атрымалі, з навігатарам, як па грыбы ехаць — самае тое! Пайшлі пакажу.

І ён ледзь не сілком пацягнуў Чахончыка з кабінету. А ўжо на калідоры пачаў шаптаць:

— Капітан, блін! Добра, што ты нумар напісаў, а не назваў!

— Дык... нечаму ж вывучаны, — адказаў Чахончык. — Заўсёды лепш падстрахавацца. Гэбэ?

— А хто ж яшчэ?! З самага ранку пазванілі і сказалі: аніякіх звестак па ўваходзячых-зыходзячых з гэтага нумару катэгарычна анікому!

— Катэгарычна? Так і сказалі?

— Капітан, мне да пенсіі ўсяго нічога засталася.

Ты ж сам усё разумееш...

— Стараюся зразумець усіх, — прызнаўся Чахончык. — Але ж... Ведаеш, шмат калі не атрымліваецца.

— Ты на мяне не крыўдуй, — Міхал Іванавіч палез у кішэню за насоўкай. — Не магу, як бы не хацеў! Я ж іх ненавіджу! Яны і дзеда майго раскулачылі, і бацьку на пяць гадоў пасадзілі, бо таму “пашанцавала” ў палоне выжыць. У немцаў, бач, выжыў, а ў саветах на лесанарыхтоўках без рукі застаўся. А сын? Схапілі на акцыі, з універсітэту папёрлі... Даў бы я табе раздрукоўку ўсіх злучэнняў што да таго нумару, але яны даведаюцца. Я не баюся, што даведаюцца, — я ў гэтым упэўнены!

— Тым не менш мы мусім вярнуцца да цябе, — сказаў капітан. — А што табе адказаць мне, каб там пачулі, думаю, здагадаешся...

— Так, дык які табе нумар? — спытаў Міхал Іванавіч, калі замацаваў сваё цела ў крэсле. — Вось ён, паглядзім у базе... Ты, капітан, нічога не наблытаў?

— Што я мог наблытаць? — Чахончык, як толькі мог, надаў свайму голасу інтанацыю шчырага здзіўлення. — Вось жа напісана.

— Няма ў нас у базе такога нумару, — адказаў Міхал Іванавіч. — Быў некалі, але дамова на яго скасаваная. Так што альбо ты памыліўся, альбо табе біты нумар падсунулі. Як высветліш — заходзь, ні ў чым табе не адмовім, сам ведаеш!

— І табе не хварэць, Міхал Іванавіч! — сказаў Чахончык і ўжо ад дзвярэй адзначыў: — А новая мадэлька тэлефона і сапраўды такая... прыемная. Варта падумаць. А ўжо потым з ёй — ды па грыбы!

ЖЖ-блог карыстальніка khutki_gonchy, 5 верасня, 21:30.

khutki_gonchy write:

Заўважыў вось якую рэч: апошнім часам людзі ўсё больш зачыняюцца ва ўласнай шкарлупіне. Нехта можа сказаць: на гэта паўплывалі новыя тэхналогіі. Раней на лаўках людзі збіраліся, нешта абмяркоўвалі. Як з'явіліся тэлевізары, дык на прагляды цэлымі сем'ямі прыходзілі да суседзяў. А цяпер... Маеш камп'ютар — і перад табой адчынены ўвесь свет. І гутарыць, абмяркоўваць нешта, спрачацца, нават лаяцца можна, не адыходзячы ад стала. Адзіны хіб: дакрануцца да суразмоўцы немагчыма. А гэта часам так неабходна!

Nachnaja_zorka write:

У мяне такое адчуванне, што тэхнічны прагрэс неўзабаве прыдумае і нешта такое, каб можна было на адлегласці паціснуць адно аднаму руку.

Jo-lupen write:

Ці пацалавацца. Узасос! ☺

Zly_dzien write:

А патрахацца віртуальна вам яшчэ не хочацца?

Jo-lupen write:

Зноў быдла вылузалася!..

Zly_dzien write:

Што, не падабаецца? Дык няма чаго тут соплі распускаць! “Часам так неабходна дакрануцца”... Ай-вой! Кракадзілавая слёза следака-рамантыка...

Abshar write:

Гэтыя служывыя без запрашэння ў кожную дзірку цяпер лезуць. Працоўны дзень скончыўся, валі, троль, дамоў!

Zly_dzien write:

У мяне начная змена. Двайная аплата. Так што ўжо пацярпіце!

Nachnaja_zorka write:

Андрусь, а яго можна неяк адключыць? Дастаў ужо троль у пагонах!

khutki_gonchy write:

А навошта? Няхай тут будзе. З намі яму, відаць, куды цікавей, чым на якіх порна-сайтах. Дый карысці ад нас яму больш. Цалкам магчыма, што пачуе нешта разумнае, падвучыцца.

Zly_dzien write:

А то й сам вам нешта падкажу. Я ж чалавек добры...

Jo-lupen write:

Яно адразу відаць... Такія забіваюць з усмешкай на твары.

Zly_dzien write:

Супакойся, ты яшчэ толькі на падыходзе да спісаў. А пакуль не будзем скардзіцца на дэфіцыт зносінаў з людзьмі, як пра тое спадар следчы напісаў. Давайце, пагаворым па душах, ну!

Jo-lupen write:

Вось цяпер і я шкадую, што праз камп'ютар пакуль немагчыма даць табе па мордзе! А вельмі ж хочацца.

khutki_gonchy write:

Я вось пра што. Гэтыя электронныя дзённікі — сапраўды нешта незвычайнае. Запішаш нешта на камяні — той можа пабіцца. А папера — згарэць. Напішаш тут — напісанае застанецца ажно да таго часу, як будзе энергія сілкаваць камп'ютарныя сеткі. І нават калі нехта вельмі захоча, зліквідаваць напісанае практычна немагчыма. Згодны, Злы?

Zly_dzien write:

Нешта не зусім разумею, пра што ты, слядак...

khutki_gonchy write:

Ну і добра, што не разумееш. Бо калі твая разумелка спрацуе — магчыма, позна ўжо будзе!

Zly_dzien write:

Гэта ты мяне палохаеш? Ты?! Не, слядак, гэта табе самы час пачаць баяцца. Бо сунуў ты свой нос туды, куды ніхто цябе не прасіў. Гэтак лёгка не тое што без носа — без галавы застацца!

Nachnaja_zorka write:

Дзікась нейкая! Улез без дазволу ды яшчэ пагражае! Гончы, ты ж сам у стане вылічыць, хто табе пагражае.

Zly_dzien write:

Вылічыць можа. А вось дастаць — ніколі! Тым больш, што я магу табе нештачкі цікавае паведаміць.

khutki_gonchy write:

Напрыклад?

Zly_dzien write:

Кажуць, ты нейкім камп'ютарам зацікавіўся? Не турбуйся, ты яго не адшукаеш. А вось я ведаю, дзе ён і які ў ім цікавы файллік маецца.

Abshar write:

Гончы, думаю, табе варта забаніць гэтага тыпа, каб ніколі больш не чытаць ягонае трызненне.

khutki_gonchy write:

Не, не трэба. Няхай злівае тое, на што яму начальства дазвол дало.

Zly_dzien write:

Ага, дазволіла... Дык вось, слядак, можаш пахаваць сваю версію. Мы тут ні пры чым. І камп'ютар той шукай у тых, хто першы прыехаў і бутэлькі падкінуў. І бутэроброды з'еў, гы!

khutki_gonchy write:

Вельмі цікавая версія. Я б ніколі не здагадаўся.

Zly_dzien write:

А то!.. І файллік там быў з пазначанай сумай у 300 тысяч еўра. Як падзяліць гэтыя грошы, што прыйшлі на барацьбу з крывавым рэжымам, бедны журналіст і

ламаў галаву аж да ночы. І такі — зламаў!

Jo-lupen write:

Гончы, ды разводзіць ён цябе, ёжыку зразумела!
Самі яны ўсё зрабілі, а табе тухлую версію падсоўваюць!

Zly_dzien write:

Можа, табе яшчэ й СМС-кі скінуць, каб ты пабачыў, як ён дзяліў гэтыя грошы паміж саратнікамі па барацьбе? Зусім не на змаганне з рэжымам. Скажу табе: дрэнна ён дзяліў, вельмі дрэнна. Вось таму яго свае аператыўна і паправілі.

Nachnaja_zorka write:

Не слухай яго! Рабі так, як лічыш патрэбным. Гэта ж яўны развод, яны такое ўжо неаднойчы рабілі.

khutki_gonchy write:

Не хвалойся за мяне, Зорка! Ён можа кінуць мне якія заўгодна паведамленні. Таму што ведае: праверыць іх сапраўднасць я аніяк не змагу.

Jo-lupen write:

І што, ты думаеш, нават афіцыйны запыт аператару не дапаможа?

khutki_gonchy write:

Не будзь такі наіўны. Нават і спрабаваць не буду.

Zly_dzien write:

Але ж паспрабаваў! Пацалаваў клямку — і з гэтым дадому пасунуўся, хе!

Abshar write:

Я адключаюся. Не магу быць тут адначасова з такім мярзоццем. Бывайце!

Nachnaja_zorka write:

Я таксама спаць. Дабранач усім, апрача гэтага лайна. Каб ты ніколі не спаў!

Jo-lupen write:

Да заўтра!

Zly_dzien write:

300 тысяч, 300 тысяч еўра. Заснеш тут, як жа!

khutki_gonchy write:

Бедны! Гэты дакладна не засне. Добрай ночы, адключаюся!

З самага ранку капітан Андрэй Чахончык, паснедаўшы, зайшоў у Skype і адшукаў карыстальніка пад нікам balshaVik. Той быў у сетцы, аднак капітан не стаў з ім гутарыць, разумеючы, што нават у ягонай кватэры, нядаўна праверанай адпаведнай апаратурай, вушы ў сцен такі маглі быць. Таму ён надрукаваў прывітанне суразмоўцу, пазначыўшы, што гутарыць яны могуць толькі праз клавiятурy.

З карыстальнікам balshaVik яны былі знаёмыя з дзяцінства, аднак Чахончык турбаваў яго па службе надзвычай рэдка. balshaVik быў не апошнім чалавекам у структуры адной з апазіцыйных партый, аднак у іх існавала дамова не пераходзіць агульнапрынятыя нормы. balshaVik часам тлумачыў Чахончыку сутнасць некаторых працэсаў у апазіцыйным руху, даваў характарыстыкі пэўным людзям, што капітан прымаў да ведама, але пры гэтым амаль ніколі не выкарыстоўваў у працы.

Вось і гэтым разам Чахончык набраў на клавiятурy:

— Вітаю! У курсе здарэння з Астроўскім?

— Прывітанне! Канешне ж, ведаю! Бедны хлопец, я ведаў яго даволі добра. Разумны, чэсны, разважлівы.

— Ён мог мець адносіны да размеркавання выдзеленых паводле гранту грошай? — запытаўся Чахончык.

— Наколькі мне вядома, — напісаў у адказ balshaVik, — непасрэдна ў размеркаванні грошай ён ніколі не ўдзельнічаў. І непасрэднага доступу да іх

таксама не меў. Тым не менш мог кансультаваць слухнасьць размеркавання пэўных сум.

— 300 тысяч еўра — гэта вялікая сума? Як часта выдзяляюцца падобныя гранты? — пацікавіўся Чахончык.

— Андрэй, не такая ўжо й вялікая сума. Напярэдадні нейкіх выбараў, бывала, выдзяляліся і куды больш значныя сумы.

— Але ж нікога яшчэ не забівалі, — заўважыў следчы.

— Ну вось і ты ўпэўнены, што гэта не самагубства. Бо з чаго ён раптам?

— А ты не думаеш, што яго маглі... свае прыбраць? Скажам, сунуў нос не туды, не так грант той падзяліў, некага кінуў з грашыма?

— Ведаеш, у жыцці наогул нічога выключаць немагчыма, — счакаўшы нейкі час, напісаў у адказ balshaVik. — Але тут не такі выпадак. Я ведаю касіра Стольнікава, яны з Астроўскім блізка сябравалі, у іх ніякіх канфліктаў не назіралася. Астроўскі не грошы кантраляваў, ён вёў замежныя кантакты іх руху.

— Можа, некага тады адхіліў ад якой прывабнай дзелавой паездкі за мяжу, а той пакрыўдзіўся, кроў зайграла і...

— Не, такое выключаю, — адказаў balshaVik. — Такіх людзей у нас хутка ставяць на месца. А калі ўрок не спрацоўвае — наогул адсоўваюць ад такіх паездак.

— Дзяк, тады ў мяне ўсё! Да сувязі! — надрукаваў Чахончык і выключыў камп'ютар.

Ён прыйшоў на працу, з колькі гадзінаў перакладаў папкі з раней адкрытымі справамі, зрабіў некалькі тэлефонных званкоў, аднак праз увесь час яго не пакідала думка: 300 тысяч — гэта дробязь у выпадку звычайнага распілу грантавых грошай ці ўсё

ж такі нагода для забойства? Калі дробязь, дык чаму ж калегі Астроўскага па справе апынуліся каля цела першымі. Яны што — ведалі? Калі ж такая сума можа пацягнуць за сабой пэўныя радыкальныя чыны, дык чаму ж крайнім зрабіўся Астроўскі, які ад грошай звычайна знаходзіўся на значнай адлегласці?

Бліжэй да сярэдзіны дня ў ягоны кабінет зайшоў падпалкоўнік Зайчык. Спытаўся пра нейкія бягучыя рэчы, аднак Чахончык адразу заўважыў, што паводзіў сябе падпалкоўнік неяк дзіўнавата. Адчувалася, што яго нешта нервуе, нешта карціць яму сказаць, але ён не ведае, як і дзе. Аж нарэшце Зайчык не стрымаўся і сказаў:

— Ты, капітан, даўно нармальна абедаяў?

Чахончык задумаўся.

— Калі шчыра, дык добра і не памятаю. Звычайна піражкі нейкія, салацікі з кулінарыі на хуткую руку. Часу ж няма на абед! Начальства вунь штодня прыціскае, — усміхнуўся ён.

— Маю прапанову, — адказаў падпалкоўнік. — На якую гадзіну спыняю на цябе ціск і прапаную добра пад'есці ў якім казырным рэстаране. За мае грошы, — адразу супакоіў ён капітана, не даўшы яму задаць відавочнае пытанне.

— Ну тады... — адказаў Чахончык. — Адмовіцца ад такой прапановы — гэта значыць, паставіць уласную кар'еру пад тоўсты знак запытання.

— Тады — давай! Праз пяць хвілін каля машыны Фёдаравіча.

— Ёсць! — коратка адказаў капітан, хуценька згроб папкі з цякучкай са стала і схваў іх у сейфе. Роўна праз пяць хвілін ён ужо стаяў каля легкавіка.

— Ну вось, — зацягнуў звыклае Фёдаравіч, — зноў некуды трэба пёрціся. Не, пайду тралейбусам кіраваць. Адпрацаваў сваё — і да пабачэння! Ніхто і

нішто не прымусіць лішняю гадзіну надрывацца.

— Ты, Фёдаравіч, сёння, відаць, моцна надрываўся! — заўважыў Чахончык. — Самая далёкая ездка была, відаць, адсюль і да кіёска па цыгарэты для Зайчыка. І тое — пехам.

— Дык... — разгубіўся Фёдаравіч. — А бывае, што і а трэцяй ночы спаць кладзешся. І ў суме яно неяк даволі багата перапрацоўкі набягае.

Далей у сваіх развагах ён не пайшоў, таму што да машыны наблізіўся Зайчык.

— Куды едзем, таварыш падпалкоўнік? — спытаў Фёдаравіч, але адказ начальніка паставіў яго, як здалося, у складаную сітуацыю.

— Ты ведаеш, Фёдаравіч, такі рэстаран, дзе, па-першае, ціха; па-другое, смачная кухня, па-трэцяе, не вельмі дорага? — паставіў задачу Зайчык.

Фёдаравіч прысвіснуў і задумаўся.

— Ну, ёсць увогуле такое месца, — нарэшце адказаў ён. — Сапраўды, там ціха, асобныя кабінэцікі. Па-другое, гатуюць — пальчыкі аблізаць. Але ж... Зарплату за тыдзень напэўна там так ці іначай пакінеце. Гэта калі без асаблівага разгуляева.

— Едзем, — кінуў Зайчык і першы сеў у машыну.

У рэстаране сапраўды было ціха. Далёкім фонам аднекуль стрымана гучала джазавае фартэпіяна і, што найбольш істотна, у зале не было чуваць ані водгаласу з кухні. Вывучаны афіцыянт сталага ўзросту запрасіў іх у асобны кабінет на чатырох, запэўніўшы, што тут ім будзе зручней за ўсё. Ненавязліва прапанаваў ім лепшае з меню, да гэтага — бутэлечку добрай, але недарагой гарэлкі, хутка прынёс халодныя закускі і пакінуў іх у спакоі ажно да часу, як будуць гатовыя біфштэкс. Зайчык сам узяўся наліць, што для яго, як адзначыў Чахончык, таксама было незвычайна.

— Для пачатку — за нашае здароўе, — сказаў падпалкоўнік, і яны чоркнуліся, паводле даўняй завяздзёнцы ў аддзеле, зірнуўшы адзін аднаму проста ў вочы.

Чохончык чакаў, як падпалкоўнік пачне казаць. Тое, што гэта быў далёка не звычайны абед, ён здагадаўся адразу. А вось пра што павінен быў казаць ягоны начальнік, капітан здагадацца не мог.

— Выключы мабільку, — прапанаваў Зайчык і тое ж самае зрабіў з уласным тэлефонам. — Гутарка такая, што чуць яе варта далёка не ўсім.

Пэўны час ён памаўчаў, потым яшчэ раз напоўніў кілішкі і гэтым разам прапанаваў выпіць моўчкі, без тосту. Чохончык напружыўся яшчэ больш. Ён адчуваў, што павінен хутка пачуць нешта вельмі важнае.

— Ну дык вось што, Андрусь... — пачаў падпалкоўнік. — Запрасіў я цябе невыпадкава. Працуем разам даўно, і я меў час пераканацца, хто ты такі і на што варты. Скажу сцісла: каб у мянтарні працавалі усе такія, як ты, у краіне быў бы поўны парадак. Тым не менш парадку мала. Ён ёсць, але ж толькі ў тэлевізары ды нашых справаздачах, там усё выдатна. А ў рэальнасці... Сам ведаеш, колькі разоў і на што нам даводзілася заплюшчваць вочы. Колькі і як часта бралі на лапу многія нашыя калегі. А хто не браў, той вышэй капітана і не ўздымаўся, ці не так?

— Я не браў, — адказаў Чохончык. — Таму што ніхто не даваў.

— Памыляешся, — спыніў яго падпалкоўнік. — Спрабавалі й цябе пару разоў купіць. Праз іншых калег. Але ў аддзеле даўно пагалоска гуляе: Чохончык, маўляў, — дзіўны мент. Не бярэ. А таму і звязвацца з табой не хацелі. А ты заўважыў: як толькі нейкая гучная справа, якую ты веў, пачынала раптам

разблытвацца, яе ў цябе забіралі?

— Было такое, — пагадзіўся капітан.

— І неадночы! Бо там патрабавалася спусціць справу на тармазах, добра яе пры гэтым падмазаўшы. А Чахончык — не бярэ! Такая вось бяда. Значыць, неабходна перадаць справу таму, хто больш лагодны.

— Сяргей Іванавіч, і вы бралі? — раптам спытаў Чахончык.

— Андрусь, а ты сумняваешся? Браў! І неаднойчы. Інакш сістэма мяне даўно б выплюнула. Працаваў бы дагэтуль у лепшым выпадку ўчастковым. Ці хутчэй проста начным сторажам у дзіцячым садку.

Ён зноў наліў у кілішкі гарэлку і прапанаваў:

— За нас, чэсных і не вельмі...

Афіцэры выпілі, закусілі, і ў гэты ж момант афіцыянт паставіў на стол талеркі з біфштэксамі. Пажадаўшы смачна есці, ціха знік у глыбіні залы.

— Здагадваешся, дзеля чаго я цябе запрасіў? — спытаў Зайчык.

Чахончык адмоўна паматляў галавой.

— Тады слухай... Ты цяпер палез туды, куды хадзіць табе ад самага пачатку я не раіў. Гэта надзвычай небяспечна. Тое, што журналіста прыбралі, а не сам ён у пельку палез, — усім зразумела. Тое, што зрабілі гэта неахайна, пакінуўшы мноства недарэчнасцяў, — гэта таксама зразумела: маўляў, сябручкі тое і пракруцілі, бо сапраўдныя прафесіяналы слядоў не пакідаюць. Незразумела ж вось што: хто былі яны, гэтыя спрактыкаваныя прафесіяналы?

— У вас жа падвязкі маюцца ці не ва ўсіх структурах, — заўважыў Чахончык.

— Маеш рацыю! — пагадзіўся падпалкоўнік. — Я і правёў пэўны зандаж. І выснова з гэтага атрымалася нярадасная: гэбэ — гэта ўсяго толькі нешта накшталт

даху, пад якім дзейнічае сілавая структура, назву і прыналежнасць якой у гэтай краіне ведаюць ад сілы чалавек з пяць. Ну — шэсць! Скажу табе больш: крыніцы ў гэбэ паведамлілі мне, што той прапакол, які ты чытаў, быў ім спушчаны зверху. Альбо знізу, з якога-небудзь пекла, не ведаю! Але ў гэбэ прывезлі гатовы тэкст. Хто яго пісаў, дзе — загадка! Ніхто сказаць не ў стане.

— То бок, у краіне дзейнічае структура, якая — так атрымліваецца — знаходзіцца па-за законам? — удакладніў Чахончык.

— Каб яшчэ закон хоць неяк дзейнічаў, — уздыхнуў Зайчык. — Андрусь! Кінь гэта. Ты на іх шляху — як маленькі каменчык пад колам пазадаражніка. А я не хачу, каб такія, як ты, сыходзілі з жыцця заўчасна. Ты нам яшчэ будзеш патрэбны.

Ці то сапраўды на Зайчыка падзейнічала гарэлка, ці то ён насамрэч не стрымаўся, аднак, сказаўшы “нам”, ён на імгненне спыніўся. Аднак потым, махнуўшы рукой, пачаў казаць далей.

— Вось што... Колькі б не казалі аб прадажнасці мянтоў, іншых сілавых структур, далёка не ўсё адпавядае праўдзе. Ва ўсіх гэтых структурах зберагліся яшчэ людзі, для якіх афіцэрская годнасць, сумленне, адказнасць за слова — не пусты гук. Іх няшмат, але яны ёсць. І той парадак у краіне, заведзены не зусім здаровай галавой выпадковага пустадомка, іх зусім не радуе. Андрусь, павер, ёсць людзі дастаткова высокага палёту, якія выдатна разумеюць розніцу паміж паняткамі дзяржава і ўлада. Якім сорамна, што яны прадстаўляюць уладу. І якія гатовыя паставіць на кон шмат, каб улада зрабілася іншай.

— А я і не сумняваўся, — заўважыў Чахончык. — Адно што ў нас не Афрыка. І вайсковыя перавароты

тут лейтэнанты не робяць.

— Зробяць генералы, — запэўніў Зайчык. — І такія ёсць, павер. Ёсць і лейтэнанты. Спадзяюся, што сярод капітанаў будзеш і ты.

— Я? — усхапіўся Чахончык. — Ну, не ведаю... Неяк я далёкі ад усяго гэтага.

— Ты значна бліжэй, чым думаеш, — заўважыў падпалкоўнік. — Ужо хоць бы таму, што чэсны.

— Вы мне прапануеце...

— Не! — адрэзаў Зайчык. — Гэта табе самому вырашаць, з кім быць. А прапаную я табе нешта зусім іншае.

Ён зноў наліў у кілішкі гарэлку, моўчкі прапанаваў выпіць і праз пэўную паўзу пачаў казаць.

— Праз мяне, і не аднаго мяне, як ты можаш здагадацца, праходзіла шмат інфармацыі, так бы мовіць, для службовага выкарыстання. А часам — і проста сакрэтнай, якая здабывалася адмысловымі шляхамі. Як ты мог ужо зразумець, людзі ў сілавых структурах, якія збераглі ў сабе годнасць, не маглі не адшукаць адзін аднаго. Так паступова склалася група не апошніх у гэтай краіне людзей, якія не прымаюць сённяшнія парадкі, якія гатовыя працаваць не на ўладу, а на дзяржаву.

Зайчык зрабіў невялікую паўзу, пасля чаго працягваў казаць.

— Нашы людзі ёсць ва ўсіх структурах, апрача, бадай, вось гэтых адмарожаных, якія і разабраліся з Астроўскім. У гэтых тармазы наогул адсутнічаюць. Яны, такое ўражанне, сядзяць на вызначаных месцах пасменна, гатовыя ў кожную секунду кінуцца туды, дзе ім скажуць, і зрабіць усё, што ім загадаюць. Гэта ўжо не людзі — зомбі. Ведаю, былі і такія распрацоўкі па падрыхтоўцы такіх вось людзедаў... Аднак такіх, як мы, усё ж крыху больш. І яшчэ шмат тых, хто

плюецца, аднак пакорліва выконвае брудныя загады. Забрудзіліся, канешне, па самае не магу, але не думаю, што незваротна. Дык вось...

Падпалкоўнік выліў рэшту гарэлкі ў кілішкі, зноў жа моўчкі запрасіў Чахончыка выпіць і сказаў:

— Я асабіста за апошнія гады набраў досыць кампрамату на многіх з ягомага атачэння. Мне, безумоўна, дапамагалі. Гэта нумары рахункаў, звесткі пра маёмасць тут і за мяжой, аб грашовых аперацыях... Карацей, хопіць не на адзін судовы працэс. Аднак, Андрусь, маю нядобрае прадчуванне. Здаецца, сярод нашай грамады крот такі завёўся. Ідзе пэўны зліў. Не думаю, што гэты крот мае шмат інфармацыі, але варта лепш загадзя перастрахавацца. І вось у гэтым сэнсе я хацеў ба разлічваць на цябе.

— Гэта пытанне ці прапанова? — спытаў капітан.
— Мне трэба адказаць зараз?

— Так, — адназначна пацвердзіў падпалкоўнік. — Менавіта адказаць і менавіта зараз. Таму што, прабач, у цябе выбару няма. Адмовішся — падвіснеш у паветры. І я не гарантую, што нашы людзі пасля таго, што ты даведаўся зашмат, не вырашаць, што ў выніку твайго “не” табе будзе лепш замаўчаць назаўсёды. Хоць я асабіста сказаў ім, што ў табе цалкам упэўнены... Ты ўжо прабач, што без цябе цябе ажаніў.

— Іванавіч, ты зрабіў... слухна, — адказаў Чахончык.

— Калі так, дык вось што далей...

Падпалкоўнік Зайчык расшпіліў кашулю, дастаў з кішэні блакнот і асадку, паклаў іх перад сабой.

— Зараз я напішу тут адрас сайту. Зберагаць дакументы ў наш час у арыгіналах неяк не выпадае, таму на гэтым сайце змешчана ўся сабраная інфармацыя, пра якую я табе сказаў. Памяць у цябе

выдатная, зірні на адрас і запомні пароль доступу. А паперку я зараз спалю. Запомніў?

— Так, — адказаў Чохончык, заплюшчыўшы вочы, каб добра запомніць адрас сайту і слова “zdrada95”, якое было паролем для адкрыцця інфармацыі.

Зайчык пстрыкнуў запальнічай, і аркушык паперы ператварыўся ў папальнічцы ў попел.

— Як са мной раптам што здарыцца, ты павінен будзеш зайсці на сайт, набраць пароль і адчыніць архіў, — патлумачыў падпалкоўнік. — Сайт зроблены такім чынам, што пасля разархівацыі ўся гэтая інфармацыя аўтаматычна патрапіць у сацыяльныя сеткі, на адрасы многіх айчынных і сусветных інфармацыйных агенцтваў. Гэта будзе падобна на выбух магутнай бомбы, страсяне не толькі Еўропу, але і многія іншыя краіны. Не выключаю, што дзёндзе падуць кабінеты міністраў, якія нібыта падтрымлівалі санкцыі супраць нашага рэжыму, але насамрэч тайна круцілі ягоныя фінансы. Ты запомніў адрас, пароль, ты гатовы ўзяць на сябе гэта?

— Сяргей Іванавіч, выбару ў мяне, як я цяпер разумею, няма, — адказаў Чохончык. — Я зраблю ўсё, пра што ты мне сказаў. Толькі каб гэта не так хутка адбылося. Я маю на ўвазе тваё... прабачце — вашае здароўе.

— Цяпер мяне гэта наогул не хвалюе. Таму што ўчора я атрымаў допіс на тэлефон, — патлумачыў Зайчык. — Допіс такі: “Панядзелак, 13-е. Благі дзень для прагулак перад сном”.

— І вы сёння таксама пойдзеце гуляць з сабакам? — спытаў капітан.

— Пайду! — рашуча адказаў падпалкоўнік. — Не хачу, каб некаму падалося, што я ўжо і гуляць па вечарах баюся. Хрэн ім у вочы, вось што! А ты памятай, пра што мы дамовіліся. І як што са мной

здарыцца — запускай архіў.

— Вельмі спадзяюся, што яны абмяжуюцца толькі пагрозамі...

— Э-э, Андрусь!.. Яны і генерала-міністра прыбралі, што ім нейкі падпалкоўнік! Яны, як драпежнікі, адчулі ўжо пах крыві, а таму іх цяпер нішто не спыніць, — заўважыў Зайчык. — Тым больш, яны ўбачылі, што за гэта ім нішто не пагражае. Пакуль не пагражае... І на заканчэнне. Сайт гэты — з хітрынкай. Акенца для ўводу пароля з'явіцца пасля таго, як націснеш кнопку “выдаліць інфармацыю”. Разлічана на тое, каб старонняга чалавека паставіць у тупік: навошта пароль для таго, каб знішчыць змест сайту?

— Сайт можна і проста заблакаваць, — заўважыў Чахончык.

— Марна! Заўсёды знойдуцца адмыслоўцы, якія прабуюць любыя блакіроўкі. А кожная спроба ўзламаць пароль прывядзе да аўтаматычнага запуску сайта. Вось так!..

Падпалкоўнік разлічыўся з афіцыянтам, яны выйшлі з рэстарану, наблізіліся да машыны. Фёдаравіч расчыніў дзверку, але падпалкоўнік не спяшаўся.

— А няблага мы пад'елі, так, капітан?

— Свята якое, таварыш падпалкоўнік? — пацікавіўся Фёдаравіч.

— Але, свята, — адказаў Зайчык. — Шкада, што вось так адзначыць такія святы атрымліваецца вельмі рэдка. Ты ў аддзел, капітан?

— Буду крыху пазней, — адказаў Чахончык. — Трэба яшчэ на вакзал падскочыць.

— Тады — бывай!

— Дзякуй за пачастунак, Сяргей Іванавіч! — адказаў капітан і пакрочыў убок станцыі метро.

Па дарозе ён уключыў мабільнік, набраў нумар Начной зоркі і пацікавіўся, ці будзе яна сёння ўвечары на сувязі. Атрымаўшы пацверджанне, ён паведаміў пра свае планы: пад'ехаць на вакзал, потым на працу, дзе спадзяваўся надоўга не затрымацца. Развітаўшыся з Начной зоркай, Чахончык даў нырца ў тунэль, які вёў да станцыі метро.

Ён сапраўды ехаў на вакзал, таму што менавіта там праз аўтаматычную камеру захоўвання яны час ад часу абменьваліся з Начной зоркай мілымі прэзентамі ці проста допісамі. Ім так было зручна: Начная зорка працавала непадалёку ад вакзала, і гэты від зносін яны ўжывалі, калі Чахончыку яўна свяціла затрымацца на працы ці не да світанку. Не прападаць жа было загадзя набытым для агульнай вячэры ласункам!

Каля ўваходу да аўтаматычных камер капітан выцягнуў з сумкі аркуш паперы, нешта напісаў на ім, адшукаў свабодную ячэйку і, пакінуўшы там аркуш паперы, зачыніў дзверку. Пасля чаго паехаў у аддзяленне.

Адтуль ён яшчэ раз перазваніў Начной зорцы і сказаў, што тая можа атрымаць ад яго прэзент, але не раней як праз два дні.

— Ты ж памятаеш: 521, а пасля — Б1937. Да сустрэчы сёння ў Сеціве, — яшчэ раз нагадаў ён.

У сваім кабінёце Чахончык яшчэ папрацаваў з бягучымі дакументамі, напісаў пару справаздач, зрабіў колькі тэлефанаванняў, а напрыканцы зазірнуў у пакой, дзе зберагаліся асабістыя справы супрацоўнікаў райаддзела. Маладая прапаршчык Ганна Мядзведка сустрэла Чахончыка прыязнай усмешкай.

— Чаму адна? — пацікавіўся капітан.

— Шэф ужо сышоў, — патлумачыла Ганна. — А ты чаго, Андрэй, да нас, такі рэдкі госць?

— Ганначка, — пачаў Чахончык. — Мы тут з мужыкамі паспрачаліся: якога году нараджэння Фёдаравіч? На кану пляшка кан'яку, між іншым. А калі я выйграю, дык з мяне табе — шакаладка.

— Любая? — удакладніла Ганна.

— Якая заўгодна! — пацвердзіў Андрэй.

— Зараз пабачыш, — Ганна пакорпалася ў жалезнай шафы і выцягнула адтуль асабістую справу Фёдаравіча. — Вось, трымай. Кузняцоў Арсен Фёдаравіч.

Чахончык разгарнуў тэчку, прабегся вачыма па тытульнай старонцы, перагарнуў пару аркушаў і адшукаў аўтабіяграфію.

“Так, пасля школы паступіў у ПТВ, адтуль пайшоў у войска. Служыў у спецпадраздзяленні марской пехоты... Ого! Узнагароджаны за паспяховае выкананне... Так... Прыняты на працу ў раённы адзел... на пасаду вадзіцеля спецаўтатранспарту... Блін, наскрозь — спец”.

— Ну што? — пацікавілася Ганна.

Чахончык расчаравана ўздыхнуў:

— Плакаў, здаецца, мой кан'ячок...

— Не ўгадаў?

— Так атрымліваецца... Слухай, а чаго Фёдаравіч вадзілай пажадаў працаваць? З ягоным досведам самы час операм пахаць. Не ведаеш часам?

— Чула, што са здароўем у яго нейкія праблемы, — адказала Ганна.

— У яго?! Ды ён жа мне сам казаў, што літр гарэлкі выжлукціць — яму не праблема, — здзівіўся капітан.

— Сказала, што чула, Андрэй. А якія там падрабязнасці — гэта ты ў яго самога выпытай.

— Дзякуй, — адказаў Чахончык і накіраваўся да

дзвярэй, аднак пачуў з-за спіны: — Але ад шакаладкі я не адмоўлюся, калі што...

“А я цяпер ад кан’ячку дакладна не адмовіўся б”, — падумаў капітан, зачыніў свай кабінет і накіраваўся дадому.

Там ён павячэраў, сеў за стол і, не ўключыўшы камп’ютар, пачаў разважаць.

“Такім чынам, адмысловы вузел на вяроўцы. Пракол ці свядомая спроба накіраваць следства на тупіковы шлях? Намякнуць, што Стольнікаў некалі турызмам займаўся? Прашу прабачэння, гэта — дурата. Пустыя пляшкі і балансаванне на табурэце... Зноў жа — адсутнасць логікі. Зачыненае некім акно на адваротным боку хаты, сляды ад падэшваў на падмурку, сляды матацыклетных шын пад дрэвам... Я не заўважыў, а Фёдаравіч быццам знарок носам мяне тыцнуў. Тая ж, здаецца, песня: усё занадта заўважна, каб тое зрабілі спецыялісты, нават вельмі спяшаючыся. Значыць, яшчэ адзін указальнік у бок тупіка. Што далей? А вось заўтра і відаць будзе...”

Чахончык запусціў камп’ютар, прабегся па апошніх зводках прэс-службы міністэрства, але не заўважыў там нейкіх надзвычайных навін. Пасля ён ўвайшоў на ўласную старонку ў ЖЖ, на нейкі час задумаўся і пачаў пісаць.

ЖЖ-блог карыстальніка khutki_gonchy, 6 верасня, 21:46.

khutki_gonchy write:

Што такое логіка? Гэта, на маю думку, такі працэс, калі адно выцякае з другога плаўна, абгрунтавана, паслядоўна. Таму, да прыкладу, Нёман цячэ лагічна. А вось каб спрасціць сітуацыю, замест якой звільстай рачулкі праразаюць прамую, як кол, канаву, і пускаюць ваду па ёй. І што адбываецца? А не жадае

вада текчы згодна з такой вось логікай! Яна пачынае падмываць берагі, рыць ямы, круціць віры. Яна хоча быць менавіта рэчкай, а не канавай. Яна жадае быць непадобнай, і вось у гэтым таксама прысутнічае логіка. А гэта значыць, што логіка не можа быць прамой ды ўзятай у некім зацверджанья на паперы берагі.

Jo-lupen write:

Прывітанне! На філасофію пацягнула? Давай-давай, пакуль тут яшчэ не засмярдзела...

khutki_gonchy write:

Ды так... Проста падумалася, што часта лёгка зразумелая справа якраз і церпіць на адсутнасць логікі. І на гэта можна проста купіцца.

Abshar write:

Слухай, Гончы! Ты яўна перапрацаваў. А сам жа нібыта ў адпачынку? Не разумею. Мо давай зараз да мяне, ёсць што паспрабаваць!

Jo-lupen write:

І я б далучыўся, але... На таблетках сяджу.

Abshar write:

Нелагічна! Вось ты які: адным сказам кампанію разваліў.

Zly_dzien write:

Здарова! Во, адзін ужо на таблетках. Другі хутка сап'ецца. А трэцяга ў адпачынак выгнаць не могуць. Бо выбары хутка, і капітана крымінальнага вышуку кінуць на вуліцы, каб хапаць дзяцей і старых.

Nachnaja_zorka write:

Прыпёрлася шчасце!..

Zly_dzien write:

Што так груба, дзевачка? Вас даўно рамянём не выходзілі? А то я лёгка магу даць урок-другі выхавання.

Nachnaja_zorka write:

Ты без дазволу лезеш ва ўсе дзіркі і пры гэтым яшчэ гаворыш пра выхаванне? Такія вось афіцэры цяпер у краіне...

Abshar write:

Ды які ён афіцэр? Так, служка на паблягушках...

Zly_dzien write:

Абшар, а ты не хочаш паразважаць на гэтую тэму дзе-небудзь у глухім лясочку? Там, куды людзі не ходзяць? Павясіш пару дзён, да дрэва прывязаны, і, думаю, зменіш сваё меркаванне. І ўжо сам будзем мне боты лізаць.

Jo-lupen write:

Не, прабачце, чытаць такое я не магу. Яны ўжо паўсюль! На такіх ніякіх таблетах не хопіць. Сыходжу, да лепшых часоў!..

Nachnaja_zorka write:

Мне таксама здаецца, што трэба будзе зачыняць сваю старонку. Не для таго я рабіла яе, каб па ёй брудныя рукі слізгалі.

khutki_gonchy write:

Чакай, Зорка! Ты ж бачыш, што ён прыйшоў сюды з адной мэтай: пасварыць нас. І што будзе, калі мы ўсе адсюль пойдзем? Дзе будзем сустракацца, дзяліцца думкамі, ідэямі, поглядамі? Тролі ў пагонах і дабіваюцца таго, каб мы засталіся адзіночкамі. Так што старайцеся не звяртаць на яго ўвагу. Атрымае новае заданне — знікне гэтак жа імкліва, як і з'явіўся.

Zly_dzien write:

Прыйдзе іншы. Нас шмат.

Abshar write:

Гэта нас значна больш, чым вы думаеце. І за ўсімі вам не ўсачыць.

Zly_dzien write:

А я думаю, што ў нас выдатна атрымліваецца. Што з таго, што вас шмат? І Ганчак памыляецца, што я

хачу вас пасварыць. Не-е!.. Мне наадварот выгадна, каб вы тут, у Сеціве, нам косці пераціралі, а не на Плошчы якой. Таму што вы ў Сеціве кожны паасобку, а вось на Плошчы — іншая справа. Хоць вас там і няшмат, але вы разам.

Nachnaja_zorka write:

Чаго гэта яго на шчырасць пацягнула, цікава?

khutki_gonchy write:

Таму што спрабуе лагічна разважаць. Толькі логіка ў яго свая, службовая. Ён прызнаецца, што нібыта палохавецца Плошчы. А насамрэч ён баіцца менавіта Сеціва. Бо Сеціва не ачапіць кардонамі, як тое можна зрабіць з Плошчай. І ў кроў тут не саб'еш, як там. І з людзей не паздзекуешся, бо цябе проста забаняць. Хоць, канешне ж, потым вылавіць і арыштаваць кожнага з нас можна, прыдумаўшы што заўгодна. Маўляў, глядзеў у манітор і ўсміхаўся, чым замінаў працы Белтэлекаму. Ці апладзіраваў прачытанаму і нецэнзурна выкаўваўся...

Zly_dzien write:

Дзякуй за выдатную падказку! Аднак з такімі поглядамі не быць табе, капітан, маёрам, не быць.

khutki_gonchy write:

Зорка, ты запамніла лічбы?

Nachnaja_zorka write:

Ты нешта для мяне там пакінуў...

khutki_gonchy write:

Самае дарагое, што маю.

Nachnaja_zorka write:

І гэта будзе безумоўным сюрпрызам?

khutki_gonchy write:

Так. Таму што я люблю цябе.

Zly_dzien write:

Вы, гэта, галубочки... Вуркачыце сабе, а ў мяне яшчэ справы маюцца. Праўда, на развітанне я вам

адну песеньку праспяваю. Калыханачку...

Nachnaja_zorka write:

Начны канцэрт мастацкай самадзейнасці байцоў нябачнага фронту...

Zly_dzien write:

Памыляешся, галубка! Канцэрт прафесійнага артыста. Упершыню ў Сеціве на замову карыстальніка Хуткі Гончы гучыць гэтая песня. Паехалі: “Раз-два-тры-чатыры-пяць. Выйшаў зайчык пагуляць”. Хе-хе... Спадзяюся, спадабалася. Да сустрэчы ў эфіры!

Капітан Чахончык прачнуўся гадзіны за паўтары раней звычайнага. Засіліў батарэю мабільніка, праверыў электронную пошту, паснедаў, пагаліўся, апрануў свежую кашулю. Выйшаў з пад’езда, прайшоў з некалькі дзесяткаў крокаў, потым вярнуўся, усім выглядам паказваючы, быццам нешта забыў дома. Паўторны выхад на вуліцу пацвердзіў, што нікага “хваста” за ім не было.

Ён спусціўся ў метро і паехаў на вакзал. Спыніўся каля ячэйкі 521, уважліва зірнуў на набранае спалучэнне літары і лічбаў на прырэдным баку. Набор быў той самы, які і пакінуў ён сам учора. Тады Чахончык набраў патрэбную камбінацыю, адчыніў дзверку і ледзь заўважна ўсміхнуўся. Не ад таго, што прачытаў на аркушыку паперы: “Ешце, калі ласка, слуцкія каўбаскі!” Проста сам аркушык паперы ляжаў не так, як паклаў яго Чахончык учора па абедзе. Крышачку, аднак — не так.

“Што і неабходна было даказаць, — сказаў сам сабе капітан і пакрочыў назад у метро. — А цяпер яшчэ адна праверачка. Хоць... Станоўчы вынік, здаецца, тут таксама загадзя гарантаваны”.

Выбраўшыся з метро, Чахончык без ваганняў

зайшоў у рэстаран, дзе яго сустрэў той самы афіцыянт, які частаваў іх з Зайчыкам учора. Капітан моўчкі прывітаўся і адчыніў на сваім мабільніку фота, паказаўшы яго афіцыянту.

— Ён тут бываў? — жорстка спытаў Чахончык.

— Ну-у... — сумеўся афіцыянт.

— Можа, мне цябе заўтра позвай у аддзел запарасіць? Каб пагутарыць пад пратакол?

— Не, не трэба, — замахавуў рукамі афіцыянт. — Толькі не да вас!

— Дык?

— Аднойчы заходзіў з яшчэ адным, худым такім... — пацвердзіў афіцыянт. — Праўда, пілі толькі каву. І амаль не размаўлялі.

— Свабодны! — адказаў капітан і накіраваўся да століка, за якім сядзелі чатыры чалавекі. Трое выглядалі на замежнікаў, а дзяўчына пры іх была, пэўна, за перакладчыка.

— Крымінальная паліцыя! — гучна сказаў Чахончык, але такім тонам, што госці краіны ўсё зразумелі і без паказанага чырвонага колеру пасведчання.

— Перакладзіце, — звярнуўся ён да дзяўчыны, — што я толькі на секунду іх патурбую.

Дзяўчына нешта патлумачыла па-англійску, а Чахончык апусціўся на калені і ўважліва агледзеў ніжнюю паверхню стала. Каля левай ножкі ён убачыў тое, што і спадзяваўся адшукаць: нешта чорнага колеру, падобнае на невялікі гузік. Капітан адарваў гузік ад ножкі, выпрастаўся і паклаў знаходку на стол.

— КДБ вітае вас у гасціннай Беларусі! — сказаў ён, павярнуўся і пайшоў прэч.

Ён прайшоў ад рэстаранных дзвярэй метраў з пяцьдзсят, як вырашыў зірнуць назад. Чатыры чалавекі выскачылі з рэстарану, быццам іх аблілі

кіпнем...

Падыходзячы да райаддзела, Чахончык найперш звярнуў увагу на дзяўчыну ў вопратцы з сімволікай аднаго з мабільных аператараў. Стоячы за столікам, яна раздавала мінакам рэкламныя ўлёткі, адну з якіх працягнула і следчаму. Той было адмахнуўся, аднак дзяўчына звярнулася да яго з такой інтанацыяй, што Чахончык міжволі прыпыніў крок.

— Гэта самая важная для вас і неабходная ў працы прапанова, — нізкім, амаль інтымным голасам сказала дзяўчына і працягнула Чахончыку рэкламку. — Прачытайце, калі ласка, тут і вельмі ўважліва.

Капітан пакруціў у руках улётку і адразу пабачыў зробленую ўнізе прыпіску ад рукі: “Дача Астр. Матылі. *Calyptra eustrigata*”.

— Наша кампанія жадае вам хуткага і заўсёды надзейнага злучэння, — усміхнулася дзяўчына.

— Дзякуй! — адказаў Чахончык і сунуў рэкламку ў кішэню. І толькі тут ён заўважыў, што каля ўваходу ў райаддзел адбывалася нейкая нештотдзённая мітусня. Прычым сярод людзей, якія віравалі каля ганку, знаёмых твараў мясцовых супрацоўнікаў было найменш. Чахончык хуткім крокам рушыў да ўваходу ў аддзел, па дарозе кінуўшы аднаму са знаёмых супрацоўнікаў:

— Што?

— Зайчыка ўранку знайшлі. Сабака ягоны нема выў. Кажуць, сэрца спынілася...

Чахончык ледзь не застагнаў. “На жаль, яно спраўдзілася. Панядзелак 13-е...” — падумаў ён. У фае аддзела капітан убачыў партрэт падпалкоўніка з чорнай стужкай, пад якім ляжала некалькі кветак. Схіліўшы галаву, гледзячы ва ўпор на партрэт, Чахончык прастаяў колькі хвілін, пасля чаго прайшоў у свой кабінет. Там ён яшчэ раз прачытаў допіс на

рэкламцы, зірнуў праз вакно на вуліцу. Дзяўчыны там ужо не было.

“А што, дарэчы, матылі?” — падумаў ён, уключыў камп’ютар і ў пошукавіку набраў словы *Calyptra eustrigata*.

“Трапічны матыль-крывасмок, — прачытаў ён тлумачэнне. — Жыве ў тропіках Азіі, самцы харчуюцца па начах крывёю буйвалаў, што неабходна ім для размнажэння”.

Чохончык яшчэ раз зірнуў праз вакно. Фёдаравіч стаяў, ляніва абапёршыся аб легкавік і, здавалася б, не звяртаў аніякай увагі на мітусню каля ўваходу. Капітан, не ўзяўшы дзверы кабінета на ключ, выскачыў на вуліцу.

— Ну што, пакаштавалі каўбасак? — спытаў ён Фёдаравіча. — Як на смак?

Фёдаравіч ледзь заўважна, але крыва ўсміхнуўся.

— За колькі ты, сука, Зайчыка здаў? — працягваў капітан.

Фёдаравіч зноў стрымаў сябе і прамаўчаў.

— Развучыліся вы тонка працаваць, — сказаў Чохончык. — То шпіёнскую сетку ФБР раскрыеце, то атручаных пацукоў у вадапровадзе адшукаеце...

— Гэта не мы, — не стрымаўся Фёдаравіч. — Гэта кадэбэ праколы.

— А я і зразумеў, што ты не кадэбэ. Каб туды трапіць, нешта неабходна мець у галаве. А ў вас замест мазгоў — субстанцыя. І набіраюць вас не па якасці мазгоў, а якраз праз іх адсутнасць і па блату.

— Ну не скажы, слядак... — запярэчыў Фёдаравіч. — Ты сам пераканаўся, што і мы на многае здатныя.

— Але, — пагадзіўся капітан. — Забіваць у вас атрымліваецца добра. Чым жа вам Зайчык не дагадзіў? Тым, што стараўся заставацца сапраўдным афіцэрам?

— Пранюхаў зашмат. Арганізатарам зрабіўся. А нам такія замінаюць, — адказаў Фёдаравіч.

— І на што прэмію выдаткуеш? Торцік жонцы купіш? Маўляў, пачастуйся, чым мне Зайчык дапамог?..

— Ты, капітан... — не вытрымаў Фёдаравіч. — Я ж табе патлумачыў: не за тым я на гэты свет прыйшоў, каб штодня трэсціся ў раздалбаным тралейбусе! Дачку трэба выправіць вучыцца, жраць хачу нармальна, а не ў вашай сталоўцы. А як тое зрабіць ды на вашу зарплату?!

— І дачка будзе вучыцца на юрыста? Каб потым бараніць вашыя законы, угадаў?

— Так, на юрыста. Толькі не ў гэтай краіне! — кінуў Фёдаравіч.

— Ага, за мяжой, — прамовіў Чахончык. — Дык ты да ўсяго і той яшчэ патрыёт! А як жа вернасць прысягам?

— А хрэн табе прысягі! — ледзь не прарычаў вадзіцель. — Як толькі будуць грошы — кіну ўсё і здрысну адсюль куды падалей.

— Чаго ж так? Што табе замінае тут жыць, як грошай будзе дастаткова?

Фёдаравіч нейкі час маўчаў, а потым коратка патлумачыў:

— Тут складана застацца жывым...

— Баішся, значыць, — адзначыў Чахончык, — І вы ўсе баіцеся, а таму спяшаецеся, працуеце нахабна, але груба. Чаму так, га? Вузел на пятлі, які хіба што адмыслоўцам знаёмы? Пад акном на лецішчы пясок, а на падмурку раптам — сляды красовак з глеем? Дарэчы, свае спецкрасоўкі пакажаш ці яны казённыя, аднаразовыя, каб што — адразу ў печ пасля аперацыі?

— Хочаш паглядзець? — прыжмурыўся Фёдаравіч.

— Мы можам цябе запрасіць на агледзіны. Толькі ж ты разумееш — выйсі адтуль будзе няпроста...

— А я не з палахлівых, — адказаў капітан. — Чуеш, Кузняцоў, ты ж мяне ведаеш: я вас усіх адшукаю...

— Не кажы ля-ля, слядак! — прашыпеў вадзіцель. — Ты й так ужо залез за чырвоную стужку. А яна можа і ў чорную ператварыцца.

— Чырвонымі стужкамі ваўкоў абкладаюць, — заўважыў капітан. — А я не воўк.

— І хто ж ты, цікава?

— *Calyptra eustrigata*, калі хочаш, — адказаў Чахончык.

— Хто-хто? — не зразумеў Фёдаравіч. — Не выхваляйся. Мы й такіх, калі хочаш, — адной рукой.

— Позна, дарогі мой Кузняцоў, позна...

— Чаму ж позна? — запярэчыў вадзіцель. — У нас позна не бывае.

— Позна таму, што Зайчык ад вас уцёк. Паглядзі сёння ў Інтэрнэце. Магчыма, і пра сябе нештачкі цікавае прачытаеш.

— Што ты хочаш сказаць? — не зразумеў Кузняцоў.

— Ужо нічога. Адно што перадаць табе прывітанне ад Сяргея Іванавіча, — адказаў Чахончык.

Ён павярнуўся, нібыта збіраючыся вярнуцца ў будынак, як раптам з паўразвароту, з падскокам урэзаў Фёдаравічу проста ў твар. Той грымнуўся аб машыну, нема зароў, схпіўшыся за рот. Праз ягоныя пальцы пацякла кроў, ён расчыніў далонь, і Чахончык, якому ўжо скруцілі за спінай рукі, убачыў акрываўленыя рэшткі зубоў.

— І нікуды ты ўжо не з'едзеш, — сказаў капітан. — Тваіх прэміяльных за забойства Зайчыка ўсяго на пратэзы і хопіць! Пусціце, хлопцы, мы ўжо нагаварыліся...

— Ты яшчэ пазайздросціш падпалкоўніку, — кінуў яму ўслед Кузняцоў.

Чахончык вярнуўся ў кабінет і агледзеўся па баках. Ён узяў сумку з рамянём праз плячо, паклаў у яе ноўтбук, дастаў з сейфа звязку адмычак, выйшаў на калідор і спытаўся ў дзяжурнага:

— Машына якая ёсць? Мне трэба па справе.

— З Фёдаравічам паедзеш? — здэкліва спытаў дзяжурны, аднак хутка зразумеўшы недарэчнасць свайго жарту, хуценька падказаў: — Прабач. Бяры “казла”, каля брамы стаіць. Вось ключы.

Капітана найбольш турбавала, ці не пацягнецца за ім “хвост”. Бо каб ён з’явіўся, ягоныя шанцы даехаць да дачы Астроўскага без прыгод былі б невялікія. Аднак нічога падазронага на шасэ ён не адзначыў, а таму і шлях за горад аказаўся не такі багаты на эмоцыі, як таго можна было чакаць.

Ён спыніў “газік” насупраць каліткі, адчыніў яе і на нейкае імгненне затрымаўся ля дзвярэй у дом. Кінуўшы позірк на паперчыну з пячаткай, перакінутую з дзвярэй да касяка, Чахончык рашуча сарваў яе і, выцягнуўшы з кішэні адмычкі, дастаткова хутка адчыніў замок. Азірнуўшыся, ён убачыў Цімафееўну, якая са свайго ўчастку прыглядалася да ягоных захадаў.

“Ну і добра, што яна мяне зафіксавала, — падумаў капітан. — Хоць адзін сведка будзе...”

Чахончык увайшоў у пакой і наблізіўся да калекцыі матылёў. *Calyptra eustrigata* ён убачыў амаль адразу: карычневага колеру матыль з размахам крылаў каля шасці сантыметраў знешне нечым нагадваў начных моляў і займаў месца ў левым верхнім куце самай вялікай па памерах рамкі. Следчы наблізіўся да яе ледзь не ў прытык, але і так

ягонае спрактыкаванае вока не зачাপілася ні за што вартае ўвагі.

“Ну і што ты, *Calyptra eustrigata*? Нешта ж ёсць у табе, нейкі сакрэт мусіць быць...”

І толькі калі ён крыху пасунуўся ўбок, змяніўшы ракурс, капітан звярнуў увагу на занадта таўставатае брушка, якое па прапорцыях неяк не стасавалася з агульным выглядам насякомага. І калі ён вырашыў дастаць яго з-пад шкла і зняў рамку з цвіка, разгадка прыйшла сама сабой: Чахончык убачыў кавалачак таненькага правадочка, які з аднаго боку выходзіў са сцяны, а другім хаваўся ў рамцы.

“Гэта ж наколькі хітра яны замаскіравалі відэакамеру! — падумаў капітан. — Цікава, а дзе ж сама карта памяці? Хоць... Для мяне цяпер гэта не вельмі і істотна. Важна іншае: запіс таго, што тут адбылося, напэўна існуе. І трапіць ён у Інтэрнэт і без маёй дапамогі. Вось тады і пабачым, хто сюды ў “госці” наведваўся. Не думаю, што працавалі яны ў масках”.

Ён павесіў рамку на месца, прысеў за стол, дастаў ноўтбук і набраў адрас сайта, пра які казаў яму Зайчык. Націснуў “выдаліць інфармацыю” і пасля набраў пароль: “zdrada95”.

“Ну вось... — падумаў Чахончык. — Ты, капітан, здаецца, скончыў сваю найбольш гучную справу. І ўсё, што будзе далей, — неістотна. А будзе гучна, сумнявацца не выпадае”.

Ён яшчэ колькі часу глядзеў, як камп’ютар адзін па аднам паказвае адрасы электроннай пошты, на якія высылаліся сабраныя на сайце архівы, і ўсё мацней адчуваў, як яго агортвае стан нейкага псіхалагічнага спусташэння. Гэтае адчуванне не пакідала яго ні тады, калі сайт скончыў рассылку інфармацыі, ні тады, калі седзячы за стырном “газіка”, ён выехаў на

шашу і накіраваўся ў бок горада. Чорнага колеру “Волга” з транзітнымі нумарамі, якая быццам чакала яго на шашы, ленавата ехала ўслед за “газікам”. Было відаць, што ісці на абгон яна яўна не спяшалася... “Аператыўна працуеш, Цімафееўна, — падумаў капітан. — Але ж і мне позна піць “Баржомі”...

Карыстальнік Nachnaja_zorka ўвайшла ў Інтэрнэт а 21 гадзіне 57 хвіліне. Яна набрала адрас ЖЖ khutki_gonchy. Надпіс, які з’явіўся на экране манітора, яе вельмі насцярожыў: “khutki_gonchy.livejournal.com is not founded. Error 404”.

Начная зорка схапіла мабільны тэлефон, набрала нумар і праз колькі імгненняў пачула, як жаночы голас абыякава паведаміў, што абанент альбо адключыў тэлефон, альбо знаходзіцца па-за межамі сеткі. Праз усю ноч яна раз за разам набірала знаёмы нумар, але ў адказ чула тыя ж самыя словы, якія даляталі да яе, здавалася б, з іншага свету...

10.06.2012

ТОЙ, ЯКІ ЎЖО НІКУДЫ НЕ СПЯШАЕЦЦА
Мужчынскае апавяданне
Бібоп

Не! У рэшце рэшт, трэба збірацца. Трэба хоць бы скрануцца з месца, каб пачаць апрацаваць. Усё ж, здаецца, вырашана. Трэба ехаць. І гэта ўжо зусім не той выпадак, калі нехта здольны падказаць, што рабіць. Параіць табе — ехаць ці ўсё ж застацца дома. Не дасць рады аніхто, апрача цябе самога. Ты ж сам здаўна усвядоміў тое. Ва ўсім свеце няма нікога, хто б

вырашыў лепш. Не, можна, канешне, і пазваніць. Сяму-таму. Толькі не сёння. Сёння нікому не пазвоніш. Тэлефон адключаны за няўплату. А гэта значыць адно: спяшацца патрэбы няма. Як няма й выбару. Ёсць толькі крыху часу, каб яшчэ раз падумаць. Таму, хто ўжо супакоіўся. Таму, хто ўжо нікуды не спяшаецца.

Значыць, ехаць... Хоць уся душа супраць. Душа адчувае, што будзе пасля. Колькі сяброў страціш. Колькі проста знаёмых раптам перастануць цябе пазнаваць. Колькі людзей наогул забудуць твае кніжкі. Назаўсёды і напэўна з лаянкай у твай адрас. Назавуць здраднікам. І гэтае слова будзе адно з нешматлікіх, якія скажуць уголас. Бо нельга ўголас брыдка казаць пра чалавека, які, лічы, памёр. Прычым, на ўласнае жаданне. Бо ты сам вырашыў: трэба ехаць.

Адмаўляцца зараз ужо глупа. Ты пацвердзіў прыезд, калі да цябе з'явіліся людзі ад Яго. Ты сам узяў у пракаце смокінг з бела кашуляй і матыльком. Іначай нельга. Не можа пісьменнік, якога ведаюць у свеце, ехаць на цырымонію ў простым пінжаку. Нарэшце, ты сам набыў на апошнія грошы дзве пляшкі нейкага там "Водару". Зусім цвярозы ты й кроку за парогам не зрабіў бы. А так... Заўсёды ёсць шанц апраўдацца. Маўляў, выпіўшы быў. Вось і вырашыў пасмяяцца.

Хоць ніхто ў смех гэты не паверыць. Ні Ён, ні твае сябры. Нягледзячы на тое, што і Ён, і сябры добра ведаць, на якія жартачкі ты здольны. Ты, можна сказаць, у гэтай краіне жартаўнік нумар адзін. Хто, як не ты, падчас жывога эфіру на тэлебачанні замест сваёй прозы прачытаў "Аддайце песню нашу нам! На што схавалі-расхваталі". Даўно тое было. Больш на тэлебачанне не запрашалі. А хто, як не ты, у сакавіку

ўпрыгожыў раку трыма дзесяткамі надзіманых шароў, да якіх прывязаў сапраўдных колераў сцяжкі? Міліцыя так і не паспела павыцягваць з вады цагліны, да якіх ты прымацаваў шнуры з шарыкамі. І Ён сам праехаў паўз гэты святочны салют. Кажуць, потым крэслы крышыў у кабінёце. А табе нічога не зрабіў. Не мог. Бо й тыдню не прайшло, як абвесцілі пра міжнародную прэмію. Што, кінуць лаўрэата за краты?! Сабе ж даражэй. Ды й за што? Дзе тое напісана, што над рэчкай нельга сцяжкі ўзняць?

Хоць, канешне, калі б захацеў, Ён тады б адпомсціў. Ды адпомсціў зараз. Датумкаў. Не сам, зразумела. Ягонья падручныя. Пры ўладзе не толькі дурні пасуцца. Абачлівыя таксама. З сім-тым нават чарку браў некалі, у вочы адзін аднаму пры гэтым глядзелі. І тыя вачэй не адводзілі. Значыць, ва ўладу папаўзлі свядома. Вось і прыдумалі здзек. Сапраўдны. Езуіцкі. Не ўсё ж табе прэміі за мяжой атрымліваць. Гэта проста. А ты атрымай тую прэмію тут. Ды з Ягоных рук. Ды на вачах соцень людзей. Чужых табе і сваіх. Ого, які плюс Яму! Маўляў, зусім не баіцца, калі супраць Яго кажуць. Дэмакратыя — і ўсё тут! Няхай за мяжой квохчуць, што няма тут свабоды. Вы ж самі бачылі: прыйшоў, атрымаў, хоць сам і з апазыцыі. Так бы мовіць, уласнаруч у ведамасці распісаўся. Хто пасля асмеліцца кусаць таго, хто цябе корміць? Прынамсі, глупа будзе тое рабіць. Таму што ніхто ўжо табе не паверыць. Ні свае, ні чужыя. Аніколі. Бо — кранты!. Ты скончаны. Ты памёр жывым. Роўна ў тое імгненне, як атрымаеш на грудзі ганаровы знак. І будзе ён сапраўднай цаглінай на шыі. Крыжам на тваім жыцці. Жыцці таго, хто ўжо нікуды не спяшаецца...

І ў такой сітуацыі найлепш было б пажартаваць. Але вельмі злосна. Вельмі злосна! Напрыклад,

застрэліцца на той самай сцэне. Ды хто ж цябе з пісталетам да Яго падпусціць? І дзе той пісталет узяць?

Па ўсім атрымліваецца, што іншага выйсця няма. Тая міжнародная прэмія, зрэшты, не надта й вялікая, разышлася вельмі хутка. Ты ж ніколі не сядзеў на грошах, як кура на яйках. Кампанію любіш. Частаваць любіш. Лічыш за абавязак падтрымаць маладых. Асабліва паэтак. Хоць і ведаеш, што грошы твае яны прап'юць. Можа, й цябе пры гэтым не згадаюць добрым словам. Ого, якім словам яны цябе згадаюць цяпер! Але грошы ўсё адно возьмуць. Нават калі гэта будуць Ягоныя грошы. Тым большая асалода такія прапіць.

А грошы сапраўды патрэбныя пазарэз. Ты ж пісьменьнік. Ты не можаш працаваць у якой канторы ад і да. Натхненне не ведае раскладу. Вось і пішаш сабе. А цябе тут ніхто не друкуе. Хіба што паратройка нячэсных газет з больш чым сціплымі ганарарамі. Выдавецтвы? Збор твораў? Дзе там! Некаторыя й рады былі б. Ды толькі вось жыць усім хочацца. Як, зрэшты, і табе самому.

За кватэру вінен вось ужо паўгода. Залаты партсігар у ламбард закладзены. Адзіная каштоўная рэч, што збераглася ад дзядоў. Яго нельга не выкупіць. Яго неабходна перадаць таму, хто працягвае род. Таму, пра якога нават былая жонка не ведае. Але ж не пойдзеш да яго з кавалкам золата! Няхай і фамільнага. Таксама грошы патрэбныя. Плюс дзве пазыкі. Пракат смокінгу з матылём. Тэлефон ажывіць. Кавы накупіць, смачнай гарбаты. Абутак паднавіць, адзежу. Нарэшце, проста добра пад'есці. Калі тое апошні раз здарылася? Ды выпіць не "чарнільца", а нечага такога, каб...

Каб можна было пайсці да яе. З шыкоўнымі кветкамі. Папрасіць прабачэння. Пагутарыць цёпла, як гэта раней атрымлівалася. Занаचाваць у адным з ёй ложку. І з наступнага ранку — за стол. Пісаць. Заўсёды добра піша той, хто ведае, што нічога нікому не вінен. Той, хто ўжо нікуды не спяшаецца...

Ты ведаеш, што сябры скажуць. Маўляў, на грошы паквапіўся. На брудныя грошы. Цікава, а што б сказаў хто з іх, калі б да яго вось гэтак жа прыйшлі Ягоняя людзі з весткаю пра ўзнагароду? Сабе яны б казалі тыя ж словы, што й табе? І гэтак жа іх круціла-ламала б? І сумленне гэтак жа штурхала іх з кута ў кут, сціснуўшы рукі на тваёй шыі?! Вось чаму ты будзеш казаць ад уласнага імя. І вырашаць толькі за сябе. Гэта няхай Ён вырашае за ўсіх. Ён жа ўсім і адкажа потым. Я — толькі за сябе. Таму і раіцца не буду. Ні з кім!

Індывід хрэнаў... Яшчэ не позна адмовіцца. Не позна здаць смокінг з матылём. Пазычыць у суседкі грошай яшчэ раз. І "чарнільца" набраць. Ды з сырком плаўленым. Ці кількай з бляшанкі. Каб працяло да глыбіні душы. Каб усё гэта падалося дурным сном. Каб застацца самім сабой...

Ты наліваеш ў шклянку. Ідзеш да люстэрка. Глядзіш на сябе. Робіш ладны глыток і зноў глядзіш. Лаўрэат, ха! Дажыўся. Спачатку прызнанне ў свеце. І толькі потым — дома. Такія вось беларусы. Пакуль за мяжой не прызнаюць, на радзіме ва ўпор не заўважаць. Затое ў фаворы тут тыя, хто й мезенцу твайго не варты. Таму што прынцыповым заўжды нялёгка. Паўсюль. Нават за мяжой. І ўсе пры гэтым разумеюць: цікавасць да цябе шмат у чым тлумачыцца зусім не тым, што табой напісана. І як напісана. Проста ты нарадзіўся менавіта ў гэтай краіне. Якая цяпер — як бяльмо на твары ўсяго свету.

Пашанцавала, але ж! У краіне, якой трэба дапамагаць стаць на шлях ісціны. А пісаў ты заўсёды аднолькава, не зважаючы на тое, што адбываецца наўкол, хто правіць. І толькі сітуацыя прадывала тое, што цябе нарэшце заўважылі. Выраслі падтрымаць сумленне нацыі, якая аслепа. Ну што, калі ўжо зусім шчыра? Хіба тая прэмія не была такой жа падачкай? Хіба ты сапраўды гэткі геніяльны? лепшы з лепшых? На во, выкусі! Чаму ж тады гэтак не пакутаваў? Не вагаўся — ехаць ці не? Во як яно, калі папраўдзе... Тваё здароўе, лаўрэат!

З іншага боку — факты. Тое, чаго не абмінуць. Пераклады на сямнаццаць моў. Тыражы, якія куды большыя за тое, што выдадзена на мове роднай. Лімузіны да трапу. Шыкоўныя гатэлі. Прыём у прысутнасці першых асоб. Смокінг з матылём бясплатны. І такія напоі, што...

Блін!.. Пустая бутэлька ляціць у кут пакоя. Ты ведаеш, што бутэлька не паб'ецца. Неаднойчы правэрана. Гэта як выпусціць пару. У сітуацыі, калі не вядома, як і што рабіць.

Цікава, а пасля цябе будуць надалей друкаваць у тых самых нячэсных газетах? Не адхрэсцяцца, як ад калабаранта? Ці замежная прэмія пераважыць айчынную? І што скажуць у тых газетах, калі пералічыць Ягоную прэмію на іх рахунак? Хоць частку. Каб потым атрымліваць такія ж сціплыя ганарары з уласных жа грошай. Але хто ж дапаможа падключыць тэлефон?!

Зразумела, заўсёды можна будзе апраўдацца. Маўляў, гэта прэмія не ад Яго. Яна дзяржаўная. І адзначыла цябе дзяржава, а не Ён. А хто ў нас — дзяржава? Вось табе і нюансік. Яшчэ адзін. І не дзяржава, а Ён працягне табе руку на сцэне. Пры тэлекамерах. І ты мусіш паціснуць тую руку, хоць

раней нават падумаць пра гэта не мог. У самым мярзотным сне. Надта ўжо рука тая... слізкая. Уласную пасля да скону не адмыць. Ды што там рука! Куды вочы потым падзець? Асабліва ад сына. Калі той на сабе на плошчы зведаў, што такое гумай ды па нырках, што такое набітая людзьмі камера. Для сына ты пакуль герой. Але да таго моманту, як паціснеш тую руку. Далей — цемра. Без працягу роду.

Бач ты, што прыдумалі! Абклалі сцяжкамі. Адно выйсце й пакінулі. Маўляў, калі ласка! Клетка гатовая. І з усімі выгодамі. Поўны збор твораў — па-за планам. Сустрэчы з чытачамі ў лепшых залах. Тэлебачанне, радыё. Інтэрвію для тоўстых і пустых часопісаў. Ганаровая пасада ў якой канторы з ладным заробкам. І на заканчэнне — некралог ва ўсіх газетах. На першых палосах. З усімі подпісамі. З Ягоным прозвішчам. Як належыць. І мемарыяльная дошка. І пахаванне з помнікам за дзяржаўны кошт. Ды ўсё гэта — з цяжкім ланцугом на шыі. І ключы ад замка на ланцугу згубленыя назаўсёды. Ад цагліны на шыі таго, каму спяшацца ўжо няма як...

А што, не так?! Ці не тое самае з Купалам было? Можа, яго таксама змушалі зрабіць нешта такое, праз што ён пераступіць проста не мог? Што рука, якую ён мусіў паціснуць, была такая ж? Вось і вырашыў збегчы ў нябыт такім, якім быў. Застаўся самім сабой. І цяпер ніхто пра яго дрэнна не скажа. Хоць такі выход — не лепшы чын.

Ты глядзіш на гадзіннік. Застаецца ўсяго чвэрць гадзіны, як прыйдзе дагледжанае аўто. Застаецца ўсяго нічога, каб вырашыць далейшы лёс. Можна, безумоўна, выскачыць на ганак у тым, што ёсць. Драныя джынсы, латаны швэдар, старыя тапкі. І — на тры нелітаратурныя літары! Вось так! Тройчы па тры літары! І пасля дапіць "чарнільца" з лёгкім сэрцам.

Чыстай душой. А можна паехаць. І выйсці на сцэну па той значок. І не заўважыць працягнутую руку. І на фуршэце ўжо даць сабе волю. Небяспечна жартаваць, як ты гэта ўмееш. Чапляцца да калгасных жонак бліжэйшага Ягонага атачэння. Можна будзе! Дзяржаўнаму лаўрэату дазволена. І напрыканцы забраць са стала бутэльку дарагога пітва, "зняць" якую прыгожую афіцыянтку і адвезці яе да сябе. Не як Яго няштатнага супрацоўніка, а як жанчыну. Калі яшчэ будзе нагода памілавацца, вылузаўшыся са смокінгу! І няхай яна потым схлусіць у справаздачы, што тая ноч прайшла для яе дрэнна. Глупства! Хто паверыць?!

Дзесяць хвілінаў... Ён скідае джынсы, швэдар. Зноў глядзіцца ў люстэрка. Ну, патрыманы ўжо. Ну, не маладзён. Ну, ужываны рознымі і неаднойчы ва ўсе дзіркі. А калі вось так? Белая кашуля. Смокінг. Матылёк. Бліскучыя чаравікі. Іншая справа! Да ансамблю не хапае толькі лаўрэацкага значка. Для поўнага шчасця таго, хто ўжо нікуды не спяшаецца.

Таму што ты ўсё вырашыў. Паедзеш. Выйдзеш на сцэну, калі пачуеш сваё прозвішча. Халера з ёй — паціснеш тую руку. Нічога, будзе як адмыцца. Бо жарцік прыдуман. Ты падыдзеш да мікрафону і запрапануеш усім калегам па шчасці пералічыць грошы на будаўніцтва помніка Яму. Прападаць — дык з музыкай! І хрэн хто запырэчыць!

І з трансляцыі такое выказаць ніхто не адважыцца. Сам Ён, зразумела, будзе няшчыра адмаўляцца. Бо адразу ж зразумее: прайграў. Трапіў у дурную сітуацыю. З Яго адкрыта насмяяліся. Ды так, што найбольш рагочуць людзі з бліжэйшага атачэння. Ім заўсёды весела, калі шэф абасраўся. Адно што жонкі калгасныя нічога не зразумеюць. Ды ўжо прабачце! Не на вас жарцік разлічаны.

Пяць хвілінаў... Паліто апранаць сорамна. Старое занадта. Узяць трэба на ўсялякі выпадак. А што, калі давядзецца назад на трамвай? Трамвай і смокінг — рэчы несумяшчальныя. Так, яшчэ паўшкляначкі хіміі, што віном завецца... Цыгарэта. Запальнічка. Развітальны погляд у люстэрка. І ўніз па сходах. З паліто праз руку. Да бліскачага чорнага аўто, якое вурчыць ля ганка, як сыты кот.

Галоўная зала ў агнях. Паліто пакінутае ў машыне. Па чырвоным дыване да цэнтральнага ўваходу цябе суправаджаюць мажнога складу хлопцы. Людзі апладзіруюць табе, як якой кіназорцы. На ўваходзе ветліва просяць прайсці праз металічную брамку. Звініць сігнал. Ты абмацваеш кішэні, знаходзіш запальнічку. Узамен атрымліваеш нумарок. Цябе вядуць далей, у залу за сцэнай. Там збіраюць лаўрэатаў прэміі. Ты пазнаеш мастака, які ўсё жыццё малое ўласную жонку. Кінарэжысёра, які здымае брудныя заказныя фільмы. Журналістку, якая ўтрапёна піша пра Яго з тым жа піэтэтам, з якім пісала пра Ягонага папярэдніка. Гісторыка, які штораз перапісвае кнігі ў залежнасці ад таго, што скажа Ён. Спевака, які неяк заявіў, што на беларускай мове песні гучаць немілагучна. Загадчыцу бібліятэкі, якая першая ў краіне добраахвотна ачысціла збор ад "дрэнных" пісьменнікаў. Ты ведаеш, што сярод кніг, спісаных на макулатуру, былі і твае. Нарэшце, ты бачыш актора і спыняеш на ім позірк. Ох, як той некалі чытаў Купалу! Жанчыны плакалі, у мужчын міжволі сціскаліся кулакі, юнакі былі гатовыя рушыць мury.

Ты прывітаўся, нягледзячы на тое, што кампанія радасці не давала. Ты ніколі не адчуваў сябе такой белаай варонай, як сёння. Хацеў закурыць, але замест запальнічкі намацаў нумарок. Праз пару хвілінаў усім

растлумачылі, як паводзіць сябе падчас цырымоніі. Што можна рабіць і чаго не. Потым вывелі на сцэну, падраўнялі і пад гучанне аркестра адчынілі заслону. Зала ўскочыла з крэслаў, вітаючы Яго. Ён распавёў пра дасягненні айчыннай культуры, яе перспектывы, склаў пажаданні творчай моладзі. На заканчэнне прыгразіў тым сілам, якія замінаюць краіне ісці па вызначанаму Ім шляху. Нарэшце, пачаў уручаць узнагароды.

Ты стаяў перадапошні. Цябе ахапіў нейкі азарт у прадчуванні, можа, лепшага жарту ў жыцці. Зараз, зараз ты паціснеш руку і скажаш ў мікрафон тое, што прыдумаў. Вось яшчэ хвіліна, пасля гэтай журналісткі...

Як у забыцці, ты пачуў яе голас. І не адразу зразумеў, што яна сказала. Нешта пра падзяку асабіста Яму, Ягонаму клопату пра творчых людзей, агульнае іх меркаванне пералічыць прэмію... Хто ёй тое сказаў? Які Фонд міру?!

"Тваю маць!" — пачулася збоку. Ты азірнуўся. Твар старога актора дрыжаў, у ягоных вачах стаялі слёзы. Ты сам міжволі памацаў шыю, якую матылёк сціснуў, быццам металічны ланцуг з цаглінай на канцы. "Прадаўся, — мармытаў актор. — Дык хаця б за грошы. А то — за катлету на фуршэце"...

Далейшае прайшло як у тумане. Ты не памятаеш, якія рукі паціскаў. Спустошана нешта казаў у тэлекамеру. Стаіўся ў куце залы для прыёмаў, сціскаючы фужэр з вадой. Абы не раздушыць! Потым бачком незаўважаны праціснуўся да выйсця. Табе нагадалі пра запальнічку. Выйшаў на вуліцу і сарваў матылёк. Шпурнуў гэтую цагліну ў мокры снег. Адразу задыхалася вальней. Ад машыны наблізіўся кіроўца і павіншаваў з узнагародай. Ты прамаўчаў. Кіроўца спытаў:

- Дзе можна набыць вашу кнігу?
- Зайдзіце на днях. Падпішу.
- Дык давайце ў машыну.
- Я сам, як-небудзь. Трамваем, — адказаў ты.

На вуліцы дыхалася свабодна і глыбока. Ён накінуў на плячо паліто і няспешна крочыў, падстаўляючы твар дробным кроплям дажджу. На дзіва, лаўрэацкі значок зусім не абцяжарваў грудзі. Яму было смешна. Да слёз. І думаў ён пра адно. Няўжо не вернуць грошы за смокінг з матылём, калі ён заявіцца да іх з тым значком?

З падваротні на яго маўкліва пасунуліся двое.

— Мужык, грошы якія маеш? — спытаў адзін.

Ён моўчкі выцягнуў з кішэні камяк паперак. Усё, што меў на далейшае жыццё.

— Во і добра! — сказаў другі. — Пайшлі!

Ён згодна пасунуўся за імі ў цемру.

У двары адзін мужчына даў яму пластыкавы кубачак і кавалак плаўленага сыру, другі тым часам падзяліў на трох пляшку “чарнільца”. Падумаўшы, сказаў:

— Мужыкі, давайце вып’ем за тое, каб нам ніколі не лётаць на паўднёвакарэйскіх самалётах.

Яму ніхто не адказаў. Яны, не адрываючыся, высмакталі пітво, закусілі і пакідалі кубкі на зямлю.

— Дзякуй за кампанію, — сказаў ён.

Яму далі цыгарэту без фільтру, і ён пакрочыў дамоў. У галаве круцілася. І ад выпітага таннага віна, і ад моцнага тытуню. І ад усведамлення таго, што лепш, чым як сталася, скончыцца вечар не мог.

“Блін, ды не лётаюць да нас тыя самалёты!” — думаў ён. І не заўважыў, як пачаў смяцца. Спачатку сам сабе, потым ціха, напаўголасу. Праз колькі крокаў ён ужо рагатаў так, што рэдкія мінакі кідаліся ад яго, быццам вераб’і з-пад колаў шпаркай таксоўкі.

“Жыццё — добрая штука, — думаў ён. — А заўтра — гэта ўсяго толькі заўтра. Вось заўтра і пабачым, што і як. А сёння — гэта маё сёння. І нічыё больш. Заўтра ж я буду рабіць сваё заўтра. Пакажыце таго, хто мне ў гэтым перашкодзіць. Я тады буду смяяцца, як смяюся цяпер. Я стаміўся баяцца. Цяпер няхай Ён баіцца мяне. Свайго лаўрэата. Бо не прыдумалі яшчэ такога кароткага ланцуга. Няма такога ланцуга, што ўтрымаў бы думку. А таму — Ты ўсё ж пралічыўся. Бо сам закуты ў ланцуг. Куды больш строгі і моцны”.

Чалавек у бялюткай кашулі, смокінгу з паліто праз плячо шырока крочыў па вуліцы. Ён ведаў, што будзе з ім у бліжэйшы час. Паўднёвакарэйскі самалёт, канешне ж, рана ці позна прыляціць. Але квіток на гэты рэйс ён пакуль замаўляць не збіраўся.

Прынамсі, заўтра — дакладна.

13.03.2005, рэдакцыя 10.09.2006

P.S. У канцы апавядання выкарыстаны аповяд, пачуты аднойчы ад Уладзіміра Някляева.

Літаратурна-мастацкае выданне

ПАДБЯРЭЗСКІ Дзмітрый Альбертавіч

БРЫДКІЯ АПОВЯДЫ

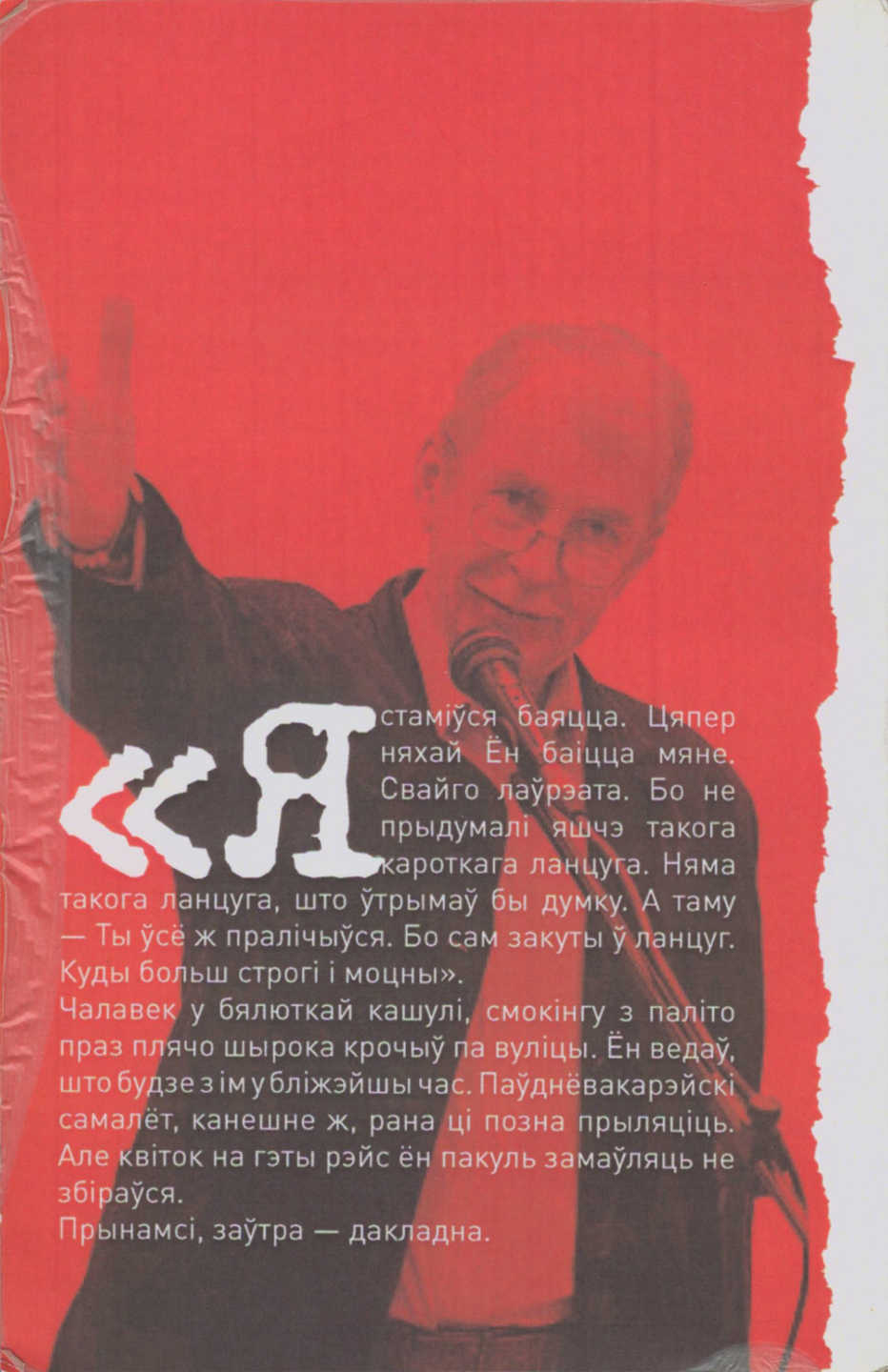
У аўтарскай рэдакцыі
Адказы за выпуск *Уладзімір Кузьмін*
Мастак *Вячаслаў Паўлавец*

Падпісана да друку 10.12.2015.
Фармат 84×108^{1/32}. Папера афсетная.
Друк лічбавы.
Ум. др. арк.10,5. Ул.-выд. арк.8,5 .
Наклад 300 ас. Замова 101.

ТАА "Каўчэг"
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца,
вытворцы, распаўсюджвальніка
друкаваных выданняў № 1/381 ад 01.07.2014.
Пр. Незалежнасці, 68-19, 220072 г. Мінск.
Тэл./факс: (017) 284 04 33
e-mail: kovcheg_info@tut.by

ISBN 978-985-7137-50-3

«Я

стаміўся баяцца. Цяпер
няхай Ён баіцца мяне.
Свайго лаўрэата. Бо не
прыдумалі яшчэ такога
кароткага ланцуга. Няма

такога ланцуга, што ўтрымаў бы думку. А таму
— Ты ўсё ж пралічыўся. Бо сам закуты ў ланцуг.
Куды больш строгі і моцны».

Чалавек у бялюткай кашулі, смокінгу з паліто
праз плячо шырока крочыў па вуліцы. Ён ведаў,
што будзе з ім у бліжэйшы час. Паўднёвакарэйскі
самалёт, канешне ж, рана ці позна прыляціць.
Але квіток на гэты рэйс ён пакуль замаўляць не
збіраўся.

Прынамсі, заўтра — дакладна.

Дмитрий Павлович

БЕЛЫЙ